Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

METTE FOG PEDERSEN

HERFRA MIN VERDEN GÅR

Herfra
min verden går

METTE FOG PEDERSEN

Herfra min verden går

I KOMMISSION HOS
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S, KOLDING
1976

ISBN 87 7020 065 3

INDHOLD

Side

Sønderjylland

»Billeslund« 9
Livet på »Billeslund« 23
Husets venner 40
Betty og Nielsen 56
En skæbne i min slægt 63
Møller Sørup 70

Højskolen

Hjemme på Møgelmosevej 83
Lærerliv 87
Jeg underviser 90

Kunst

Billeder med fortællende indhold 107
Et non-figurativt billede 118
Bevægelse i kunsten 123
Pige med stråhat 126
Sigrid Undset: »Jenny« 128

Fem morgenandagter

Mandag 139
Tirsdag 142
Onsdag 145
Torsdag 147
Fredag 151

Sønderjylland

»BILLESLUND«

Gården var ensomt beliggende. Ad dårlige veje enten gennem skoven fra Vesterlindet-vejen eller ad den stenede og ujævne »Polakvej« kom man til forpagtergården under Gram gods, »Billeslund«. Det tog næsten en halv time at gå til gården fra Gram; men den lå smukt i udkanten af en af godsets skove i et frodigt og meget afvekslende landskab.

I 1898 flyttede et ungt ægtepar ind som forpagterfolk på »Billeslund«. Det var Jens og Minna Høyer, mine forældre. De var blevet viet 19. september 1896. Morfar havde kørt sin unge datter fra dyrlægegården i Københoved til Rødding Højskole, hvor den gamle foredragssal dengang blev brugt til kirke af frimenigheden. Mor var i hvid, ulden kjole og pyntet med slør og myrtekrans. Hun havde sort, kraftigt hår og store mørkebrune øjne, der oftest spillede af skælmeri og lune, men næsten var smukkest, når de var vemodige. Septembervejret var smukt på bryllupsdagen, så bruden kunne køre i sin hvide pragt i den åbne vogn. Det var nemlig skik, at en brud helst ikke måtte bære overtøj, da alle skulle kunne se herligheden.

Far og mor begyndte med at forpagte bedstefars gård, »Store Hovgård« i Øster-Lindet. Men da »Billeslund« blev ledig, fandt både bedstefar og far, at her var langt større muligheder for en rask ung mand.

Stuehuset, far og mor flyttede ind i, var en lang, lav hvidkalket bygning med stråtag. Jeg ved intet om, hvordan de boede, eller hvilket udstyr mor havde, men der har sikkert været både hyggeligt og kønt, for det var der altid, hvor mor havde sit hjem.

I 1905 skete der det, at stuehuset brændte ned til grunden. Det var nok et par af karlene, der havde været ude om aftenen, og som var stærkt berusede, da de sent om natten kom hjem. I deres fuldskab satte de ild på huset. Og gammelt som det var og tørt midt i sommertiden, stod det snart i lys lue. Det lykkedes alle beboerne at komme ud af den brændende bygning, men så godt som intet af, hvad far og mor ejede, blev reddet. Midt i det hele ankom Gram frivillige brandværn. Hurtigt fik de sprøjten kørt i stilling, og et par raske brandmænd stormede afsted med den store slange ned til den nærmeste fiskedam. Her var der vand nok til at slukke mindst 5 brande. De begyndte at pumpe som rasende. Men lige meget hvor hårdt de sled i det, kom der ikke en dråbe vand. Det viste sig, at det var så længe siden, slangen sidst havde været i brug, at rotterne havde taget den i besiddelse. Den var helt fyldt af rottereder og forskelligt skidt. Det blev alligevel en god ildebrand for brandkorpset. Et øjeblik efter svingede kromandens vogn, fyldt med våde varer, ind på gårdspladsen. Brandmændene var ikke sene til at få den dirigeret ned til en plads mellem to fiskedamme. Det var lykkedes dem at redde to lækre røgede skinker. De blev også båret ned til dammene. Så begyndte der et vældigt orgie. De skar tykke skiver af skinken, som de åd, mens der blev skyllet ned med strømme af brændevin og øl. Efterhånden blev alle så fulde, at de smed støvler og strømper og soppede rundt i dammene, mens de ind imellem fortsatte festmåltidet. Noget må tilstrømmende mennesker nu have fået ud af den brændende bygning, for mor sagde, at hun en tid efter branden så sine sovekammergardiner hænge i en skovarbejders vindue.

Gram frivillige brandværn blev iøvrigt ved med at være en noget særpræget institution i en årrække. Som skolepige oplevede jeg, at der gik ild i en gård nær byen. Brandhornene tudede, og brandmænd i uniform og hjelm kom farende fra alle sider hen mod sprøjten. Der manglede kun én, den vigtigste af alle, majoren. Et ilbud blev sendt til hans bolig. 5 minutter efter kom den unge hæsblæsende

tilbage og råbte: Æ major er ve' å vask' hans tæ'r«. Det bøjede man sig for. En så sjældent forekommende og derfor vigtig begivenhed måtte naturligvis have sin tid. Så ilden fik sin chance.

Det nye stuehus, der blev opført, var hyggeligt, men ikke ret stort i forhold til gården. Dette hang nok sammen med, at greven i Gram ikke ønskede, at hans forpagterfolk skulle bo alt for herskabeligt.

Når man kom ad vejen fra Gram til »Billeslund«, kom man først til husets østgavl, hvor »*æ kø'en forstu'e*« var. Den var kun lille, og havde så mange døre, at der på væggen kun var plads til nogle knagerækker til overtøj. Til højre for forstuen, også ud mod østgavlen, var vort gæsteværelse. Det har, så længe jeg husker, været blåmalet, og det blev brugt, hver gang vi havde fremmede. Når vi havde gæster, trak damerne sig tilbage her for at pynte sig lidt, før de gik ind i stuen. På de to senge var der plads til mange kåber og hatte. Over den brede servante med den flotte marmorplade hang et stort godt spejl, og under den ene seng var der diskret anbragt en fin, blomstret natpotte.

Der var kakkelovn i gæsteværelset; når vi havde liggende gæster om vinteren, havde vi travlt med at fyre, for at der kunne være lunt og dejligt. Således skulle digteren Valdemar Rørdam en nat bo hos os. Han var vist taler ved et eller andet møde i Gram. Vi havde haft noget besvær med at få det til at brænde i kakkelovnen i gæsteværelset, men det var dog lykkedes os at få det dejligt varmt til sengetid. Men vor fine gæst smækkede med alle tegn på ubehag døre og vinduer op og lukkede for kakkelovnen. Han værdsatte åbenbart ikke vore anstrengelser.

Til venstre for forstuen var fars kontor. Dette var også kun et ret lille rum, som sjældent blev brugt. Far hentede ofte sine papirer ned i stuen og sad med dem der. Dog var kontoret i brug i tiden efter genforeningen ved valutaomregningen. Far havde da ligefrem en kontordame til hjælp ved det store arbejde.

Fra kontoret gik man videre til de to stuer, der lå i hu-

sets sydside. Først kom man til »*æ kø'en stu'e*«, hvor mors mahognimøbler stod. De var lavet i empirestil, og der var indlagt ornamenter i lyst rosentræ. Der var en stor, tung sofa, et bord med klapper, to lette armstole og nogle mindre stole. Alle disse møbler stod i en gruppe ved væggen modsat vinduet. Desuden var der en hjørnesofa i stuen. Den stod mellem vinduet og døren, der førte ind til den næste stue. Jeg tror, vi børn mindes denne hjørnesofa særligt. Det skete nemlig, når vi havde fremmede om aftenen, at vi fik lov til at være oppe lidt, når vi kønt ville blive siddende i hjørnesofaen. Så mangen aften har vi fire piger siddet renvaskede og i pænt tøj i »æ jøn'sofa« og fulgt dette spændende at have gæster. Som jeg husker denne stue fra min tidligste barndom, var der ud over det, jeg har nævnt, en bogreol på væggen ind til kontoret og et stort blomsterarrangement henne ved vinduet. Det var dengang moderne med søjler og »stilladser« til potteplanter, så det kunne se spændende og romantisk ud. Det varede nu ikke længe, før mor afskaffede denne opstilling, og i stedet blev der anbragt et fint mahogni-sybord med stol ved vinduet.

Efter 1920 blev det meget brugt at tage til Flensborg for at købe mahognimøbler hos de forarmede tyskere. Mor fik også købt et par ting, men ikke nær så meget som mange andre, simpelthen fordi far ikke syntes om det. Men et ualmindelig smukt chatol i lys mahogni fik hun, og det pyntede meget i vor pæne stue. Et stort, stribet præstegårdstæppe holdt sammen på møblerne og gjorde stuen hyggelig.

Det siger sig selv, at man dengang ikke havde den fine stue i brug til daglig. Des festligere var det, når fløjdørene ved særlige lejligheder blev åbnet ind til den.

Den anden opholdsstue, »*æ hav'stu'e*«, var forbundet med *æ kø'en stu'e*« ved fløjdøre. Havestuen var ret lille, så der var ikke plads til alt for mange møbler. Når man tænker på, hvordan smagen gennemgående var, da mor købte sine møbler, må man sige, at hendes ting var ganske gode. I de fleste hjem så man stilforvirringstidens plydsmøbler med klunker og kvaster. Det undgik vi heldigvis helt.

I havestuen havde vi en ret kraftig egetræssofa med bord

foran og en del stole uden armlæn rundt om bordet. Desuden var der et stort ur og henne ved vinduet mors sybord. Der var også et par stole med armlæn, hvoraf den ene stod for bordenden, hvor far havde sin plads. Endelig var der også lige plads til klaveret i stuen.

Her i »æ hav'stu'e« havde familien sit aftensæde, ja, her opholdt vi os kort og godt, når ikke man var i gang med arbejdet. Stuen var hyggelig og venlig, selv om pladsen ikke var stor. Sofaens ene armlæn kunne slås ned, så den blev god at ligge på. Mor, der altid var tidligt oppe, tog sig gerne et middagshvil her. Når hun havde lagt sig, gjaldt det for os børn om at komme først med at sige: »Frej for å set i æ hål«. Den heldige kravlede så op og anbragte sig på den lune plads, der var bag mors bøjede knæ, og her sad man så og hyggede sig, mens mor sov.

Når vi var nogle stykker til kaffe eller et ikke for stort selskab til at spise, blev der lagt plader i bordet og dækket der. Bordet kunne blive langt, når der blev lagt plader i, men som de fleste udtræksborde var det næsten ikke til at skille ad. Pludselig gav det efter, så de, der trak, satte sig på halen.

De to stuer fik i høj grad deres præg af væggene, deres farve og det, der prydede dem.

Det var på den tid brugt at give væggene meget varme og mættede farver, og vore stuer dannede ingen undtagelse. Der var en smuk vissengrøn farve i den pæne stue, og i havestuen var den dybrød.

Der var mange billeder på væggene, og man tog det ikke så nær dengang, om billederne hang nogenlunde i øjenhøjde. Således havde vi nogle steder billeder over dørene. Det var mest litografier, vi havde hængende, en del af dem af ukendt oprindelse, og nogle efter ret kendte originaler. Jeg kan således huske nogle billeder af Ruysdael, Frans Hals, Lundbye, et portræt af Rembrandt samt et par dejlige smede af P. S. Krøyer. Et af billederne viste tydeligt, at mor mere havde valgt af forkærlighed for motivet end efter kunstneriske kvaliteter. Det hed »Hunde gå gennem

rørene«. Desuden hang der en del portrætter af kendte mænd: Grundtvig, Ludvig Schrøder, Holger Begtrup, Hostrup, H. P. Hanssen og Gustav Johansen, ja, der var naturligvis flere endnu. Det var kønne portrætter, men de hang der nu nok mest, fordi disse mænd havde betydet meget for far og mor. Mærkelig nok troede jeg mange år i min barndom, at Vorherre måtte se ud som Holger Begtrup, selv om denne var både skaldet og bar briller. Også familiebilleder var der mange af. Her var det især et stort smukt billede af morfar og mormor, der dominerede. Senere kom den sønderjyske malerinde Agnes Smidts billeder til. Hun malede et stort billede af fiskedammene og ét portræt af far og ét af mor. Nu skulle man tro, at til denne vrimmel af billeder måtte der også høre en del nips. Jeg mindes aldrig, at jeg hjemme har set disse skrækkelige nipssamlinger, som fandtes så mange steder.

På en måde kan man næsten sige, at stuernes gardiner var det vigtigste af det hele. De bestemte nemlig, om stuerne skulle være sommerlige, festlige og lyse, eller om der skulle herske en mere stilfærdig vinterlig tone. I vinterhalvåret hang der brune uldne gardiner med lysegrønne borter, men når man nærmede sig 1. maj, og når stuerne havde gennemgået hovedrengøringen, kom de fine hvide blondegardiner, og hvor de lyste op i stuerne. Det var et stort og besværligt arbejde at sætte disse gardiner op i læg, der blev fæstnet på gardinstangen med knappenåle. Men arbejdet var nok umagen værd. I havestuen, hvor vinduesvæggen så at sige helt var optaget af to store, smukke småruderede vinduer og en havedør, var de lette hvide gardiner så kønne omkring alle planterne, der stod i vindueskarmene eller hang på de smalle piller mellem dør og vinduer. Lyset i stuerne blev også smukt, når sommergardinerne var oppe.

Vores spisestue vendte mod nord, og den fyldte næsten lige så meget i længden som de to sydstuer tilsammen, så den var ret stor og rummelig. Udover et langt bord med mange stole om stod der kun et par ting derinde; en ikke alt for skøn buffet og en meget smuk egetræs dragkiste. Sidstnævnte havde mor desværre ladet save de ret høje ben af,

fordi hun dengang syntes, det så mærkeligt ud med sådanne ben. Senere fortrød hun det, men for sent.

I husets vestlige del var køkkenregionerne mod nord, mens sovekammeret og børneværelset lå mod syd. Bag børneværelset var der et snævert badeværelse. Det mest bemærkelsesværdige i disse rum var vaskemulighederne. Skråt over et hjørne i fars og mors soveværelse stod der en servante med marmorplade, vandfad og kande, samt en spand til »skiddent vand«. På de almindelige dage var det kun det mere synlige, vaskeriet gik ud over. Vi vaskede ansigt, hals, ører samt arme og hænder, og passede mor ikke godt på, snød vi for halsen og ørerne. Fars helbred var ikke så godt, så han tog kolde afvaskninger om morgenen for at hærde sig. Det var en værre forestilling. Vi unger krøb sammen i fodenden af fars og mors senge og så til, mens far kun iført bukser lagde et håndklæde i vandfadet og skænkede iskoldt vand på det. Til ære for sit ungdommelige publikum hylede han lidt og gav sig voldsomt, mens han lod det våde håndklæde danse på sin ryg.

Mens det således kunne være småt nok med vaskeriet de almindelige dage, blev alle sejl sat til, når vi skulle bade om lørdagen. Der blev fyret op under den store, mørkerøde badeovn i badeværelset. Den kunne nok rumme en del vand, men ikke nær nok, derfor blev pigerne sat til at pumpe den ene spand fuld af vand efter den anden. De blev båret hen i bryggersets gruekedel, og når den var omtrent fuld, blev der også fyret op her. Endelig blev der lagt gløder i soveværelsets kakkelovn, og inden længe brændte der også en lystig ild her. Når den begyndte at udstråle varme, stillede mor to stole foran den og hængte sit største og sværeste lagen over dem. Badekarret var af jern, stort og meget rummeligt. Det hvilede på fire flot svungne løvefødder. Det gjaldt om at være med på det første hold, der kom i vandet. Da var det nemlig helt rent og dejlig varmt, ligesom også lagenet var tørt og dejligt, når den første blev tørret. Vi var altid mindst to i karret ad gangen, og det var sjovt. Det kan nok være, at mor ordentlig tog fat, når hun gik i gang med neglebørste og sæbe. Det var jo en hel uges skidt, der skulle

skures af de mindre synlige steder. Værst var det, når turen kom til håret. Når det var gjort vådt, gik mor i gang med et stykke håndsæbe. Det kunne godt gøre lidt ondt, når den hårde sæbe blev kørt rundt i hovedbunden, og vi skreg som besatte, når vi fik sæbe i øjnene. Til aftensmaden var vi alle helt lyserøde som små grise, og vort våde hår strittede i stramme fletninger.

Også loftet havde vor interesse. Når man kom derop ad trappen i forstuen, havde man et forrådsrum på hver side af trappen. De hed »æ proviantkammer« og »æ flæskkammer«, navnene siger vist tilstrækkeligt. Iøvrigt var der et par værelser i hver gavl og ellers en dejlig stor loftsplads. På loftet var der også inventar, der var spændende. Her var den store, tunge rulle, fyldt af kampesten, for at den ordentlig kunne have vægt, når mor efter storvasken skulle have rullet duge og sengelinned. Foruden mor var der da to piger igang. Disse var »spændt for« rullen og stod troligt og trak i hver sin ende. For os børn var det da dejligt at få lov til at sidde på rullen og blidt blive vugget frem og tilbage. Vi kunne godt være tre på den, en i hver ende og en på midten. Når mor havde skiftet tøj på en rullestok, blev der sagt »Så«, og så tog pigerne tilløb med rullen og vippede den ene ende højt op. Det var det bedste af det hele; man syntes næsten, det var som at være i en slags rutsjebane.

Der stod også et par store kister på loftet. Ved forårs- og efterårsrengøringstid var det morsomt at følge, når deres indhold blev taget op, gennemgået og i fin orden blev lagt på plads igen. Især den ene kiste var spændende. Her gemte mor bl. a. en hel del små kjoler og huer, som Oluf, min broder, havde brugt, da han var helt lille, og andre ting fra »gamle dage«.

I løbet af årene skete der en del forandringer med mit barndomshjem. Mor yndede at flytte rundt med tingene og lave om på rummene. Hun ville gerne forsøge, om hendes stuer kunne blive bedre og smukkere, men hun mødte her massiv modstand hos far. Han syntes ikke om det postyr det gav, mens omflytningen stod på. Men det skal dog siges, at når det bagefter viste sig, at resultatet af forandringen

blev godt, var far villig til at indrømme dette, og han glædede sig over forbedringen. Mor fik f. eks. gennemført, at væggen mellem kontoret og den pæne stue blev revet ned. Det gav os en stor smuk og rummelig dagligstue, hvor vi før havde haft to ikke særlig gode rum. Fars skrivebord blev flyttet ned i havestuen, og da mor efter sin stedmoder, »bedstemor Dorte«, arvede sin egen mors brudeudstyrsmøbler, en Chr. VIII's sofa med ovalt bord og nogle små stole, blev disse anbragt i den del af stuen, der før havde været kontor.

Min barndoms have var dejlig stor og gammeldags, fuld af gange, plæner, bede, buske og træer. Den lå lige syd for huset og afgrænsedes mod øst af en tæt rad buske, der så at sige flugtede husets gavl. Haven strakte sig langt mod vest, hvor den mødtes med en lille skov af gamle bøge. Mod syd var der en tjørnehæk. De grevelige bevillinger havde ikke kunnet drive det videre end til en lille ussel trætrappe fra havedøren ned til gangene, der først løb rundt om de store rosenbede og derfra videre omkring den største plæne. Midt på den stod flagstangen. Disse rosenbede var vor stolthed. De fulgte i formen husets lige facade, for derfra at danne fine buer ud i haven. Der var roser i alle farver med kraftige, tæt tornebesatte stilke, men hvor duftede de lifligt og sødt. Dejligst af alle var »Snedronningen«. Mor var stolt, når disse buske stod fulde af store, smukke hvide roser. Der var store, tunge, gule med et let rødligt skær. De blomstrede samtidig med en yppig klematis, der voksede op ad folkestuens rødmalede trævæg. Det så kønt ud med denne overdådighed af dybblå blomster mod en god, rød farve. I de store bede, der lå øst og syd for gangen om den store plæne, vrimlede det med vækster. Mor elskede at arbejde med alt, hvad der groede, så hun passede omsorgsfuldt det, hun havde, og sørgede for stadig fornyelse. Her stod flotte kejserkroner, oldemors nathue, riddersporer, spiræa, brudeslør og hvad man ellers havde af stauder dengang. Senere kom der georginer, asters, gyldenris og andre efterårsblomster. Kønnest var det næsten om foråret, når hele hække af påskeliljer og senere pinseliljer kantede gangenes ene side.

Der var to lysthuse i haven, ét af naur og ét af lind. Begge blev flittigt brugt. Omkring et kirsebærtræ var der lavet en lille stenhøj med mange lave planter mellem stenene, og i havens sydøstlige hjørne var der en stor udsigtshøj. Her stod en ældgammel høj gran, hvis stamme var så tæt overgroet med vedbend, at det lignede en lådden pels. »Æ gammelgran« kaldte vi den. Dette træ var næsten som en slags vartegn for »Billeslund«. Man kunne se dets særprægede profil vidt omkring. Når vi undertiden gik tur i slotsparken, var det granen, der viste os, hvor vi boede, hvis vi prøvede at se hjem.

Lidt sydvest for huset stod et andet dejligt træ. Det var en ganske pragtfuld, gammel kastanje, hvis høje krone kuplede sig smukt, og hvis nederste grene næsten bøjede sig helt til jorden.

Haven var ved nogle buske og et tujabed delt i to. Den vestlige del var dels nyttehave og dels prydhave. Her stod frugtbuske og frugttræer og lidt urter. Men der var græsplæne mellem frugttræerne og en gang, der slyngede sig malerisk rundt imellem det groende. Også den var kantet med blomster: store, tunge, dybrøde pæoner, lette akelejer.

Men også haven måtte med tiden undergå en gennemgribende ændring. Smagen skifter, og det ikke alene med tøj og bohave. Også haveanlæg er underkastet moden.

Der blev ryddet radikalt op i haven. Buskadserne, der delte den i to dele, blev fjernet. Ligesådan gik det med alt, hvad der hed frugtbuske og køkkenurter. Det var også ganske unødvendigt, at disse ting stod her, da vi havde en god, stor køkkenhave.

Haven blev nu anlagt således, at rosenbedene og alle gangene blev sløjfede, mens blomsterbedene mod øst og mod syd bevaredes. Ligeledes blev der ikke rørt ved træerne eller lysthusene. Men ellers blev der sået græs over det hele. så vi fik en stor sammenhængende græsplæne.

Det blev meget smukt. Jeg husker således, hvordan pludselig den store kastanje helt andeledes kom til sin ret, nu man kunne se hele træet. Det var så smukt lige fra tidligt forår, hvor en bred bræmme af vintergækker kransede dets

omkreds, til det senere stod med sine blomsterlys, for om efteråret at prange med de dejligste farver. De store gamle træer, der stod i den lille skov, som afgrænsede haven mod vest, kom nu også helt anderledes med ind i billedet.

Der var bare det kedelige ved det nye, at mens man før kunne gå lange ture i havens gange, gik man nu blot midt ud på græsplænen og stod der og kiggede lidt. Ved samme lejlighed kasserede mor grevens trætrappe og fik i stedet lavet en god terrasse foran havedøren. Det skete, mens far var på en københavnerrejse, for heller ikke denne gang syntes han om forandringen. En polak, der hjalp med arbejdet, sagde spøgefuldt til mor: »Aua, aua, Mutter kriegt Hauen wen Pappa kommt zu Hause«. Men »pappa« blev meget glad for den nye siddeplads, hvor der både kunne stå borde og bænke.

I en af sine »Strøtanker« siger Poul Martin Møller: »Et Barn kan leve i en ubevidst Fortrolighed med Naturen, uden at have den Forestilling: Naturen er skjøn. Det føler da et uforstået Velbefindende i en smuk Egn, hvor Luften er behagelig og Fuglene synge; det ligger i Naturens kjærlige Arme som før ved Moderens Bryst«. Det er rigtigt. Sådan var det. Som barn levede jeg med naturen, var ude i den så ofte det lod sig gøre. Skovens skønhed og skønheden på »Billeslund«s marker og i engen fyldte mig med en dyb glæde og lykke, der dog næppe var mig bevidst dengang. Men siden har glæden over at færdes i naturen altid været i mit sind, og jeg vidste, at hvis det lod sig gøre, ville jeg altid bo i nær kontakt med naturen.

På de store gårde var man dengang ikke så nøjeregnende med, om der var spildarealer til blomstrende grøftekanter og brede, levende hegn. Også omkring »Billeslund«s lader og stalde henlå der meget udyrket jord. Men her voksede mange prægtige ege og bøge, der gav gårdens profil rejsning og skønhed.

Når man ville ud på »Billeslund«s jorder, kunne man følge tre markveje. Den mod nord var ganske kort og endte i en mark med det besynderlige navn »Tusvad«. Her var smukt med skov, et krat og levende hegn omkring det ved-

varende græs. Midt igennem marken løb en bæk, hvis bredder kantedes af få krogede elletræer. Mor mente, her var så meget vand, at det gik an at grave et lille bassin og dæmme op for vandet, så vi børn fik et badested tæt ved gården. Det tegnede fint. Vandet var klart og fik en helt god dybde i bassinet. Men desværre syntes også de ungkreaturer, der altid græssede på marken, at det var rart med badevandet. aldrig så snart var bassinet færdigt, før de vadede ud i det for at køle maverne. Og ukendte som de var med forureningsproblemer, klattede de lystigt løs i badet. Så da vi ankom lidt senere, var vandet ganske grønt og ulækkert.

Dér røg den plan. Øst for »Tusvad« lå en række store, regelmæssige marker, vel på 20—30 tdr. land hver. Jorden var god og givtig her, så det var en fryd at følge sæden fra de spæde, gulgrønne eller violette spirer brød frem af jorden og over sommerens frodighed til høst. Omkring alle disse marker var der levende hegn, og det gjorde dem kønne. Efter hvilke principper disse hegn i sin tid var plantet er ikke godt at vide, for her groede alt i broget, men malerisk blanding.

Man skulle gerne gennem lidt ugræs, før man nåede helt ind til hegnet, der oftest var noget fugtigt i bunden. Vandrede man langs med det, var der nok at se på. Her var dejlige brombærranker og ranker med yndige vilde roser. Tornede slåen med de sparsomme små, runde, gulgrønne blade på de næsten sorte grene stod ved siden af hvidtjørne med det mere yppige, blanke løv. Hyldens mørke, fingrede blade så man overalt på lave buske eller på høje træer. Man så også røn og en enkelt vild abild i hegnet. Det så smukt ud med alle de forskelligt formede vækster og de mange afskygninger i det grønne.

Om efteråret var der også meget at hente i hegnene. En solskinsdag blev der spændt for den store, flade mælkevogn. Så kørte kusken så tæt ind på hegnene, at pigerne og vi børn kunne nå at plukke. Store, dejlige skærme med blåsorte hyldebær dalede ned i baljer og spande. Vi kørte hele eftermiddagen, thi forbruget af hyldebærsaft var stort på

gården. Også de koralrøde hyben hørte med til vinterforrådet, ligesom ivrige samlere også plukkede slåen. Mor sagde, at rønnebær og vilde æbler gav gélé af en særlig udsøgt kvalitet.

Markvejen østpå var den største og den, vi helst fulgte. Hvis man søgte naturskønheden på »Billeslund«s jorder, skulle man også helst gå den vej. Hegnet nord for vejen var kønt, især ved Sankt Hans. Da lyste hyldens hvide skærme i tusindtal mod alt det grønne, mens yndefulde ranker med sarte, vilde roser fuldkommengjorde skønheden. Vejen gik jævnt opad, og markerne skrånede ned mod Sønderskoven. I et par af dem var der et par mærkelige smådale i forbindelse med Sønderskoven. Pludselig kom der et brat fald i terrænet, så en ret stejl lille skrænt førte ned til en meget våd dalbund, hvor der voksede træer. Det var, som skød Sønderskoven en arm ud. Det mest fængslende var stykket oven over skrænten. Her lå en dynge store kampesten i tilfældig orden.

Oldtidsfolket har sikkert også haft øje for »Billeslund«s fortrin. Mor fortalte, at nogle karle engang ved pløjning desværre sløjfede en stendysse. I »Billeslund«s have stod der også en dejlig helleristningssten med »skåltegn« fra bronzealderen. Her må altså have været bopladser igennem hele oldtiden. Det forstår man godt. Her var frodig jord, skov og ikke ret langt til eng og å.

Endelig var der »æ Polakvej«, der førte til gårdens sydligste arealer. Her var jorden ikke så frugtbar, så kornet blev aldrig ret højt eller kraftigt, ligesom man også savnede de overdådige levende hegn. Men et sådant fladt, magert landskab kan også have sine skønhedsværdier, omend på en anden måde end på det bakkede og frugtbare.

En ung, vestjysk pige, Marie, besøgte engang sin lidt ældre veninde, Kirsten, på Fyn. Kirsten ville gerne vise Marie Fyns herligheder, så hun kørte rundt med hende til mange smukke steder. Men til hendes skuffelse var der ingen begejstring at spore hos Marie. Til sidst spurgte Kirsten lidt

ærgerligt: »Men synes du da ikke, her er smukt, Marie?« Marie så troskyldigt på hende og sagde: »A ka' æt kom te for ål dem træer!«

På »Billeslund«s sydmarker kunne man nok komme te'. Her var der ikke meget, der hindrede blikket, og der var vid horisont.

På gårdens allersydligste mark, der lå i vedvarende græs, kunne man ved solnedgangstid rigtig føle himmelrummets storhed og uendelighed. For den naturelsker, der havde sans for de små ofte oversete urter og græsser, var der også megen skønhed at finde. Ofte kunne en lille blomst fra en sandet grøftekant have form og farve, der langt overgik blomsten fra den gode jord.

Far var egentlig slet ikke egnet til at være forpagter. Da han i sin tid kom til »Billeslund«, var der meget, der trængte til en hjælpende hånd på den godt 150 ha store gård. Mange marker skulle mergles. Engen var alt for våd, fordi greven lod åens vand stemme op i Gram. Værst af alt var det dog, at der ikke var nogen ajlebeholder på »Billeslund«. For at få skik på alle disse ting måtte der søges om bevilling fra godskontoret. Den slags tager som bekendt ofte lang tid, og det passede ikke altid far at vente. Mange gange lod den unge landmand det udføre for egen regning og risiko, fordi der skulle være gang i landbruget. Det lå heller ikke rigtigt for far at vise den underdanighed og ærbødighed, som trods alt ønskedes fra grevskabets side af godsets forpagtere. Far var jo af gammel, fribåren bondeæt, der ikke var vant til at krybe for nogen. Det skete, at han blev så irriteret på det hele, at han rejste ud for at se på ejendomme, der var til salg. Når han kom hjem hen ad aften, så mor spørgende på ham. Han svarede da hver gang med disse få ord: »Nej, A blir her«. Og således gik det til, at »Billeslund« blev rammen om mine søskendes og min tilværelse i vor barndom og mens vi var helt unge.

Og hvor vi elskede stedet.

LIVET PÅ »BILLESLUND«

Klokken 5 om morgenen ringede vækkeurene hos de unge piger på gården. De kom i tøjet i en fart og vaskede sig nødtørftigt i koldt vand. Om vinteren måtte der ofte fjernes et lag is fra vandkanden. Loftskamrene var kolde og kunne ikke fyres op. Så gik man i gang med dagens arbejde. Vé den arme kokkepige, hvis hun aftenen i forvejen havde forsømt at hente en god halmvisk og at lægge pinde til tørre i »den lille ovn«. Det var ikke sjovt at stå med en æske tændstikker og en stak klamme pinde tidligt om morgenen. Naturligvis gjorde en god sjat fra petroleumsdunken underværker, men det skete rigtignok, at der røg øjenbryn og vipper med i købet.

Fra et kostaldvindue havde man længe kunnet skimte et døsigt lys. Fodermesteren og hans medhjælpere begyndte tidligt. Ved skæret af nogle ophængte flagermuslygter skulle der malkes 70—80 køer, så mælken kunne komme rettidigt til mejeriet.

Snart blev der også liv i hestestalden. De unge karle sørgede hver for sit spand, striglede og børstede hestene, så de kunne præsentere sig ordentlig, når det blev tid at rykke i marken.

Mor rejste sig altid tidligt, selv om hun som kone på en stor gård havde kunnet tillade sig at tage en lille morgenlur. Men hendes natur var nu engang sådan, at hun måtte være med i alt det huslige arbejde. Hun krævede meget af sig selv og ønskede også, at hendes medhjælpere skulle lære noget. Havregrøden til morgenmaden skulle være ordentligt kogt, fri for klumper og af fin konsistens. Og vidste kokkepigen ikke, at smørrebrødet skulle være smurt helt jævnt og uden sorte kanter, så lærte hun det hos mor. Mange sjuskede

stuepiger fik lov til at gøre deres rengøring om, når hjørnerne sandede til, og støvet dannede mønstre på fladerne.

Der blev sagt om en kone i en nabolandsby, at når hendes piger var færdige med lørdagens rengøring, tog hun hvide strømper på og vandrede gennem alle stuer. Var der så bagefter det mindste at se på strømperne, måtte hele arbejdet gøres om. Så hysterisk var mor aldrig. Nok skulle arbejdet gøres godt, men der måtte være måde med alting.

Selv om mor havde en kokkepige, to stuepiger og, mens vi var små, også en barnepige til at hjælpe, var der altid nok at gøre. Arbejdet var langt strengere dengang, og navnlig var der meget mere af det. Moderne indretning med rationelle arbejdspladser, korte ganglinier og praktiske materialer og maskiner var endnu ikke opfundet.

I køkkenet havde vi en vældig stor trækasse til brændsel. Hver formiddag skulle den fyldes, så der var nok til hele døgnet. Tørvene var endda inden for rækkevidde, men det var en hel udflugt at skaffe kløvet træ og pinde. To piger hankede op i en vældig tørvekurv og skråede over den store gårdsplads. Så gik de langs den lange hestestald og den endnu længere stald til ungkreaturerne. Når de rundede den store lades gavl og havde gået endnu et stykke, var de omsider ved målet. Hjemrejsen var streng. Den store, tunge kurv, de slæbte på, trak dem næsten skæve, og så måtte turen endda gøres flere gange.

Inden vi fik elektrisk lys, gav petroleumslamperne også meget arbejde. Hver formiddag blev der bredt aviser på en ende af et køkkenbord, og så samledes alle lamperne fra stuerne, kamrene, køkkenet osv. for at blive gjort i stand. Først blev det forbrændte af vægen gnedet af med avispapir, hvorefter den lille messingcylinder, der holdt vægen, blev pudset, beholderen i lampen blev fyldt op med petroleum og til sidst blev lampeglasset pudset, så det var helt klart og skinnende. Det var meget vigtigt, at lamperensningen blev omhyggeligt udført, da lamperne ellers let ville ose, når de blev tændt. En stue kunne i løbet af kort tid blive griset godt til af en sådan osende lampe. Der lagde sig et

sort, fedtet, ildelugtende lag over det hele, som det var svært at få renset af igen.

Men trods arbejde og ulemper ved petroleumslamperne var der noget dejligt ved denne belysningsform. Det lys, lamperne gav, var blødt og smukt og kastede et varmt skær over de omkringsiddende. Vi havde også petroleumslamper, der var meget kønne i formen, og hvor messing og glas, fint pudset, spillede dejligt i lysskæret, når lamperne tændtes.

Frihed var der ikke meget af i den almindelige daglige hverdag. Når pigerne var færdige med rengøring og opvask efter middag, kunne de lægge sig en times tid, før arbejdet gik i gang igen. Om sommeren gjaldt det haven. Ofte kunne de i timevis kravle på deres knæ, række op og række ned, for at luge persille, gulerødder, ærter osv. Om vinteren sad de omkring bordet i spisestuen og syede, lappede eller stoppede. Mor var altid selv med i arbejdet, ligemeget om det var ude eller inde. Men fra 5 om morgenen til 19,30—20 var en lang arbejdsdag.

Slagtedagene hørte til de største begivenheder i husholdningens liv, men også til dem, der gav mest arbejde. Gården var så at sige selvforsynende med fedevarer, så det var af stor betydning, at kød og flæsk fra et slagtet dyr blev behandlet, så det kunne holde sig længe. Meget mandskab og mange rum var indblandet, når det rigtig gik løs. Det begyndte i vognporten og bredte sig derfra til vaskehus, bryggers, køkken, kælder og spisekammer. Forvalter Hansen og en karl tømte vognporten, så slagter Detlefsen kunne regere dér, som han ville. Han så faretruende ud. Bukserne var stoppet ned i lange, sorte støvler. Han bar en kort blå- og hvidstribet jakke og havde en mørkeblå tyskerkasket med kokarde og blank skygge på hovedet. Mest imponerende ved manden var dog hans store, røde overskæg, der stod som to vinger ud til siderne. Hans store, farlige slagtekniv gik han altid med mellem tænderne. Vi børn var altid fulde af beundring og lidt angste for ham.

Så kom en af røgterne med grisen. Det var, som om den anede uråd, for den ville nødig ind i vognporten. Selve

slagtningen fik vi børn ikke lov til at se, men grisens hjerteskærende hyl og den lange tid, de varede, lod formode, at slagtemåden ikke var alt for human. Jeg havde altid ondt af den pige, der skulle »tage blodet«. Det må have været sært at stå og røre og røre i en spand, som grisens blod strømmede ned i, mens den døde. Men blodet var for værdifuldt til at lade løbe i rendestenen. Når slagteren og hans medhjælpere var færdige med at skolde og skrabe grisen, skære den op, rense tarmene osv., væltede det ind med kød og flæsk i køkkenregionerne. Især var der bjerge, når der blev slagtet ko og gris på samme dag, fordi der skulle laves spegepølser. I bryggerset var der fyret op under gruekedlen. Her kogtes grisens hoved, tæer, »manchetter« og andet mindre reelt kød. Kældergulvet blev belagt med flæskesider, skinker o. l., som skulle afkøles, før mor lagde det i saltkarret. Der blev båret store zinkbaljer fulde af okse- og svinesmåkød ind i spisekammeret, hvor to piger på skift trak en næsten umulig kødhakkemaskine, der var så sløv, at pigerne svedte og næsten ikke kunne hale den rundt. Men kødet skulle hakkes, for der blev brugt mange spegepølser i den store husholdning. I køkkenet stod mor og kokkepigen og tog sig af de ædlere dele af dyrene. Man slagtede helst i frostvejr, så de udskårne stege kunne pakkes godt ind og hænges op under taget på husets nordmur.

Rullepølser blev syede og snørede. Der blev henkogt medisterpølse og lavet leverpostej og sylte. På komfuret stod en stor gryde med »sorte pølser« og en med »hvide«. De hvide har jeg aldrig smagt andre steder, men vi børn elskede dem. De var lavede af en tynd risengrød med mange æg og rosiner i. Der blev også lavet nogle sønderjyske specialiteter. Ribbenstegene blev kogt i en sur-sød lage, godt krydret, à la det tyske Eisbein, ligeledes blev der lavet nogle meget lækre leverpølser til pålæg. Men ejendommeligst af alt var dog den sorte suppe, der serveredes i slagtedagene. Den blev fremstillet af en kraftig slagtesuppe og svineblod, smagt til med eddike, salt, sukker og peber. Det var en barsk kost, og jeg kunne ikke fordrage den. Men far og mor og flere andre sønderjyder spiste med synligt velbehag

den sorte suppe tilsat rismelsboller. Senere, da vi fik flere unge fra det nordlige Danmark på gården, måtte mor dog ophøre med at lave denne særprægede ret.

Det var heldigt, at der lå et savværk i Gramby, så mor kunne få den savsmuld, der skulle til for at få de fineste røgede varer. I hønsehuset var der bygget en stor, meget rummelig skorsten til røgning. Spegepølser, leverpølser, skinker, stribet flæsk og fedt flæsk blev hængt op i svære stokke, og så begyndte det kunstfærdige: at få savsmulden til at ulme uden at den brændte i klare flammer. Skorstensrummet skulle hele tiden være fyldt med røg. Mor overvågede altid selv dette vigtige arbejde.

Vi var altid mange på gården. I min barndom godt 20 personer. »Billeslund« lå ret afsides, så vi dannede et helt samfund for sig selv. Far og mor var begge vant til fra deres hjem, at alle, der hørte til husstanden, spiste ved samme bord og opholdt sig i de samme stuer. De havde sikkert helst fortsat denne levevis, men sådan var det nu engang ikke på »Billeslund«. Gården var jo stor, og hvad mere var, den hørte under det grevelige Gram gods. Her var det skik, at de store gårde havde folkestue.

På »Billeslund« var stuehuset da også sådan indrettet, at man var nødt til at spise to steder. I den store spisestue spiste familien, en stuepige, barnepigen, forvalteren, »Gamle Laurids«, fodermesteren samt et par landvæsenselever.

Far sad for bordenden, og ved langsiden til venstre for ham sad mandfolkene med forvalter Hansen i spidsen. Mor sad ved fars højre side, dog således, at der var en plads imellem dem, og den var almindelig forhadt blandt os børn. Vi havde sammen med barnepigen og stuepigen vore pladser neden for mor, og det var mere end fristende at finde på noget godt snak at sige til de unge karle lige overfor, så de blev røde i hovedet og havde svært ved at bevare alvoren. Navnlig Kisse med det dejlige lyse hår og de direkte blå øjne var dristig, for ikke at sige fræk. Hun turde det utroligste, men resultatet var rigtignok også, at hun meget af

tiden sad mellem far og mor, og der skulle man nok holde sin mund.

Resten af gårdens mandskab spiste i folkestuen, »Æ Borrestue«, som det hed på sønderjysk. Det var tit en meget broget forsamling; vi havde mange flinke og udmærkede landmandssønner, men det skete rigtignok også, at der kom uheldige elementer med i selskabet, måske netop fordi vi havde en folkestue; sådan et enkelt mandfolk med en beskidt kæft var næsten nok til at ødelægge atmosfæren helt. Dårlige spisevaner var også slemme til at smitte. En vinter havde vi således et ualmindelig slemt eksemplar af racen. Han var medhjælper i stalden, og derfor kaldtes han »Kristian Røjter«. Kristian var fuld af sjofle historier og grove talemåder. Tit var de unge piger ligefrem kede af at skulle sætte maden ned til mandfolkene, fordi han var der.

En aften, familien sad fredeligt i havestuen, kom en af de unge piger pludselig farende ind til os og råbte: »Høyer, Høyer, De må straks komme. Kristian Røjter æ fuld. Han æ hel tombe!« Far var vist egentlig ikke særlig høj, ligesom han heller ikke imponerede ved bredde og drøjde, men der var myndighed og fasthed over hans ansigt, og hans kraftige, blå blik skulle nok skabe respekt, ikke alene blandt os børn, men også blandt gårdens unge. Han rejste sig straks og fulgte med pigen ud til vaskehuset, hvor bersærken huserede. Kristian havde løftet det svære trælåg af den store gruekedel. Nu fo'r han rundt og svang det faretruende over sit hoved, idet han udstødte frygtelige trusler mod sine medtjenere, der forsigtigt kiggede frem fra deres værelser. Så snart far viste sig, sank vildmanden sammen som en klud. Far behøvede bare at sige: »Nå, Kristian, hva' æ det her for noget?«, så dalede låget langsomt ned og gled stille på plads. Under fars vedholdende og strenge blik forvandledes brændevinshelten til en slukøret hund, der stak halen mellem benene og luskede ind på sit værelse. Tilfældet »Kristian Røjter« var dog en yderst sjælden forekomst. I al almindelighed levede alle i et fredeligt og godt fællesskab.

Om sommeren var der ingen problemer med, hvor vi

skulle være. Fra den første lunhed meldte sig i de lyse forårsaftener, og til det satte ind med regn og rusk i efterårsmånederne, var vi ude så meget som muligt. Efter aftensmaden samledes vi børn og de unge på den store gårdsplads for at lege. Vi spillede »pind« og legede »tik« og — ja, det var næsten lige meget, hvad vi lavede. Glæden over, at vi igen kunne være ude om aftenen efter en lang, mørk vinter, var så overvældende, at vi nød at løbe, le og være i den herlige forårsluft. Lidt senere begyndte de aftenlige markvandringer. Far, der så afgjort var planteavler, ville helst hver aften i de fredelige timer gå ud over sine marker for at se, hvordan alt groede og trivedes. Vi fulgte ham gerne. Ofte var vi en hel flok: far, mor, vi børn, og så mange af de unge, som ville med. Undertiden var der også gæster med i følget. Når rugen stod mandshøj, skete det, at vi forlod markvejen og gik ind i kornet. Vi gik i gåsegang ad et gammelt hjulspor tværs over marken. Det så smukt ud, når aftensolens stråler kastedes gennem rugen og legede med strå, aks og vipper, så der dannedes et fint skyggespil.

På dejlige sommermorgener vandrede far også tit på sine kære marker, ofte fulgt af »Gammel Laurids«, der havde været på gården næsten lige så længe som mor og far. De havde tit små oplevelser. Far var en fin skytte. Som preussisk soldat havde hans sikre blik flere gange skaffet ham fine medaljer. En dag, han og Laurids gik langs en roemark, så de en hare sidde et stenkast borte. Nærmest for sjov bøjede far sig ned og samlede en rund sten op. Han sigtede omhyggeligt, før han fyrede stenen af. Den ramte haren midt imellem øjnene, så den var død på stedet. Jagtretten på »Billeslund« var ellers grevens, og den blev respekteret fuldt ud. Men den næste søndag fik vi alligevel haresteg.

Ved en anden lejlighed var det nær gået galt. Far og Laurids skråede over den mark, hvor gårdens 80 køer græssede. De havde ikke lagt mærke til, at tyren også var der. Pludselig hørte de en dump, vred brummen bag sig. Da de vendte sig om, så de, at tyren var efter dem. Med sænket

hoved og strittende hale galopperede den afsted, øjensynlig helt olm og gal. Hverken far eller Laurids var unge, og der var ret langt til markens indhegning. De indså hurtigt, at det ikke ville være dem muligt at løbe fra dyret. I stedet for tog far sin ene træsko af og vendte sig roligt mod det fremstormende dyr. Da tyren var så nær, at far var vis på, at han kunne ramme den rigtigt, slyngede han af al magt den jernbeslåede træsko lige i synet på den. Slaget må have været hårdt, for tyren blev helt vild af raseri. Den kastede sig over træskoen, spiddede den på hornene, kastede den i vejret og maste løs på den. Imens løb de to mænd, så hurtigt de kunne, hen mod hegnet. De nåede lige at komme over pigtråden, før tyren atter kom i tanker om dem. Sådan en tyr, der pludselig blev uvan, kunne være farlig nok. Mor fortalte, at engang længe før vi børn var født, havde en tyr, der pludselig blev uvan, helt ødelagt en vogterdreng, så han døde af det. Det var så frygteligt at tænke på.

Mor var altid meget omhyggelig med, at den mad, der blev serveret, var så god og veltillavet som muligt. Og det skal understreges, at den altid var fuldstændig ens i de to spisestuer. Men mor ønskede også, at måltiderne skulle være festlige, når det lod sig gøre. I somre, hvor der var perioder med varmt og smukt vejr, blev der flyttet borde og bænke ud under det store kastanjetræ i haven. Det gav meget ekstra arbejde, for mange ting skulle flyttes frem og tilbage. Men alle: børn, karle og piger var lige ivrige for at hjælpe til, så vi alle kunne spise sammen under det store træ. Vi sad som i en stor, smuk kuppelsal, hvor solstrejf hist og her brød igennem alt det grønne. Lidt taffelmusik havde vi også, for der sad altid småfugle i træets krone og sang for os.

På sådanne dage drak familien altid privat kaffe i lindelysthuset. Mor og vi børn var gerne på plads og ventede lidt, før far kom. Jeg kan endnu se ham for mig, som han kom ind ad havelågen og gik hen imod os tværs over den store græsplæne. Far havde lys lærredsjakke på, var meget solbrændt og havde hatten trykket godt ned i øjnene. Han havde altid et egespir i hånden på sine vandringer. Far

kom fra marken, hvor han havde set til arbejdet, og nu var han på vej hen til sin familie. Begge dele fyldte ham med lykke, så der spillede et lille, fint smil om hans mund.

Mens vi drak kaffe, blev der naturligvis altid snakket en del om gården og dens drift, og jeg fik efterhånden det indtryk, at far vist på mange områder ikke var som de andre bønder. Man hørte ham således aldrig klage over noget: vejret, dårlige priser og lignende. Når vi havde en lang tørketid, hvor alt syntes at gulne og visne, og vi beklagede os lidt til far over det, sagde han bare: »Ja, ja, det går nu nok.« Alligevel viste han som os andre uskrømtet glæde, når så endelig regnen kom. Tydeligt står for mig en sommeraften efter en sådan tørkeperiode.

Det havde været lummert og trykkende hele dagen. Hen mod aften sagde far, at nu mente han nok, det ville trække sammen til regn. Så snart vi havde spist aftensmad, satte vi os hele familien på den lille havetrappe syd for huset. Far sagde, den ville komme fra sydvest, så vi sad allesammen med ansigterne drejet i retning af Gram kirke, mens vi talte sagte sammen og ventede, bare ventede. Omsider syntes vi, at himlen begyndte at ændre karakter i synsranden, og inden længe tog det nye form af skyer, først spæde og uklare, senere blev de fastere i konturerne og blågrå, for så at tårne sig op i sortblå formationer, tunge og massive. Vi blev efterhånden tavse og bare så og så, som om det, der skete, var noget helligt. Der kom denne særlige bevægelse i buske og træer, som altid er der, når en længe ventet regn vil komme. Omsider faldt de første dråber, store og tunge. Vi så dem på havegangen, mærkede dem så i håret, ansigtet, på hænderne og armene. Vi gik ind, da regnen strømmede tæt og dejligt ned. Så smed Søster og jeg alt tøjet og trak en badedragt på. Langsomt vandrede vi ad vejen op gennem skoven og lod den dejlige sommerregn skylle os godt igennem, mens vejens pløre stod som skovsnegle op imellem tæerne på os. Vi nød at indånde den friske luft og at mærke, hvordan alt det, der groede, ligesom strakte sig for at tage imod den lindrende regn.

Selv om man skal vare sig for at forherlige sin slægt,

hører der i denne forbindelse endnu et træk med om far. En sommer havde tørken været særlig hård. På de mere magre jorder var der tale om misvækst. På »Billeslund« var det meste af jorden så god, at der var foder nok. Det skete derfor, at bønder fra små, dårlige ejendomme kom for at købe halm hos os. Den var i høj pris det år, så der kunne godt tjenes på det. En dag, da en mand lige havde fået læsset og skulle til at køre, hørte jeg, han spurgte far: »Hva' skylder A så?« »Ingenting« sagde far venligt. Sådan blev der kørt mange læs fra »Billeslund« det efterår.

En dag, da far kom hjem fra sin tur til marken, hvor karlene hakkede roer, fortalte han leende om en lille episode. Fars helbred var ikke godt nok til, at han selv kunne deltage i det praktiske arbejde. Desmere tænkte han på, hvordan dette kunne udføres så rationelt som muligt for at undgå unødig spild af kræfter. Han havde således denne dag vist en ganske ung slægtning, der tjente hos os, hvordan han skulle udnytte roehakkens bevægelse ved at lade den arbejde, både når han trak den til sig og skubbede den tilbage. Den unge fyr stillede sig med skrævende ben og sagde overlegent: »do ska' it kom' her å lær' mæ nove«. Far overlod ham roligt hakken og gik videre. Men han kunne ikke lade være med at more sig over, at sådan en hvalp mente, han var udlært, og at han så frejdigt turde svare igen.

Af alt det, mor arrangerede, for at alle på gården skulle trives og være glade for at være hos os, var der intet, vi nød så meget som de små udflugter til Sønderskoven på sommersøndage.

Vi ville tænde bål og koge kaffe i skoven, så der skulle meget grej med: kopper, teskeer, kager, sukker, fløde, kaffe, en vældig stor gryde, kaffekander osv., men vi var mange til at bære, og turen var festlig, så det spillede ingen rolle med besværet. Undervejs slog skovfoged Nielsens følge med os på turen gennem næsten hele Sønderskoven. Vi slog os ned på en sydskråning, bevokset med høje, slanke bøge, der ikke stod særlig tæt. Skovfoged Nielsen og et par af karlene sørgede for tre kraftige friske grene, der blev rejst

som en trefod til ophængning af gryden. Imens for vi rundt og samlede tørt kvas og pinde til bålet. Mens ilden lystigt flammede op om gryden, anbragte vi os i en stor rundkreds omkring vort arnested. Der var altid nogle træstammer i nærheden, som kunne slæbes hen til far og mor. Vi unge satte os lige på skovbunden, der var fjedrende, næsten blød af skovgræs og mange lag vissent bøgeløv. Det var, som om kaffen smagte helt anderledes og bedre herude i skoven, hvor man hele tiden kunne stirre ind i bålet og følge dens tilblivelse. Mor havde altid sørget for mange gode slags kager. Det skete endda, at nogle af mandfolkene måtte balancere hele den lange vej med store lagkager. Det tog meget lang tid at drikke kaffe, men det var jo også turens vigtigste begivenhed. Bagefter sang vi og legede. Et år havde vi en gæst med, en ung pige, der kunne fortælle. Mens vi endnu sad omkring bålets ulmende gløder, gav hun sig til at fortælle et eventyr, hun selv havde lavet. Det var meget smukt, og aldrig er der nok blevet lyttet mere intenst og i større tavshed end på denne sommereftermiddag i skoven.

I vinterhalvåret var det sværere at holde sammen på den store husstand. Ingen af kamrene kunne opvarmes, så de unge karle var henvist til folkestuen. Her måtte vi ikke komme, og da slet ikke på karlenes værelser. Heldigvis måtte vi gerne stikke op til pigerne, og det kunne være vældig spændende at få lov til at se deres sager. Især var det dejligt, når vi måtte se deres konfirmationstelegrammer, som de tit havde med i en æske. Nogen af dem var lige akkurat så fine som de glansbilleder, vi kunne købe i degnens boghandel, strålende af roser, violer, liljekonvaller, eller et par hænder, der var forenede i et inderligt håndtryk. Jeg opdagede snart, at hvis man blev meget henført ved synet af billederne, fik man dem foræret.

Familien sad i havestuen sammen med forvalter Hansen, Gammel Laurids og pigerne. Mandfolkene læste aviser, mens pigerne broderede. Det var endnu i særkenes tid, så pigerne sled i det med fransk broderi fuldt af blomster, blade og mange huller. Det var svært, og det skete da også,

at hullerne blev både trekantede og femkantede i stedet for runde. Da jeg en aften troskyldigt spurgte en pige, om det dog ikke var bedre, hvis hullerne var helt runde, svarede hun rapt: »Ok, det retter sig i vask.« Det skete også, at en pige sad og syede på et stykke lærred, stort som et lagen. Det blev sommetider prydet med forskellige grøntsager, porrer, ærter, gulerødder osv., alt udført i strålende farver. Eller der kunne være en dampende gryde, en kagerulle og andre køkkenting. Der var altid et »Sprichwort« som f. eks. »Hunger er den bedste kok«. En aften, da mor spurgte: »Hvad er 'et da, De syr, Sine«, svarede pigen: »En parrrradehåndklæ'.«

Vi var nu heller ikke helt uden forbindelse med karlene om aftenen. Det skete tit, at mor inviterede hele husstanden til kaffe i den store spisestue. Når bordet blev gjort så langt som muligt, kunne vi lige være der.

Jeg tror nok, at mange af de unge var glade for far og mor. Når de var rejst fra »Billeslund«, skete det, at de skrev, og endnu tiere, at de kom på besøg. Når en ung karl kom en søndag og havde siddet inde hos os et stykke tid, rejste han sig og mumlede noget om, at han vist lige skulle ud at se sig lidt om. Så vidste vi med usvigelig sikkerhed, at han gik over i hestestalden. Her stillede han sig mellem de to heste, der havde været hans spand, mens han var på gården. Han havde altid sukker, brød eller andre hestelækkerier med i lommen til sine venner. Sommetider snakkede han lidt med sine gamle arbejdskammerater, mens han klappede deres blanke skind. De svarede med at buse til ham med deres store, kloge hoveder. Sommetider stod mand og hest bare ganske nær hinanden i tavshed som to gode fortrolige venner.

Far havde udpræget økonomisk sans, og han ønskede også, at hans dygtige og flinke medhjælpere skulle lære at omgås deres penge med fornuft. Når de selv engang skulle købe ejendom, var det vigtigt, at de havde sparet noget sammen. Derfor foregik lønudbetalingen efter et noget ejendommeligt princip.

En aften kom en ung sønderjyde fra det vestlige — An-

ders – ind i stuen til os. Han sagde til far: »Æ skuld gjern ha' 20 kr., Høyer«. »Hva' ska' do bruge dem til?« ville far vide. »Æ ska' te' Hae'slev,« svarede Anders. »Nå, nu igen,« sagde far, »det er lidt tit. Hva' ska' do der?« »Æ skuld ha' ny bovs«. »Ja, ja, så værsgod da«, sagde far, »men pas godt på di' pæng, Anders«. »Det ska' Æ nok, Høyer«, sagde Anders og gik. Og Anders sparede virkelig på sine penge. Da han forlod os til novemberskiftedag, kunne far udbetale en efter datidens forhold stor sum. I sin glæde over, at der var krummer i karlen, lagde far en lille bunke sedler oven i Anders' løn som en slags præmiering.

Rytmen i den almindelige rolige hverdag blev nogle gange om året afbrudt af fester. Morsomst og mest betydningsfulde var naturligvis høstgilderne. Aldrig, synes jeg, har jeg senere oplevet noget mere festligt og morsomt end min barndoms høstgilder på »Billeslund«.

Det var ikke uden grund, at man festede, når høsten var i hus. Høsttiden havde været lang og var tit streng for både mandskab og heste. Der var så meget smukt ved høsten. Kønnest var det, når »Billeslund«s store frodige marker bugnede af gyldent korn, lige før selvbinderne, trukket af tre kraftige heste, begyndte deres værk. Alle på gården måtte være med i høsten. Man kunne simpelt hen ikke lade være. Mor og vi børn bar kærnemælk og saftevand ud i marken for at læske de hårdt arbejdende og svedende karle. Når vi kom så vidt, at kornet skulle køres hjem, var der gerne fuldt af børn på toppen af læssene. Selv om karlene havde travlt og skulle rappe sig for at holde arbejdsrytmen, var der dog tid til at løfte små piger op, der gerne ville være med i høsten. Pigerne var lykkelige, når de i nogle timer kunne slippe husarbejdet og i stedet hjælpe til i lo og mark. Det er klart, at der ordentlig måtte festes, når den store avl var velbjerget i hus.

I den store lade havde vi et rummeligt og godt kornmagasin. Det blev omdannet til festsal. Alle måtte hjælpe til, for at alt i løbet af høstgildedagen kunne nå at blive smukt og i orden til aftenens festlighed. Karlene begyndte

med det grovere. Der stod endnu få sække med korn fra sidste års høst, ligesom der lå små bunker korn på gulvet. Da man havde ryddet lokalet, gik man i krig med de tætte støvfyldte lag af spindelvæv, der helt dækkede loftet og gjorde de retvinklede hjørner slørede. Hist og her havde en omstrejfende mus eller rotte efterladt visitkort på gulvet.

Så var det pigernes tur. Den støvede, noget indelukkede atmosfære, der var i rummet, forvandledes til ren frisk luft, efter at pigerne en tid havde slidt i det med masser af sæbevand, skurebørster, klude osv.

Det mest spændende kom, da lokalet derefter skulle pyntes, og her var vi alle med, karlene, pigerne og børnene. Væggene blev prydet med alt, hvad sommer og høst havde bragt af grøde og skønhed. Byg, rug, hvede og havre blev bundet i slanke neg og fæstnet til væggene. Ind imellem var der kønne grene, tunge af mirabeller eller æbler, og grene med hyben, slåen og hyldebær. Så prosaiske ting som kålroer, turnips, bundter af gulerødder o. l. hørte også med i billedet. Georginer, asters, gyldenris og andre sensommerblomster gav lysende farveklatter i vor udsmykning. Vi var stolte af vort værk, da vi var færdige.

Høstgildet begyndte med middag kl. halv syv. Den bestod gerne af flæskesteg med rødkål og andet tilbehør, samt en dessert. Vi var mange; thi alle, der havde haft det mindste med høsten at gøre, var inviteret med. Røgterne og daglejerne havde også koner og tit en rad små børn med. Det var ikke så let for de små at sidde stille på en stol eller på moderens skød under hele måltidet. Det endte gerne med, at de som små hunde futtede rundt inde under bordet, trak i mandfolkenes snørebånd og løftede op i pigernes skørter for at se, hvad der var inden under.

Far holdt altid en smuk tale til sine medhjælpere, og et år havde mor minsandten lavet en sang. Det var vist ikke den højere poesi, og hist og her var »fødderne« nok lidt halte. Men både forvalter Hansen, Gammel Laurids og flere af de andre var nævnt i den, og så var det en god sang.

På grund af flere forskellige små ting husker jeg især et

bestemt høstgilde. Vi havde det år en røgter med det pompøse efternavn *Øhlenschläger*. Han var en lille ussel person med skrå skuldre og et pjusket overskæg, der næsten dækkede de kulsorte skråtobaktænder. Øhlenschläger skelede lidt og havde altid en fedtet kasket klistret til hovedet. Der var mere krudt i hans kone, Linne. Hos hende mindes jeg en flot, stor mundfuld »købetænder« og en grøn filthat med en strittende fjer i toppen. Ægteparret havde en lille datter, der bar det udsøgte kælenavn »Banne«. For at glæde barnet havde mor fremskaffet en stor, flot, gylden banan til hende. Sydfrugter var ellers noget, vi så godt som aldrig så. De var dyre og lå ikke i vore butikker. Linnes øjne strålede af lyst, da hun holdt bananen i hånden. Et øjeblik betænkte hun sig, så sagde hun: »Se, Banne, det æ en banan. No ska' moe vis' dej, hvo'dan en spis' en banan.« Haps: Linnes gebis huggede en trediedel af bananen. Banne så til med sløve øjne, mens Linne med velbehag nød smagen. Så fortsatte Linne: »Så do æt no rigte, Banne? Se her, no ska' moe vis' dej'et jen gang til«. Dér røg den næste trediedel. Det var kun en ussel stump, der var tilbage til Banne, da hun omsider fik bananen overrakt.

Ballet i kornmagasinet var sjovt. Der var altid en af karlene, der kunne levere dansemusik på sin harmonika. Alle numrene havde skomagerbas, men det generede ingen. Det år hed musikanten Bertel. Desværre havde han fået stærk næseblod, før ballet skulle gå an. Vi lagde ham på ryggen med hovedet godt nedad, for om det kunne hjælpe. Men Bertel havde åbenbart meget og godt blod, for de røde strømme flød med uformindsket styrke fra hans næsebor. Han var dog ikke den mand, der lod sig kue. »Hint nove vat«, kommanderede han. Da en af pigerne kom farende med en stor pakke vat, begyndte han at stoppe vatklumper op i næsen. Den ene tot vat efter den anden forsvandt sindigt og vedholdende i Bertels næse, der må have været utrolig rummelig. For en sikkerheds skyld fyldte han også ørerne med vat. Da han var færdig, så han fantastisk ud.

Næsen var helt udspilet og puklet og knoldet som en vanskabt kartoffel. De hvide totter, der strittede ud af ører og næsebor, forhøjede synets særpræg. Men Bertel havde ikke tabt humøret. Han trak i harmonikaen, stampede i gulvet, sang og grinede over hele hovedet.

Der var en anden festdeltager, der var med til at give denne aften særpræg. Far ejede dengang en hedegård, »Renbækgård«, der lå langt ude i det vestlige. Husbestyrerinden og det par mandfolk, der passede gården, var altid med til vore høstgilder. En af karlene derfra havde kort tid i forvejen købt en stor, flot lysegrå filthat. Den sad på hans hoved, fra han kom, og til gildet hørte op. Når han dansede, og han var næsten ikke af gulvet hele aftenen, anlagde han et flot svaj i ryggen, så hans runde ende stod skråt bagudopefter. Sin dame holdt han så tæt knuget ind til sig, at hun havde svært ved at holde balancen i den meget skrå stilling. Til gengæld havde hun så en fin udsigt til filthatten under hele dansen.

I pauserne mellem dansene var det ungernes tur. Mor havde afset et stort, godt stykke sæbe, der blev snittet i ganske fine spåner, for at de ru gulvbrædder ikke skulle gøre dansen for trog. Det benyttede ungerne sig af. De tog opstilling i et hjørne af »salen« og fo'r så tværs over gulvet for under hujen og grinen at kunne glide det sidste stykke i sæben.

Det var vel nok et godt høstgilde. Alle morede sig. Vi snakkede, lo og svang os i dansen til Bertels ihærdige musik. Var der underskud på karle, dansede pigerne med hinanden, og man så mindsandten også, at to granvoksne karle forsøgte sig som partnere i dansen. Hen på aftenen var der stort kaffebord med så mange og fine kager, som man kun fik i Sønderjylland.

År senere blev høstgilderne flyttet til Gram slotskro. Man fandt ud af, at det var lettere, når godsets gårde slog sig sammen og lavede ét stort høstgilde. Det var på sin vis meget finere end det hjemme på »Billeslund«, men det var ikke tilnærmelsesvis så morsomt og hyggeligt.

Måske mange vil mene, at jeg i dette kapitel har forherliget bondetilværelsen, som den var i min barndom og tidlige ungdom. Mange vil nok også mene, at datteren fra den store gård var helt anderledes stillet m. h. t. arbejde end pigen fra det lille hjem. Det passer ikke. Da mine søstre og jeg kom ud at tjene, måtte vi også op kl. 5 og arbejde lige så længe og lige så strengt som alle andre. Hvis bare man søgte til gårde, hvor husbondfolkene havde en god og menneskelig indstilling, var man med i det store fællesskab, hvad enten man kom fra et husmandssted eller fra den store gård.

HUSETS VENNER

Jeg har aldrig kunnet fordrage sentensen: Sig mig, hvem du omgås, og jeg skal sige dig, hvem du er. Den lyder mig alt for beregnende. Alligevel må jeg naturligvis indrømme, at det er af uendelig stor værdi at have mange, gode venner; og det havde vi på »Billeslund«. Både far og mor var uhyre gæstfrie og så gerne huset fyldt med gæster. Desuden var de begge så ungdommelige i sindet, at de formåede at slutte nye venskaber lige til deres sidste leveår.

Blandt deres første venner i Gram var møller Jens Sørup og hans kone Nissine, tante Sine, som vi kaldte hende. Desværre fik hun den hårde skæbne, at hun i en ung alder blev angrebet af vattersot i benene. Når hun ikke lå til sengs, måtte hun sidde i rullestol. Tante Sine var en stærk personlighed, som bar sin skæbne uden at kny. Hun var datter af den kendte Rurup-bonde Anders Dons Hörlück og havde i rigt mål arvet sin slægts bedste egenskaber. Folk søgte hende gerne, når de af en eller anden grund var kommet i vanskeligheder. Det skete, at en mand gik til hende, før han snakkede med sin kone. Når han havde gennemdrøftet sine problemer med tante Sine, kom der mere klarhed over tingene, så han lettere bagefter kunne snakke med sin kone. Tante Sine var både praktisk og selvstændig, hun var en stor menneskekender og kunne være diplomat. Selv om hun ikke kunne gå mere, kendte hun alle lydene i sit hus og vidste, hvor hver ting lå. En dag havde hun således sendt en pige op efter noget i et nærmere angivet værelse på loftet. Da pigen kom ned igen og ikke havde fundet tingen, sagde tante Sine: »Do va' jo slet it ind' å det rigte kamme'. Æ dør peb jo it!« Så måtte pigen om igen, og nu peb døren, og tingen blev fundet. Tante Sine fulgte levende med i alt, og far var aldrig i Gram uden at se ind til hende, og når

han så kom hjem igen, var mors første spørgsmål: »Nå, hvad sagde tante Sine så i dag?« Hun var også vittig og morsom og havde evne til at sætte tingene på plads. En af fars og mors allerbedste venner fra ungdomstiden giftede sig med en meget smuk, ung pige, der nok var lidt »fin« på det. Hun havde være journalist og følte sig derfor måske lidt hævet over de almindelige landmandskoner. Da mor klagede over, at det var svært at komme i kontakt med hende, sagde tante Sine blot: »Ok, lad hind da blot gå. Hun gi'er jo inne mjælk alligevel«. Det betød vel, at der ikke var så megen frodighed over damen, at hun ydede noget væsentligt til samværet og derfor ikke var alle disse spekulationer værd. Det var på tante Sines initiativ, at vi kom til at opleve et par herlige sommerferier ved Kjelstrup strand. Hun trængte til adspredelse og fik far og mor overbevist om, at mor og alle vi børn skulle med. Sørup lejede en lukket fragtvogn til »æ lille toch«, så at tante Sine kunne rejse i sin rullestol. Det var en hel oplevelse for os at komme ud at rejse med »æ lille toch«. Vi blev kørt til Vester Lindet station og tog plads i toget. Det var en lille, smalsporet bane, og togene havde små lokomotiver og personvogne. Man skulle have god tid, når man rejste på denne måde. Der blev rangeret på så at sige alle stationer, og der var mange af dem. Konduktøren, »der Schaffner« som han hed, for rundt med stridt overskæg under næsen og fløjte i munden og piftede, mens man bumlede frem og tilbage, frem og tilbage, og af og til rystedes af nogle vældige bums, når vognene stødte sammen. Var man så endelig kommet i gang med at køre, skulle det nok passe, at man holdt lidt efter ved et vandløb for at få fyldt vand på lokomotivet.

Det fortælles, at engang der ikke var alt for mange med toget, blev personale og passagerer enige om at lade toget holde så længe ved en station, at man kunne nå at drikke en kaffepunch sammen, før man kørte videre. Det siger lidt om tempoet.

Der var en meget elegant 1. klasse i toget, som vi syntes, det var spændende at liste sig ind at se på. Der var fritstå-

ende polstermøbler i Jugend-stil, betrukket med riflet fløjl. Ja, der var endog et lille bibliotek i skab, på hvilket der stod: »Lesestof für die Reise«. Ja, det var i sandhed et tog, som det var en oplevelse at rejse med.

Det ville være naturligt, om forpagterfamilierne på »Gramgård« og »Billeslund« havde forbindelse med hinanden. Og det var da også sådan, at Jes og Eline Raben på »Gramgård« hørte til fars og mors bedste venner, mens jeg var barn. Vi børn kaldte dem onkel og tante Raben. Onkel Raben var en smuk mand, han havde en høj, rank, velproportioneret skikkelse og et godt formet hoved. Det sorte hår var blankt og skilt på siden. Det ret kraftige overskæg var også sort og altid meget velplejet. Kønnest hos ham var dog hans lyse, blå øjne. De var så milde og spillede altid af skælmeri. Onkel gik oftest med blankpudsede ridestøvler og ridebukser. Han var nemlig hesteelsker og så flot ud, når han sad på ryggen af et af sine smukke dyr.

Hvor pudsigt det end måske kan lyde, mindes jeg tante Raben som »damen uden underkrop«, selv om hun både var høj og kraftig og havde en meget veldrejet skikkelse. Men det var kun det, der var oven for bæltestedet, der havde min interesse. Hendes kraftige hår var skilt på midten, redt ned i et par tunger i panden for derefter at samles i en svær fletning, arrangeret i en flot anretning højt på hovedet. Tantes øjne var let fremstående, ligesom også tænderne i det kraftige ansigt. Og så havde hun altid sådan nogle fine silkeliv på, sorte, grå eller blå. Der var altid en masse bitte små læg på dem og en overdådighed af perlebroderier, og så gik de så højt op i halsen, at ruchen næsten nåede ørerne. Tante var et dejligt, livligt og temperamentsfyldt menneske. Hun var næsten altid forundret eller forarget over noget. Mest det sidste. Så rullede hendes øjne, hun slog hænderne sammen og udbrød: »Nej, det æ da for galt — ja, det æ richt'nok for galt!«

Mor og tante sad længe som unge, barnløse koner på godsets to største gårde. Da mor endelig kom så vidt, at

hun fuld af lykke kunne fortælle tante Raben, at hun ventede sig sit første barn, græd tante. Men bitter blev hun aldrig. Hun og onkel var hjertens gode mod os børn på »Billeslund«, og de vidste ikke alt det, de skulle gøre os. De tog et plejebarn, Carla, der var en henrivende ung pige, mens vi var børn. Desværre tror jeg ikke, tante rigtig havde forstand på at være mor for Carla, mens hun var lille. Alligevel viste Carla en rørende trofasthed mod sine plejeforældre, da de blev gamle og skrøbelige.

Det var dejligt at komme på besøg på »Gramgård« sammen med far og mor. Vi var jo mange, så vi både drak kaffe og spiste i den store, herskabelige spisestue. Her var alt i fint, mørkt, blankt træ. Mest imponerende var dog den store, smukke prismelysekrone, der hang over det ovale spisebord. Carla fortalte os sommetider, hvor svært det var, når den skulle pudses. Alle de fint slebne glasfigurer måtte tages ned og renses hver for sig. Også rankerne med de runde glaskugler. Værst var det, når kronen skulle op igen. Da var det bare med at huske, hvor alle de små dele og led havde siddet. Onkels stue var den hyggeligste. Han havde en stor, tyk, polstret, mellemblå hjørnesofa med bord foran og mange dybe lænestole til. Og så var der heste på næsten alle hans billeder. Nogle af de fine fuldblodsdyr præsenterede sig i smukke stillinger med højt løftet hoved, mens andre rasede afsted i strakt galop. Men alle var de dejlige at se på. I sin fineste dagligstue havde tante Raben et ualmindeligt smukt møblement i palisandertræ med gult damaskesbetræk. Men her var der næsten så fint, at man ikke rigtig turde røre sig.

Når det begyndte at mørkne, kom onkel Raben ind i stuen iført en lille, blå kasket, lys støvfrakke og så naturligvis sine lange, sorte støvler. Han sagde, om vi unger kunne se at komme i vores frakker, og det i en fart, for nu skulle vi lege røvere og soldater. »Gramgård«s have var som skabt til at lege i. Her var mange buskadser, træer med stammer så tykke, at man let kunne gemme sig bag dem, og langs åen en bred bræmme af siv og rør. Det var naturligvis altid onkel, der var soldaten, mens vi var de frække røvere. Med

bankende hjerte og tilbageholdt åndedræt vovede de små røvere sig ind på de farlige områder. Men bedst som man troede, at nu var man på den sikre side, skød »soldaten« som et lyn frem fra et træ eller nogle buske. Hvinende og leende benede man afsted så hurtigt, man kunne. I begyndelsen lod onkel den lille røver have et forspring, men så blev han selv så optaget af legen, at han pludselig satte afsted på sine lange ben. Et øjeblik efter blev man grebet af et par stærke arme, løftet højt i vejret og krystet tæt ind mod onkel, så hans skæg kildrede lidt, før man blev sat ned i kachotten. Sådan kunne onkel lege med os så længe, det skulle være. Og vi elskede ham for det.

Men onkel og tante ville også andet end at more os børn. En dag løb Maren og Oluf og legede i »Gramgård«s have, mens onkel, tante og Carla sad på den åbne veranda foran huset. Da begyndte Gram kirkes klokke at ringe. Tante kaldte børnene hen til sig og sagde, at pastor Zerlangs unge søn, Tiedrich, var faldet i den store krig, og at det var derfor, klokken ringede. Nu skulle Maren og Oluf sætte sig mellem onkel og tante og være helt stille, mens der blev ringet. Og så sad de da der, 3 voksne og 2 børn sammen og lyttede i tavshed til kirkeklokken, der ringede for endnu en ung sønderjyde, der havde måttet lade livet for en sag, der ikke var hans. Jeg tror, mine søskende aldrig glemte den eftermiddag.

Onkel Raben så hurtigt, at Oluf aldrig ville blive landmand. Derfor pressede han på far for at få drengen sendt til Haderslev, for at han kunne tage studentereksamen fra Haderslev Katedralskole. Nogle drenge klarer fint at komme ud på egen hånd, mens andre lider så meget af hjemvé, at de næsten bliver syge af det. For min bror var det synd, måske forkert, at han blev sendt hjemmefra i 12-års alderen.

Naturligvis havde vi ofte gæster på »Billeslund«. Ud over de nære venner havde far og mor en stor omgangskreds.

Den 14. marts var det mors fødselsdag. Da fik vi altid besøg af mange damer fra Gram til eftermiddagskaffe. Jeg tror nok, Gramdamerne følte sig noget finere end alminde-

lige jævne mennesker. Vi havde jo både et slot og en greve i byen, og det skete, at nogle af dem kom med til de grevelige gilder. Jeg husker nok, hvilket postyr det var, når mor skulle gøres rigtig fin for at følges med far til slottet, og hvordan far leende bagefter viste os, hvordan herrerne skulle rejse sig i en underlig halv opretstående stilling med halen godt bagud og vinglasset ud for en bestemt vesteknap, når de skulle hilse på greven.

Når vejret tillod det, kom damerne vandrende til fods fra Gram, og de havde altid mange blomster med til mor. Det skete, at der kom lidt flere, end der var inviteret, en dag så mange, at mor, der stod på trappestenen og tog imod, spontant udbrød: »Nej, kommer I så manne.« Man vidste, det ikke gjorde så meget, om man tog en voksen datter, en tante eller andre pårørende med. Alle var velkomne hos mor.

Efter den sædvanlige tur i det blå gæsteværelse blev damerne anbragt i den store dagligstue. Doktor Pedersens frue var den fornemmeste af dem alle. Hun var altid så nydelig og havde sit smukt bølgede hår arrangeret i en fin frisure. Det gav nok også et ekstra plus, at hun i sine unge år havde været på musikkonservatoriet. Når fru dr. Pedersen selv havde gæster, spillede hun altid »Måneskinssonaten« for dem. Jeg er bange for, at hendes tilhørere ikke altid værdsatte præstationen.

Fru Vestergård, degnens kone, var også »fin«, men på knap så overbevisende en måde. Det var ikke fri for, at de andre damer drillede hende lidt. Fint bagværk var højt værdsat dengang, og fru Vestergård var en mester på dette område. Hun bagte nogle specialiteter, som ingen gjorde hende efter. Men mens de andre fruer ofte hyggede sig med at udveksle yndlingsopskrifter, var det ikke til at lokke en opskrift fra fru Vestergård. Det var en yndet spøg at spørge: »Åh, fru Vestergård, vil De ikke give mig opskriften på Deres »Pufkage«. Den er så dejlig.« Damen vred sig lidt og sagde så: »Ja, der skal en del æg i, og så naturligvis sukker. Smør er bedre end margarine, og brug så passende med mel.« Længere kom man aldrig. Der var også damer, hvis

mænd havde stillinger ved godset. Fru godsinspektør Jerichau var en høj, statelig dame, der var dejlig naturlig og ligetil. Hun havde udpræget humoristisk sans og kunne være både vittig og rammende i sin replik. Skovrider Frölich var enkemand, men hans unge datter Aise, som var vor særlig gode veninde, var altid med, ligesom det var en selvfølge, at vor nabo, skovfoged Nielsens kone, Betty, altid var med, når der skete noget på »Billeslund«. Selskabet var naturligvis meget større. Tante Raben, Carla og mange andre fra nabolagets gårde var også med. Når alle var vel placeret i den store dagligstue, kom de fine broderier frem, og snart gik samtalen lystigt og hyggeligt.

Vi pigebørn, der var sunde og naturligt uartige, nød dagen og pressede al den morskab ud af den, det lod sig gøre. Når ingen bemærkede os, listede vi os gennem spisestuen op til den fine forstue og det blå gæsteværelse. Her gik vi mannequin for hinanden med de mange damehatte. Og de var nok værd at sætte på hovedet. Nogle havde store, flot svungne skygger, mens pulden var så fint prydet med fjer, at vi mente, at der nok var gået mindst én høne til. På andre sad der blomster, som var så naturtro, som var de lige plukket i haven. Der var også hatte med fine kulørte bånd. Vore hoveders størrelser slog ikke rigtig til, så vi måtte bøje vore ører vandret, så hattene kunne hvile på dem. Men hvor vi morede os. Den optrædende skabte sig og skar ansigter, mens resten måtte fnise og le så forsigtigt, at det ikke kunne høres i dagligstuen. Aldrig så snart havde damerne rejst sig for at gå ind til det fint dækkede bord i spisestuen, før vi som små høge kastede os over de håndtasker, damerne havde efterladt. Forsigtigt åbnede vi dem og tømte dem for deres indhold. Vi snusede til tingene, undrede os over dem og endnu tiere, grinede godt af dem. Når damerne var færdige i spisestuen, var det med at komme derind før pigerne, så vi ordentlig kunne hugge i os af de bedste kager. Hvis de voksne havde moret sig bare halvt så godt, som vi gjorde, havde mors fødselsdag været vellykket.

På fars fødselsdag den 23. august havde vi altid familiebesøg. Vi var så heldige, at vi så at sige boede midt i vor

slægt. Der var ikke langt til faster Kirsten og hendes børn i Øster Lindet eller til morbror Mads's i Københoved. Morbror Hans og morbror Aages boede i Vojens, og efter 1920 var det også let at komme til faster Grethe og hendes børn i Askov.

På fødselsdagen kom de gerne kørende fra Københoved allerede til middag, fordi der var så lang vej. Mens morfar endnu levede, skulle der helst en middagssøvn til oven på »æ Unden«. Gæsterne fra Vojens blev hentet i vores stadsvogn i Vester Lindet, mens familien fra Hovgård kom kørende i faeton med tospand for.

Sådan et familiebesøg havde gerne et ganske bestemt forløb. Man begyndte med at drikke eftermiddagskaffe, hvorefter man gik tur i have og stald. Det er klart, at alt var gjort fint til dagen, så der ikke skulle være alt for meget at kritisere. Hvis vejret var godt, var vi også ude at se til høstmarkerne. Så samledes man ellers i stuerne til hyggelig snak om både store spørgsmål og de mere nære ting, børnenes udvikling, forskellige slægtsmedlemmers trivsel osv. Jeg kan altid se morbrødrene for mig. De yndede at gå op og ned ad gulvet med hænderne på ryggen, det blev sommetider til en hel marchtur for dem. Det siger sig selv, at der også blev sunget ved en sådan lejlighed, og her hørte man altid faster Kirstens dybe røst synge understemme til melodierne. Det lød godt og gjorde sangen mere fyldig. Faster Grethe havde en dejlig, klar og naturlig høj sopran. Det mærkedes meget på sangen, da hun efter genforeningen kunne være med til familiesammenkomsterne. Det skete, at de to fastre sang tostemmigt for os. Det var nok mest romantiske sange, de fremførte, der var i hvert tilfælde en om »havfruesang under vove«.

Til aftensmaden var den varme ret gerne kylling med agurkesalat og frisk grøn salat med tyk, sur fløde. Der var aldrig øl eller vin på bordet. Det brugte man ikke dengang. Men der var velsmagende saftevand og kælderkold kærnemælk i høje glaskander. Og ingen savnede noget. Senere, da jeg var ung pige, var jeg med far og mor til gilde på en stor gård. Der blev serveret cocktails, diverse vine til

middagen og cognac og likør til kaffen. Selv om ingen blev fulde, var det ikke fri for, at nogle af fars jævnaldrende blev røde i kammen, talte højrøstet og småpjattede lidt. Det klædte dem ikke. Den ligefremme, muntre værdighed, der prægede fars fødselsdagsgæster, passede helt anderledes til fars og mors generation.

Ved vinterhalvårets selskabelige sammenkomster blev der ofte spillet kort på »Billeslund«. Damerne og de ikke kortspillende herrer hyggede sig sammen i den store dagligstue, mens der blev spillet l'hombre omkring bordet i havestuen. Spillets deltagere var ikke altid de samme, men ofte var der, foruden far, møller Sørup, doktor Pedersen og Vestergård, der forrettede degnetjeneste i kirken om søndagen og ellers havde en boghandel. Doktor Pedersen var en spinkel mand med Herman Bang-overskæg og guldindfattede briller. Hans hænder var bløde som silke, og det var ikke slemt at komme til doktor hos ham. Han slog altid op i nogle store, tykke lægebøger, og fandt han ud af, at den behandling, vi skulle have, gjorde lidt ondt, var han næsten mere ulykkelig, end vi selv var.

Vestergård var en dejlig, ligetil og flink mand. Han havde opretstående hår, og når han lo sin hjertelige latter, blottede han nogle kraftige, lidt lange tænder. Sørup spillede kort med samme temperament, som det han udfoldede, når han kørte bil.

Når vi pigebørn, artigt på vore pladser i hjørnesofaen, havde hilst på gæsterne og modtaget deres hyldest i form af små begejstrede udbrud, sagde mor, at nu skulle vi i seng. Men så begyndte tante Raben at himle op. »Vi skulle richt-nok ikke i seng endnu. Når tante var på besøg, måtte vi richt'nok blive oppe noget længere.« Mor måtte give efter og bevilge endnu en time. Så listede vi lige så stille ind til kortspillerne, for derinde var der langt morsomst. Hver spiller havde en lille aflang æske med kulørte brikker, som de kaldte jetons. Eller også lå der en lille bunke mønter. Toddyglas var der også. Når kortene var fordelt, blev der afgivet sære meldinger, og så begyndte spillet. Det varede dog kun et øjeblik, så smed alle 4 spillere deres kort og lo

så længe og hjerteligt, at jeg sjældent har set nogen more sig bedre. Siden har jeg mange gange ærgret mig over, at jeg aldrig lod far lære mig at spille l'hombre, men bare nøjedes med whist og bridge.

Efter 1920 kom der nye folk til Gram, og far og mor fik nye venner.

Da onkel og tante Raben syntes, de ikke magtede at drive den store gård længere, flyttede de på aftægt i en villa på Gram bakke. Efter dem fulgte en ung familie, Peder og Helga Vang Lauridsen med tre yndige små piger. Ægteparret var høje, smukke og meget indtagende mennesker, og trods den ret store aldersforskel, der var mellem dem og mine forældre, sluttedes der snart et nært venskab mellem de to familier.

Hvor meget landbruget havde interesseret onkel Raben de sidste år, han var på »Gramgård«, ved jeg ikke, men en vinter stod der meget korn på marken ved juletid. Det var næsten sort og havde lysegrønne spirer i toppen. Da der faldt sne på traverne, så det dekorativt ud, men nogen indbringende forretning har det næppe været. Vang Lauridsen var dygtig og energisk. Allerede det første efterår så man høje, flammende bål af vældige bunker tørt senegræs på hans marker. »Gramgård« havde fået sin rette herre. Også Helga Vang Lauridsen var som skabt til at være frue på en herregård. Meget blev radikalt ændret. Vægge blev revet ned mellem tantes små stuer, så at der blev en pragtfuld stor dagligstue med havedør og mange vinduer mod syd. Vi havde aldrig før set en kamin i en stue, og da langt mindre, at nogen kunne finde på at anbringe en sofa og et par dybe lænestole ude på gulvet med ryggen mod stuen foran kaminen. Men det så smukt og hyggeligt ud. Også i haven skete der forandringer. Gange, bede og buskadser blev sløjfet, så man fra verandaen så ud over en dejlig, stor plæne, der skrånede ned mod åen med dens krans af siv og rør. De pragtfulde gamle træer blev så smukke, som de stod dér midt i denne overflod af græs.

Det skete, at fru Vang Lauridsen kom ridende til »Billes-

lund« på varme sommerdage. Vi børn løb hurtigt hen for at åbne havelågen, så hun kunne ride ind i haven for at snakke med os. Hun var meget elegant i sin ridedragt og red altid et fint dyr. Det var let at se, at hun holdt af heste og vidste, hvordan man skulle behandle dem. De to familier fra »Billeslund« og »Gramgård« kom meget sammen, og venskabet mellem Vang Lauridsens og far og mor var oprigtigt. Ofte lavede vi små udflugter sammen, tog smørrebrød, øl og sodavand med til slotsparken. Her i de dejlige naturomgivelser sad vi i græs og blomster og spiste vor aftensmad. Bagefter legede vi.

Alt så lovende og godt ud for den unge familie på »Gramgård«. Fremtiden tegnede lys og lykkelig. Men så et forår blev Vang Lauridsen pludselig meget syg. Han blev kørt til Vejle Fjords Sanatorium. De sagde, at han havde »galopperende tæring«. Opholdet på sanatoriet blev ganske kort. Få dage før den unge mand døde, blev han af sygeplejersken hjulpet hen til en åbentstående altandør, for at han, der havde elsket jorden og al dens grøde, endnu engang kunne skue dens herlighed.

Endnu to forpagterfamilier på »Gramgård« nåede far og mor at slutte venskab med, før de selv forlod »Billeslund«.

Blandt de lærere, der fik deres arbejde ved Gram Borger- og Realskole, fandt far og mor også gode venner. Frk. Balslev, som vi børn syntes var sådan en dejlig og morsom lærerinde, kom ofte om søndagen og var sammen med os det meste af dagen. Hun fulgte os på vore gåture, deltog i vore måltider og lavede sjov med far og mor.

Ægteparret Sofus og Ulla Jensen blev også familiens venner. De var festlige at være sammen med, fordi de var så bundforskellige. Lærer Jensen var en sindig jyde, der dog altid havde et underfundigt glimt i øjet. Hans kone var københavnerinde, og navnlig mor nød hendes morsomme og friske væsen, hendes vittige og rammende replikker. Når fru Jensen kørte med barnevogn ned ad Gram bakke, kunne

hun finde på at synge højt med sin smukke skolede stemme, vistnok til mange Gram-borgeres forundring.

En dag, mor var til kaffeselskab hos hende, bar husets unge pige porcelæn i sine bare næver, da hun skulle tage af bordet. Fru Jensens gamle mor, der også var der, udbrød da: »Gud ved, hvorfor fjolset ikke tager en bakke!« Næste gang pigen kom ind fra køkkenet, tror jeg nok hun tog en bakke med.

Skolens leder, overlærer Boas, og hans familie var også tit vore gæster. Far og mor med fem børn havde nok at snakke med skolefolkene om. Men der blev også sunget og sommetider leget ved vore sammenkomster.

Det blev dog overlæge Teilmann og hans familie, vi fik langt mest med at gøre og kom til at stå nærmest af de familier, der kom til vor by fra det gamle land efter genforeningen.

Gram Sygehus var en lille og nok meget lidet agtet institution i årene før og lige efter genforeningen. Jeg behøver bare at nævne, at da jeg begyndte at gå i skole, sagde en velmenende dame til mig: »Nu husker du nok at holde vejret, mens du går forbi sygehuset. Det er et forfærdeligt sted.« Da man kom så vidt, at man var færdig med nybyggeriet og udvidelse af sygehuset, skulle der en overlæge til. Valget faldt på Folmer Teilmann. Man kunne ikke have valgt bedre. Dr. Teilmann var uddannet som snedker, før han gik i gang med lægestudiet. En af hans underordnede sagde til ham, da han skulle til at begynde: »Ok, Herregud, mester, er det da noget at gå i gang med, det bliver jo kun til reparationsarbejde.«

Når Teilmann blev så afholdt som overlæge, er jeg sikker på, at det for en stor del skyldtes, at han havde prøvet praktisk arbejde og kendte den jævne mand, kendte hans tankegang og kunne snakke med ham. Han gav sig også altid tid til at høre på ting, der nok ville have irriteret andre studerede herrer.

En dag, jeg sad i venteværelset til hans private konsultation, hørte jeg gennem den lidt for dårligt isolerede dør en

kone klage: »A kom da så grov' gal afstej sidst' nat. A fald ud a mi seng å sløv sån mi end.« Gravalvorlig og medfølende lød dr. Teilmanns stemme: »Nej, se gjorde De det, det var da rigtignok slemt.« Jeg lukkede ørerne for ikke at være indiskret.

Når familierne Teilmann og Høyer så hurtigt fandt sammen og trivedes så godt i hinandens selskab, skyldtes det nok, at far og mor og Folmer og Nanna Teilmann alle fire kom fra grundtvigske hjem. Dr. Teilmann var søn af pastor Teilmann ved Bering valgmenighed, mens fru Teilmann var datter af en norsk præst, Johan Lange. Han døde, da Nanna kun var to år, og hun voksede så op i Danmark, først hos Vilhelm Birkedal og hans kone på Vældegård højskole i Gentofte og siden hos Karl Poulsen og hans kone i Ryslinge. Tone og livsholdning var omtrent ens i begge hjem. Det betød nok også noget, at Teilmanns børneflok på seks og vi fem fra »Billeslund« var næsten jævnaldrende og tit havde det ustyrligt sjovt sammen.

Der findes mennesker, hvis indstilling og karaktertræk i den grad behersker hele personen, at man derover ganske glemmer, hvordan disse mennesker egentlig ser ud. Til dem hørte dr. Teilmann. Hans blå øjne bag brilleglassene lyste sådan af menneskeklogskab, medmenneskelighed, godhed og munterhed, at man næsten glemte alt andet hos ham. Fru Teilmanns person lagde man mere mærke til. Selv om hun var spinkel og ikke ret høj, var der så megen rejsning over hende, at hun nok skulle blive bemærket. Smuk i banal forstand var hun ikke, men de godt formede, lidt kraftige træk var kønne. Hendes blå øjne var meget kloge, sommetider iagttagende, men altid venlige og tit fulde af humor. Karakteristisk og smukt var hendes helt usædvanligt lange og fyldige hår. Det var flettet og dækkede helt baghovedet som en krone.

Når familien Teilmann besøgte os på »Billeslund«, forløb en vinteraften gerne omtrent således. Vi samledes alle — vi behøvede jo kun denne ene familie for at blive 15 ialt — i den store dagligstue. De voksne snakkede sammen en tid. Det er mig ikke mulig at gøre rede for, hvad disse samtaler

drejede sig om, men vi børn lyttede gerne, da de altid handlede om væsentlige ting. Det varede dog ikke længe, før vi gik igang med den mere muntre del af aftenen. Vi legede ofte ordsprogsleg, og alle havde bare at være med, uanset alder og værdighed. En aften var det far, der måtte holde for. Vi fremstillede ordsproget: »Den, der ikke har det i hovedet, må have det i benene.« Far var først en snotdum skoledreng, der pillede næse og svarede helt åndssvagt på alle lærerens spørgsmål. I det næste optrin var han en flot dansemester, iført høj hat, jaket, knæbukser, hvide strømper og sko med spænder. Han førte sig frem med stor elegance og dansede så nydeligt, at vi alle måtte undre os. En anden gang var det overlægens tur. I en panteleg blev han dømt til at gøre en gymnastisk øvelse. Han blev kommanderet til at stille sig med ryggen mod væggen. Så lød det: »Et skridt fremad gå.« »Venstre om.« »På alle fire ned.« »Løft venstre ben mod væggen,« — lille pause — »Sig så vov.« Dr. Teilmann truede ad os, men hvor han morede sig. Når alle havde leget og leet nok, fik hver udleveret en højskolesangbog. Så satte Maren sig til klaveret, og der blev sunget den ene sang efter den anden. Lystige og mere alvorlige mellem hinanden. Det kulinariske blev der ikke gjort så meget ud af. Vi fik et godt kaffebord med mange kager en gang midt på aftenen.

Det blev nok især fru Teilmann og mor, der kom til at stå hinanden nær; forskellige som de var, så de søde ud sammen. De var nok blandt de drivende kræfter, da der blev dannet en fin, lille læsekreds af damerne i vor omgangskreds. Her blev der læst god, ret svær litteratur, drukket kaffe, og bagefter diskuterede man under fru Teilmanns ledelse det læste. Da der blev oprettet en afdeling af »Kirkeligt samfund« i Gram, fordi præsten var for indremissionsk for mange, var mor og fru Teilmann ivrige støtter, selv om mor i forvejen var medlem af Rødding frimenighed.

Det skete, at mor og fru Teilmann holdt små udflugter sammen helt alene. De pakkede lidt kage og noget drikkelse sammen i deres tasker og vigtigst af alt, en højskolesangbog.

Så vandrede de sammen ned til Sønderskoven, og når de fandt en rigtig smuk plet, satte de sig der. Når »eftermiddagskaffen« var drukket, kom højskolesangbogen frem. Begge var gamle højskoleelever og meget sangglade, så der blev sunget mange sange. Men det var vist godt, de sad helt alene dybt inde i skoven. Mor kunne nok synge, men hendes stemme var lille og ikke alt for sikker. Fru Teilmann derimod holdt sig til en eneste, ret dyb tone. Mon ikke skovens fugle har tiet ved fremførelsen af denne sælsomme duet.

Hver sommer, efter kongeågrænsen var slettet, fik vi besøg af Halfdan, Sigurd og Lasse Lefèvre fra København i nogle uger. I de første år, da de endnu ikke var så gamle, fulgte deres forældre dem. Deres mor, der var søster til Mathias Mygind, havde som helt ung været pige hos mor, og siden da havde der været et varmt venskab mellem dem. De havde været fælles om deres store glæde over hunde og katte, så sommetider var der så mange søde misser i køkkenet, at man næsten ikke kunne komme til for dem. Den unge pige fandt da på at sætte en krog i loftet, fylde kattene i en stor kurv og hejse dem op, når der var meget travlt. Der sad de så oppe under loftet og så til, mens der blev lavet middagsmad.

Hele familien glædede sig altid til, at de tre brødre skulle komme. De var nemlig så fantastisk morsomme, at hver dag føltes som en fest, mens de var der. Dagen lang færdedes vi pigebørn sammen med dem ude i naturen, når vejret var til det. Helst var vi i engen. Her kunne man fiske, bade og låne skovfoged Nielsens båd til en rotur på åen.

Halfdan, der var den ældste af de tre, var fuld af pudsige indfald. Man kunne i en årrække efter genforeningen finde ganske sjove ting i mange sønderjyske forretninger. Det lykkedes ham i en butik at finde en rigtig god, gammeldags tyskerkasket med stiv mørkeblå puld, blank skygge og en stor kokarde, mens han et andet sted faldt over en halvlang pibe med porcelænshoved, der var prydet med to korslagte dannebrogsflag og indskriften »Gud bevare Kongen«. Udstyret med disse effekter kørte han rundt på vejene i den nær-

meste omegn i en ganske speciel vogn, vi havde. Den bestod stort set af et sæde til to, og fire store hjul. Den var så let, at »Hercules« med lethed kunne trække den med bidslet i munden, når den blev holdt med for stramme tøjler. Når Halfdan på sin vej mødte morsomt udseende mennesker, gjorde han holdt og gav sig i snak med dem. Han og hans brødre talte fuldstændig fejlfrit sønderjysk, selv om de var indfødte københavnere, så de vejfarende tog ham gerne for en landsmand, og de samtaler, han bagefter kunne referere, var ikke kedelige.

Om aftenen havde vi underholdning nok til fem forsamlingshuse. Halfdan var en mester til at plagiere, så vi havde »gæsteoptræden af skuespillerne Holger Gabrielsen og Poul Reumert samt professor Vilhelm Andersen«. Halfdan havde selv lavet sine tekster, og de var fuldstændig barokke, men helt karakteristisk for den, han plagierede. Ofte legede vi ordsprogslege, hvor der blev udvist en opfindsomhed uden mage. En aften optrådte Halfdan som formand for »Fodermesterforeningen« og holdt en ordentlig brandtale for at forsvare standens rettigheder. Mor, der altid morede sig hjerteligt over vore venners påfund, lod dem gerne rydde spisestuen en aften og flytte klaveret derind, fordi der skulle holdes slagterbal. Halfdan, Sigurd og Lasse iførte sig tøj, så de mente, de så ud som slagtersvende, og det kan nok være, vi pigebørn fik tur. De hev og sled i os og kastede os til alle sider, mens de brugte en forfærdelig mund på det bredeste sønderjyske. Aldrig har jeg nok moret mig bedre end i disse dejlige sommeruger.

Da jeg blev en stor skolepige, fik jeg naturligvis ofte besøg af mine veninder, ligesom jeg også besøgte dem. Når jeg var hos dem, undrede det mig meget, at man næsten aldrig så deres forældre. De var enten sendt i byen eller henvist til køkkenet. Hvor langt fattigere ville min barndom og ungdom ikke have været, hvis mine søskende og jeg ikke altid havde været fælles med mine forældre om husets venner.

BETTY OG NIELSEN

En mere fuldkommen idyl end »Krogslund«, hvor *Betty* og *Nielsen* boede, kunne man vanskeligt forestille sig.

Fra »Billeslund« til »Krogslund« var der kun godt ti minutters gang ad et par markveje gennem en lille grantykning kantet med flotte ørnebregner, og videre derfra ad en bugtet sti under høje, gamle ege og bøge. Når man havde passeret et par småbække, var man der.

Skovfogedboligen var en lav, ret lang, rødkalket bygning med smårudede, hvidmalede vinduer i ualmindelig smukke proportioner. Stråtaget havde en fornem rejsning og rundede sig fint om kvistvinduet over indgangsdøren. Huset kronedes af en række maleriske kragetræer.

Inde var der kun lavt til loftet, men meget, meget hyggeligt. Helst var vi i den daglige opholdsstue; her stod en lang, fast vægbænk med bord foran ved vinduesvæggene. Vi pigebørn elskede at sidde på bænken og hænge ind over bordet i alle mulige og umulige stillinger, mens vi snakkede med Betty eller så til, når hun syede dukketøj til os.

Stuens vestligste fag var kun i halv bredde, så der dannedes en hyggelig krog. Her var væggene tæt besatte med gevirer, store og flotte med fint forgrenede takker, og ganske små og spinkle, der viste, at de havde siddet på et helt ungt dyr. Alle var forsynet med angivelse af tid og sted, så man kunne se, hvor og når skovfogeden havde nedlagt sit vildt. Nielsens jagtgeværer hang også her samt et altid blankpudset messingjagthorn i en læderrem. Det er klart, at vi altid efter tur skulle prøve vore musikalske anlæg på hornet. Ubegribeligt at Betty udholdt dette spektakel. Men hun lod os bare trutte løs, så længe vi ville, og lo lidt, når vi forvildede os op i tonehøjder, vi ikke kunne klare.

Med sikker sans for det rigtige havde Betty ophængt en ganske smal, rynket kappe, der spændte over hele stuens

vinduesrække. Det ville have været blodig synd at tilsløre vinduernes fine form med en masse gardinstof.

I alle stuerne stod der kønne, gamle brændeovne. Som skovfoged havde Nielsen ret til så meget af Sønderskovens fineste bøgebrænde, han kunne bruge. Når man en vinterdag trådte ind i »Krogslund«s stuer, syntes man, at den varme, der slog en i møde, var særlig behagelig, og at man kunne spore en fin duft af de bøgeknuder, der buldrede i ovnene.

Om sommeren var haven et helt lille eventyrrige. Fra havestuen trådte man lige ud på gangen foran huset, kun en lille møllesten dannede et ganske lavt trappetrin. Op ad muren voksede yppige slyngroser, der nåede helt op på taget. Det så dejligt ud med de gule og hvide roser mod murens røde og stråtagets gråbrune. I haven var der rosenbede og bede med stauder omgivet af små lavendelhække og en god græsplæne, der mod øst afgrænsedes af en lang, lige gang, kantet af brede, altid fint klippede bøgehække. En gammel, smukt groet hængeask, hvis grene fejede plænen, og nogle blomstrende buske afsluttede prydhaven. Syd for var der mange fine frugttræer. Aldrig synes jeg, at jeg senere har smagt bedre frugt end den, der avledes hos Betty og Nielsen.

Gårdspladsen nord for huset var på sin vis lige så idyllisk som haven. Mod øst afgrænsedes den af en lav vognport, og mod nord lå der et lille udhus, der bl. a. husede skovfogedens hunde. Der var lavet en løbegård til dem ud mod gårdspladsen. Det var hyggeligt, at man sådan kunne snakke lidt med hundene, før man gik ind. Begge disse huse havde samme smukke, næsten indiskrøde farve som stuehuset. På strækningen mellem de to udhuse stod en prægtig stor, gammel eg. Under dens løvhang banede en bæk sig vej fra skoven mod »Krogslund«. Det sidste stykke var den ført i en trærende for så at bruse frem i et malerisk, lille vandfald mod gårdspladsen. Så drejede vandet skarpt mod venstre og fortsatte atter som bæk gennem hundenes gård og videre vestpå.

Alt, hvad der på stedet blev brugt af drikkevand og vand

til husholdning, og storvask, blev hentet ved det lille vandfald. Ræv, hjort og skovens smådyr har sikkert ofte læsket sig ved bækken på dens vej gennem skoven. Men det vand, der nåede frem til »Krogslund«, var altid klart og rent, og man hørte aldrig, at nogen blev syge af at drikke det.

Når greven fra Gram lagde sin daglige spadseretur om ad Sønderskoven og »Krogslund«, bad han altid lidt demonstrativt om et glas, så han kunne drikke af bækken. Han sagde, at finere og mere velsmagende vand fandtes ikke.

Baggrunden for »Krogslund«s yndigheder var Sønderskoven, og foran lå der brede grønne agre og enge ned mod åen.

Betty havde usædvanlige evner til at omgås børn og unge. Fra vi var små piger, og til vi som voksne fløj ud i den vide verden, var hun vor bedste ven og legekammerat.

En dag sendte mor lillesøster til »Krogslund« i et ærinde. Da hun nåede frem, var Betty lige blevet færdig med at bage en stor portion dejlige kringler. Disse kringler var noget ganske særligt. De var ualmindelig lækre, men det var også et stort arbejde at fremstille dem. Først blev den fine dej rullet ud og skåret i lige strimler, der formedes i ret store kringler. Disse skulle så bankes med håndfladen, så de blev ganske tynde og lidt ujævne. Det så spændende ud, når Betty bankede kringlerne. Hendes hænder var nemlig så smidige, at fingrene kunne bøjes helt bagover. Når kringlerne var penslede med æggehvide, skulle de dyppes i sukker. Ikke i almindeligt, kedeligt sukker, som man kunne købe. Nej, det skulle være hugget sukker, der med kagerullen var knust i små, ujævne stykker. Det var et stort og langsommeligt arbejde, men det var nok umagen værd. Lækrere småkager fandtes ikke.

Betty blev altid glad, når en af os kom på besøg. De mange timer, Nielsen var i skoven, kunne nok blive både lange og ensomme for hende, der så gerne var i selskab med andre mennesker. For at glæde Søster sagde hun, at nu måtte Søster selv tage den store dåse med de fine kringler ned fra hylden og bare spise af dem. Søster blev vist både glad og lidt benovet over, at hun sådan måtte selv.

Men hun blev nok også lidt svimmel, for pludselig lød der et brag. Den store dåse gled fra hende og havnede på gulvet. Låget sprang af, og kringlerne gik i stumper og stykker. Betty satte sig ned og lo så hjerteligt, at tårerne trillede ned ad kinderne. Synet af Søsters lille forvirrede og ulykkelige ansigt og dyngen af de stolte kringler, der lignede en ruinhob, var mere end hun kunne stå for. Så sagde hun til Søster, at hun ikke skulle være ked af det. Nu skulle hun få en pose, hun kunne fylde med kringlestykker at tage med hjem.

Når vi sammen med mor var til eftermiddagskaffe hos Betty, stod der altid en stor skål med fine småkager på bordet. Vi glædede os, for det var let at se, at der kunne blive mange til hver. Men når skålen havde været rundt to gange, tog mor den, sagde »Så« og satte den godt af vejen på skrivebordet. Betty havde vist gerne ladet os tømme skålen helt, men mor syntes sikkert, at vi ikke måtte være grådige og kun spise meget af den slags, der smagte bedst.

På sommerdage tog Betty os med ned til engen, for at vi kunne bade i åen. Mor var ængstelig for at lade os bade alene, og Betty fulgte os gerne. Mens vi splitternøgne tumlede rundt i åen, sad Betty på bredden og overvågede nøje, at vi ikke vovede os uden for det tilladte område. Når vi havde fået nok af vandpjaskeriet, blev vi tørrede grundigt, Betty samlede vores sager sammen og sagde, at nu skulle vi få lov til at løbe uden tøj tilbage til »Krogslund«. Mens vi var i engens solskinsvarme, fulgtes vi med Betty. Men når vi kom ind i Sønderskovens skygge, pilede vi afsted, så hurtigt vi kunne, indtil vi kort før »Krogslund« atter kom ud i solskin. Betty sagde, at det så så kønt ud med de løbende nøgne pigebørn mellem bøgestammerne. Selv nød vi at have fuldstændig bevægelsesfrihed, fri for sko, strømper og tøj, der på en eller anden måde kunne være i vejen.

Engang inviterede Betty mig med på en ferierejse til sin fødegård i Dybe nær Lemvig. Det var naturligvis spændende med den lange togrejse, men det var dog endnu morsommere at komme til en helt fremmed egn i det nord-

vestlige, hvor så meget var anderledes end hjemme i Sønderjylland. Den første dag skulle vi have grød til middag. Hele husstanden bænkede sig om spisebordet, og så blev der sat et stort fad grød midt på det. Alle greb deres ske og begyndte at lange til fadet. Jeg skulle også lige til at begynde, da Betty sagde, at det vist var bedst, jeg fik min egen tallerken, for det var jeg vant til hjemmefra. Jeg havde ellers nok haft lyst til at hugge løs på det store fad og rage godt til mig af smørhullet i midten. Men nu sad jeg altså uden for det store fællesskab med min egen tallerken og var »fin« pige. Et par dage senere havde jeg en anden oplevelse. Vi var til et stort familiegilde, og midt i det hele kom en lille, rødlokket niece til Betty hen til hende og sagde gravalvorligt på sit brede vestjyske mål: »Beeeety, æ hun den fiiiiser«. Ikke en af de voksne reagerede på denne bramfri talemåde. Det skulle lige have været mig, der havde sagt sådan til mor, når hun havde besøg af de fine damer fra Gram. Men der var dog det fællestræk ved Bettys og min fødestavn, at man begge steder var blandt meget gæstfri og glade mennesker, der forstod den kunst at leve livet.

Selv om vi piger aldrig savnede ideer til beskæftigelse og også forstod at realisere dem, var alt dog meget sjovere, når vi kunne få Betty med i vore forehavender. En sommer lavede vi cirkus. I vor have var der en stor, rund plads omgivet af buskads. Når der blev hængt tæpper foran indgangen, var den fortrinlig egnet til formålet. Dyr var der nok af på gården, og med lidt fantasi lod nogle af dem sig bruge. Først måtte vore to ponyer holde for. Den hvide »Isak« blev forsynet med så mange flotte tjærestriber, at den grangiveligt lignede en zebra, mens stakkels »Hippe« måtte nøjes med en vældig pukkel på ryggen, dækket af et fåreskind. Den var pukkelokse. Vor ruhårede foxterrier blev iført et par blå bukser. For en sønderjyde var det let at forstå, at den var en blåræv. Nogle af mors flotteste og mest spraglede høns optrådte også i vort cirkus under fine navne. Betty havde hjulpet os med at bage kager, så Kisse som kagekone kunne forsøge at tjene lidt til de fattige arrangører. Desværre respekterede Isak ikke vor bu-

tik. Den rykkede baglæns hen mod bordet med kagerne, løftede halen og lod en regn af pærer dale ned i bagværket. Omsætningen blev ikke så stor som forventet. Jeg havde lånt min mors gamle, store badedragt. Den var højrød og fuld af flæser og hvide kantebånd. Det var nok en lidt ejendommelig klovnedragt, men mine numre svarede vist meget godt til den. Vi havde naturligvis også en fornem Sprech-stallmeister med høj hat, jaket og pisk. Desværre var buskene nogle steder så lave, at de, der ville se, men ikke betale, kunne snyde. Også det var forudset. Maren stod midt i cirkus med den store frugttræssprøjte fyldt med vand. Far, der gerne ville drille os lidt, fik en ordentlig stråle lige i synet.

Da vi blev lidt ældre, opførte vi skuespil sammen med Betty og Nielsen. En sommer med mange stille og lune aftener øvede vi »En søndag på Amager« på »Krogslund«s gårdsplads. Jeg dansede rundt som den unge Lisbeth, mens Nielsen som min forsmåede bejler var så overbevisende i sin jammer, at hans lille søn, der sad i et vindue og så til, græd i stride strømme over faderens vanheld. »Hvorfor vil hun da it sej ja bare jen jeneste gang« klagede han til sin mor. Vinterforestillingerne blev henlagt til »Billeslund«. Den ikke ret store havestue var godt egnet til scene, og når de brede fløjdøre blev åbnet, havde man et fint tilskuerrum i den store dagligstue. Vi var klassiske i vort repertoire og spillede Holberg og Hostrup. Bedst husker jeg den vinter, vi opførte 2. akt af »Genboerne«. Betty var en mester til at få os alle med. Søster var ikke gammel nok til at huske mange replikker. Hun blev anbragt på en stol som smedesvenden Lars. Her sad hun trofast med en strittende tommelfinger godt forbundet med klude. Selv Oluf, der normalt ikke plejede at deltage i sine halvvilde søstres sære påfund, rullede sig vældigt ud som løjtnant von Buddinge og havde stor succes. Betty var en herlig kobbersmedemadamme. Helhjertet og af karsken bælg sang hun hvinende falsk, og der blev ikke sparet på de høje toner. Men hun havde nu også naturlige anlæg for det. Den eneste, der ikke var tilfreds med sin placering, var Kisse, der spillede

Rikke. Det kneb altid for Betty at få de mandlige roller besat. Gårdens unge karle var enten for generte eller syntes, at »sådan noget pjat« skulle man ikke give sig af med. Derfor blev vor rødhårede, ikke særlig smukke stuepige sat til at være Basalt. Jeg glemmer aldrig Kisses indædt rasende udtryk, da den knælende Basalt begyndte sit frieri: »Rikke, det skulle være en spøg, men tilgiv mig, med dem kan jeg ikke spøge.«

Det gamle visdomsord »Modsætninger mødes« kunne ikke passe bedre på noget ægtepar end på Betty og Nielsen. De var bundforskellige, og det både i sind og skind. Han var en høj, rank mand med en køn skikkelse og så godt ud i skovfogeddragten. Nielsen havde altid en smuk, rødmosset farve i ansigtet af livet i skoven. Hans blå øjne var venlige under buskede bryn, en ren pande og glat, brunligt hår. Der var et kort overskæg i samme farve over den oftest smilende mund. Betty var ikke ret høj og kort i alle proportioner. Men kort eller lang, det liv, der udstrålede fra hendes egentlig kraftfulde ansigt med den høje, hvælvede pande og de spillende øjne, gjorde, at man glemte alt andet hos Bettys person.

Da der kom bud til »Krogslund« om, at Nielsens unge søster var død af tuberkulose, var Bettys og Nielsens reaktion karakteristisk for hele deres væsen. Uden at sige ret mange ord rejste Nielsen sig stille og gik ud i Sønderskoven. Her vandrede han rundt i flere timer, alene med sin sorg. Men Betty søgte til »Billeslund«. For hende var det naturligt at søge sammen med mennesker, hun kendte og holdt af, når sorgen eller glæden meldte sig.

Mangen en mørk vinteraften stod hele familien på »Billeslund«s gårdstrappe og fulgte med øjnene Bettys og Nielsens flagermuslygte, der forsvandt i mørket, svingende i takt med deres gang. Atter havde vi tilbragt en dejlig aften sammen. Samtalen var gået let og ligetil om små og store ting; vi havde leet, fortalt gode historier og havde sagt dårlige vittigheder, spillet kort og drukket kaffe.

Hvad gjorde det, at vi boede så langt ude på landet, når vi så godt som dagligt kunne se Betty og Nielsen.

EN SKÆBNE I MIN SLÆGT

Ved titiden hver formiddag kimede telefonen i mit barndomshjem. Det var faster Kirsten, der ville snakke med mor. De to svigerinder gav sig god tid til at snakke hyggeligt og fornøjeligt om stort og småt, der prægede livet på en bondegård.

Det skete, at opringningen gjaldt far. En dag, da han tog røret, lød det: »Ja, hallo Jens, do ska vel it te Askov i morn. A sku gjen besøg Grete.« Det rykkede i fars skuldre. Man kunne se, at han morede sig. Samtalen endte naturligvis med, at far absolut skulle til Askov, så faster Kirsten kunne få kørelejlighed og besøge sin søster.

Vi elskede alle faster Kirsten, men nærede også en vældig respekt for hende. Navnlig da mine søstre og jeg var i tøsealderen, vankede der ofte nogle ordentlige rap, når vi blev hende for vidtløftige. Vi var livsglade naturer, ville gerne være smarte i tøjet og helst deltage i så meget som muligt af det morsomme, der skete på egnen. En dag indledte faster Kirsten sin telefonsamtale med ordene: »Ja, a ha høe nove hel forfædle om Maren, men a sajer it, hva et æ!« Så kunne vi ellers tygge på den.

Men når vi holdt så meget af faster Kirsten, skyldtes det, at hun var et hjertevarmt menneske, og at hun havde en sjælden evne til at opleve, lige meget hvor hun befandt sig. Det var uforligneligt, når hun gengav, hvad hun havde set og hørt.

Min faster Kirsten fik en hård, næsten ubønhørlig skæbne.

Kirsten Høyer blev født på Store Hovgård i Øster Lindet. Hun voksede op i et hjem, hvor der var godt at være for børn og unge. Hendes far, Oluf Høyer havde på sin egen

stilfærdige måde udpræget sans for det humoristiske. Ofte morede han sig med at spille folk små puds. Han var en meget flittig og arbejdsom mand, men han lærte også sine børn andet end at bestille noget. Få kunne som han fryde sig over naturen, og han havde megen sans for poesi. »Volle«, som han blev kaldt på sønderjysk, var meget musikalsk og sang smukt, så sang var dagligt brød på Store Hovgård. Hver morgen, inden karlene skulle rykke ud i marken, samledes hele husstanden til morgensang, og der blev også ofte sunget om aftenen. Moderen Met' Mari havde et lyst sind og var mere udadvendt. Hun elskede at deltage i møder og andre sammenkomster, ville gerne trække i stadstøjet og pynte sig med sjal og hat. Hjemmet var åbent og gæstfrit, så der var altid fornøjeligt og livligt.

Kirsten voksede op under fremmedherredømmet. I hendes hjem lagde man megen vægt på at bibringe børnene og de unge så megen dansk kultur som muligt. Der blev sunget historiske sange og danske fædrelandssange, og der blev fortalt eller læst Danmarkshistorie. For hende kom disse timer altid senere til at stå som barndommens lykkeligste.

Da Kirsten og hendes søskende kom ind i ungdomstiden, blev denne linie fortsat. Sønnerne kom på dansk landbrugsskole og højskole, mens døtrene blev sendt på højskole og husholdningsskole. Kirsten lærte at spille på klaver, og hun må også have fået uddannelse i finere syning, som fransk broderi, for engang sagde hendes far til hende: »Ok, herre gud, lille Kirsten, do klippe hålle i æ tøj og sye i dem bagette.«

Den unge Kirsten blev gift med Mathias Mygind, der også kom fra en gård i Øster Lindet.

Hvis det gamle ord »lige børn leger bedst« ellers har noget på sig, måtte dette ægteskab blive lykkeligt. Det blev det også.

I den Mygindske familie var der mindst lige så megen livfuldhed som på Store Hovgård. Den gamle Mygind var en lun rad, fuld af festlige historier og næsten altid omgivet af sine store hunde. Disse havde en meget familiær stilling i huset. Når der var gæster, kunne det ske, at de var

nær ved at feje kaffekopperne af bordet med deres flotte svanse.

Naturligvis kom det også til kontroverser mellem det unge par, nok navnlig fordi Kirsten var lidt forkælet og kunne få nykker. De nygifte begyndte på en gård i Vester Lindet. En aften, de havde besøgt hendes hjem, blev hun så fornærmet på sin mand under køreturen hjem, at hun sad stiv som en pind og ville ikke sige et ord. Da Mathias Mygind holdt for døren og ville hjælpe sin unge kone af vognen, ville hun ikke lade sig flytte. Han så et øjeblik på hende, så trak han roligt køretøjet ind i vognporten og gik i seng. Så kunne hun ellers komme, når hun var færdig til det.

Fra min tidlige barndom husker jeg faster Kirsten som den store børneven, som det ikke var svært at få til at fortælle. Det var herligt, når hun lagde stemme til de tre Bukke Brusers vidt forskellige røster, når de trommede hen over broen. Men langt mere festligt var det dog, når hun fortalte om noget, hun selv havde oplevet. Således havde hun engang været på en landboforeningsudflugt til en sjællandsk egn. Den gård, som hun blev indkvarteret på, var meget gammeldags, for ikke at sige primitiv. Der var ikke noget at sige til, at de ikke havde w. c., for det havde man jo ikke dengang, men de havde ikke engang et hyggeligt gammeldags lokum med bræt og hul. Når folk trængte til at lette sig, måtte de gå ned i en nærliggende lund, hvor der var fastgjort et bræt i passende højde mellem to træstammer. Men for at andre kunne vide, at brættet var optaget, var der ophængt en klokke i en gren, så den siddende let kunne nå den lange snor, der var fastgjort til knebelen. Under hele processen blev der så ustandselig trukket i snoren, så den vedvarende og fornøjelige kimen forkyndte viden om, at aftrædelsesstedet var optaget, og varede ringningen meget længe, vidste man, at det nok ikke stod for godt til med fordøjelsen.

Min fasters ægteskabelige lykke blev kun af kort varighed. Da første verdenskrig brød ud, måtte Mathias Mygind sammen med mange andre unge sønderjyder af sted alle-

rede dagen efter. 1915 kom der bud om, at han var faldet ved østfronten.

Det er, som om sindet ikke vil modtage en stor sorg, der kommer pludselig og uden varsel. Det kan ligesom ikke rumme den.

Der gik nogle dage, før tabet for alvor blev til virkelighed for faster Kirsten, men så meldte sorgen sig også med en voldsom og knugende styrke. Far og mor måtte gå frem og tilbage med hende ude på vejen, når det blev aften, fordi hun ikke udholdt at være inde og ikke fandt ro eller hvile noget sted.

En halv snes år tidligere havde hun og Mathias Mygind overtaget Store Hovgård, mens hendes forældre var gået på aftægt i et hus nede i byen. Nu flyttede de tilbage for at støtte datteren. Navnlig hjalp hendes far hende ofte godt. Når han kunne se, at datteren havde det ondt, gik han stille ind i sovekammeret til hende og lagde sig i den tomme ægteseng ved hendes side. Han tog hendes hånd og snakkede med hende, indtil han følte, at hun blev mere rolig i sindet.

Børnene mærkede heller ikke så meget til savnet af deres far, fordi de havde deres bedstefar. Han lærte dem, hvad børnene på en bondegård skulle kunne af praktisk arbejde i stald og på mark, og når opdragelsen krævede myndighed, var det ham, der trådte til.

Faster Kirsten havde så sund og livsbekræftende en natur, at hun efter de første strenge år helt rettede sig igen og blev den samme som før. Med dygtighed ledede hun bedriften på den store gård, ligesom hun opdrog sine tre børn til dygtige og selvstændige mennesker.

Afstemningen og genforeningen blev til trods for sorgen hendes livs største oplevelse, og i en årrække derefter deltog hun utrætteligt i det nationale og kulturelle arbejde for at få landsdelen bragt på fode igen. Det var først og fremmest det nære og hjemlige, sognet. Det var vigtigt, at der kom gode og egnede talere til møderne i forsamlingshuset, og at hvad der ellers foregik skete under rimelige former. Men faster Kirsten satte også sine kræfter ind på områder i større sammenhænge. Hun var tilsynsførende i Den nord-

slesvigske Kvindeforening, og hun arbejdede også for sprogforeningen.

Da man et år kunne sende et ekstra stort beløb til de danske syd for grænsen, skyldtes det ikke mindst hendes indsats.

Der var hyggeligt og smukt på Store Hovgård. I det store stuehus lå der tre stuer på rad mod syd. Som det ofte er tilfældet, var der også her hyggeligt at sidde om det store bord i den daglige opholdsstue. Her var faster Kirstens telefon på skrivebordet, og her var en smuk billedfrise rundt langs hele væggen af mænd og kvinder i folkedragter fra forskellige danske egne. Den næste stue var smukt møbleret, men ikke så stor. Her sad vi ikke ret ofte.

Men i den tredie og vestligste opholdt vi os gerne. Det var en stor dejlig dagligstue. Lige over for vinduesvæggen stod der en køn egetræssofa med et fint klapbord foran, der var en hyggelig krog med en hjørnesofa, ligesom klaveret og en bogreol havde plads i stuen.

Der var altid så skinnende rent og blankt hos faster Kirsten, at jeg næsten ikke har set det tilsvarende andre steder. En lørdag, da vi besøgte hende, var datteren lige blevet færdig med rengøringen og køkkenet. Det var gjort med en sådan ihærdighed, at en stakkels uskyldig hylde var skuret sønder og sammen, så den kun var en samling pindebrænde. Men vraget lyste af renskurethed. Faster Kirsten var også yderst proper med sin egen person. Engang jeg var hjemme på ferie, skulle hun overnatte hos os, og det blev bestemt, at hun og jeg skulle dele gæsteværelse. Jeg var lidt beklemt ved situationen, syntes det var svært, at den ældre skulle klæde sig af, mens jeg så på det. Men så var hun så fin og hvid i alt sit undertøj, at jeg ligefrem fandt hende smuk og syntes, det var en oplevelse at se hende.

Familiesammenkomsterne på Store Hovgård havde deres ganske særlige præg. Der blev altid sunget meget, og fordi faster Kirsten var så gennemmusikalsk, satte hun altid anden stemme til sangene. Det gav sangene større fylde og gjorde det morsommere at synge.

Det særlige ved disse sammenkomster var dog, at der

gerne blev fortalt nogle barokke historier. I mange år efter genforeningen drejede mange af dem sig om noget, der havde med det dansk-tyske at gøre. I det gamle Øster Lindet var der mange originaler. En af dem hed Stinne Bæk. Hun var så ejendommelig både af ydre og af meninger, at hun var noget af en myte. Stinne var slet ikke så lidt stolt af, at hun kunne spreche Deutsch. Hun forsømte ingen lejlighed til at prale med det. En dag opsøgte nabokonen hende for at få en tysk tekst oversat. Hun havde købt noget farvepulver, fordi hun ville farve en sommerkjole, men brugsanvisningen var på tysk, og det forstod hun ikke. Ok, det ville da være en smal sag for Stinne at klare det. Hun snød næsen og satte brillerne bedre tilrette, og så leverede hun med høj, skinger stemme følgende noget særprægede oversættelse: Ebster kalebster von wats und von dats. Drei und eine halbe Stunde. Og, her hævede Stinne pegefingeren, mens hun nikkede betydningsfuldt, og stemmen steg et par grader: Stunde betyder pinde time.

Haderslev var vor by, så det var naturligt, at en række af historierne foregik der.

En lille flok mandfolk sad på en kro og drak kaffepunch. En noget meleret person var slem til at blive højrøstet og skryde, når han fik mange puncher. Da han efter den femte punch begyndte på sine sædvanlige pralerier, lød det tørt fra hans sidemand: »Hold do di snut. Do var tysk under æ krig.«

Eller der var de to Haderslevmadammer, der mødtes på gaden en søndag formiddag. De gav sig i snak, og da de var så fine på det, foregik samtalen på tysk. Men de blev uenige, da snakken uheldigvis faldt på deres børn. Den enes Hansi havde tærsket den andens Kedde. Konerne blev mere og mere ophidsede, og pludselig udbrød den ene: »Nej, skal vi skæls, så ska æt fandme væe å Ha'esledansk.«

Som stor pige undrede jeg mig ofte over, at faster Kirsten græd, når hun havde været til alters i Rødding frimenighed. Jeg tror, det var hendes lykke, at hun således kunne

få udløsning for sine følelser, da skæbnen for anden gang tildelte hende et hårdt slag.

Hendes ældste søn, Oluf, havde efterhånden helt overtaget gårdens drift. Han og moderen havde det udmærket sammen. De hyggede sig med hinanden og havde samme sans for tilværelsens værdifulde og festlige sider.

Pludselig blev Oluf meget syg og måtte i hast køres på hospitalet. Efter et par døgn med svære lidelser døde han. En smuk aprildag stod hans båre på plænen i Store Hovgårds have. Et meget stort følge og mange smukke kranse viste, hvor megen deltagelse, der samlede sig om faster Kirsten. Hele vejen fra gården og ned til kirken var dækket af et tæt tæppe af gran.

Igen stod faster Kirsten alene, og igen viste hun, at hun havde styrke til at fortsætte. Hun overtog atter gårdens drift, og der var lige så hyggeligt og fornøjeligt at komme i hjemmet, som det altid havde været.

Faster Kirsten var ikke nogen ven af det højtidelige, og hvor det var hende muligt, ville hun gerne komme det til livs.

Engang var hun indkaldt som vidne ved retten i Rødding. Da hun havde set lidt på det fine arrangement, gik hun hen til retsbetjenten og hviskede noget til ham. Et øjeblik efter drønede hans stemme ud over lokalet: »Ka fru Mygind kom te føst? Hun ska hen å ha si tæer sanset.«

Efterhånden som faster Kirsten blev ældre, mærkede man mere og mere, at hun slægtede sine forældre på. Ligesom moderen ville hun gerne ud blandt mennesker for at møde nogen og snakke med dem. Det var utroligt, hvad hun kunne få ud af sine daglige små ture ned til Øster Lindet hver formiddag.

Men hun slægtede også faderen på. Som han havde hun megen sans for naturens skønhed og glædede sig over sang og musik. Da min yngste søster blev gift, citerede hun vers af I. P. Jacobsen i sin tale til bruden.

Faster Kirsten døde i 1951. Vi følte alle, at vi havde mistet en stor og farverig personlighed i vor slægt.

MØLLER SØRUP

I årene lige efter genforeningen var mange af Sønderjyllands veje i en yderst miserabel forfatning. Det var smalle, ujævne grusveje, der bugtede sig malerisk, fordi de fulgte markskellene. Ingen drømte om at gennemskære god agerjord.

På Gramegnen kunne det ske, at man fra et sindigt agende hestekøretøj pludselig fik øje på en støvsky i det fjerne. Så var det bare med at komme til side i en fart, helst skulle køretøjet vige helt ud i den brede græskant. For det var møller Jens Sørup fra Gram, der kom drønende i sin bil.

Han var en bilist med temperament. Når han fandt, at kusken var for sendrægtig til at få sit langsommelige køretøj langt nok ud til siden, skete det, at han rejste sig halvvejs op bag sit rat, så hovedet nåede op over vindspejlet. Og så regnede en byge af ukvemsord ned over bonden og hans elendige befordringsmiddel.

Jens Sørups løbebane som bilist begyndte allerede en tid før, den første verdenskrig brød ud. Mølleren var en rask og handlekraftig mand. Sammen med min far, Jens Høyer, og hans bror Boy Høyer startede han et mergelselskab i Københoved. Der opstod således et stort kørselsbehov, og der blev anskaffet en tysk bil med det flotte navn Oryx. Vognen havde imidlertid nykker og lod sig ikke køre af hvem som helst. Sørup kunne slet ikke få den til at makke ret. Det gik bedst, når den teknisk kyndige Jens Behrens fra Gram sad ved rattet.

Dengang havde heste en panisk skræk for biler. På en køretur til Københoved skete det, at man ved Langetved

mødte et modgående hestekøretøj. Kusken gjorde da det, som dengang var almindelig praksis: hurtigt vendte han sit køretøj om og piskede på hestene, så de i fuld fart kørte i modsat retning af den, de skulle. De slap således for det frygtelige syn; underforstået var det, at bilen så skulle overhale dem. Det skete da også, at det blev endda ret så dramatisk.

Mens det foregik, sad Jens Behrens ved rattet. Jens Sørup stod op og skældte ud, rasede og gav kusken anvisninger om, hvordan han skulle forholde sig. Den tredie Jens i selskabet sad sikkert og småsmilede lidt med sit usymmetriske smil. Hestene blev alligevel så forskrækkede over det frygtelige køretøj, at det så ud, som om den ene satte sig op på en af bilens skærme, i hvert fald var der en stor bule på den bagefter.

Det var tydeligt, at Sørup nød det, mens kampen rasede. I det hele taget greb han enhver chance til en ordduel med de vejfarende, der før havde hersket suverænt over landevejene.

Til bilens udstyr hørte også et signalhorn, der var en halv meter langt. Det var forsynet med to ventiler, akkurat som på et musikinstrument. Der kunne spilles en lille melodi på det, da-du, da-di. Man sagde, det betød Der Kaiser kommt. Det var Sørup, der tog sig af dette. Det passede godt til hans temperament, og de høje skingre toner indgød en vældig respekt hos andre trafikanter, navnlig hos hestene.

Oryx'en blev dog for besværlig i det lange løb. Punkteringer hørte til de daglige begivenheder, og det var noget af en vanskelig affære at klare sagen ordentligt. Reservehjulet skulle skrues uden på det punkterede hjul som en slags tvillinghjul, som man ser det i dag på store lastbiler. Men blev arbejdet ikke udført meget nøjagtigt, skete det, at hjulet rev sig løs og fortsatte på egen hånd ved siden af bilen.

Jens Sørup sørgede for at få den byttet med en splinterny bil fra Stettin. Det var en Stoewer, og mage til flot og elegant køretøj havde man ikke set. Far og Sørup var fælles

om bilen. Den havde garage i Gram, så når far skulle bruge vognen, måtte han gå en halv time til fods først.

Da verdenskrigen brød ud, måtte bilen klodses op. Kejser Wilhelm tog gummiet; mærkeligt nok lod han bilen blive stående, så da der igen blev fred, kunne den atter gøres køreklar.

Sørup var forpagter af Gram Slots mølle og hørte således til dem, der sorterede under godset og var med til at give Gram sit særpræg.

I den sydlige del af byen, som man dengang kaldte Gramby, havde pastor Zerlang gennem mange år siddet i Gram præstegård. Grev Brockenhuus-Schack havde nemlig kaldsret til præsteembedet; derfor var der danske præster i Gram i hele fremmedherredømmets tid. Midtvejs ned ad den store bakke, der går fra Gramby til Gram, lå skovridergården i fornem tilbagetrukkethed højt hævet over landevejen og smuk i sin hvidhed. Her havde Carl Frølich efterfulgt sin far som skovrider over godsets vidtstrakte skove. Møllen lå ud mod pladsen lige over for slottet. I en af fløjene på slottet boede godsinspektør Jerichow og hans familie, og en smukkere bolig kunne ikke tænkes. Jerichow var et festligt og farverigt menneske.

Af de fire forpagtergårde, der hørte under godset, lå den største, Gramgård, lige i Grams nordlige udkant. Her var Rabens dengang forpagterfolk, og de passede godt til at residere på den store gård, hvis have lå smukt ned mod åen. Længere mod nord var godsets teglværk, der gav brødet til mange mennesker.

Mit hjem, Billeslund, lå mere afsides, men smukt nær skoven. Det var også en stor, dejlig gård.

En af de skovfogeder, der tog sig af godsets skove, boede i umiddelbar nærhed af os. Det var skovfoged Nielsen og hans kone Betty. Stedet hed Krogslund, det lå ved Sønderskoven, og en mere fuldkommen idyl kunne ikke tænkes. Også skovfogedparret var herlige og morsomme mennesker, som nok kunne sætte kulør på tilværelsen. Jo, der var nok til at give Gram sit eget og festlige ansigt.

Det var en anset stilling at være forpagter på Slotsmøllen

i Gram, og navnlig i årene før og under verdenskrigen var mølleriet en stor og blomstrende virksomhed. Sørup var en flittig og påpasselig mand, der nøje fulgte med i, hvad der skete på kontoret, på møllen og på pladsen udenfor. Han var altid iført hvid frakke og en hvid kasket, der sad godt tilbage i nakken og var med til at understrege det indtryk af glæde og tilfredshed, der prægede ham under arbejdet.

Møllehuset, der stammede fra firserne, var højt og ikke særlig kønt; men arbejdet her var meget spændende. Det var en ældre, lidt mut svend, der gik under navnet Kristian, som regerede der. Når en bonde skulle have sit korn malet, måtte han køre præcist hen til broen med sit køretøj. Kristian sænkede en klap ned, så den hvilede på vognen. Derefter kom sækkevognen frem, og den ene kornsæk efter den anden forsvandt ind i møllen. Når vognen var tømt, blev køretøjet dirigeret over på pladsen ved siden af slotssøen. Det kunne godt give problemer med de ubeskæftigede krikker, mens de ventede. De gjorde sig ud til bens og fandt på kunster.

Inde i møllen var hejseværket, der var anbragt midt i rummet, en central og vigtig ting. Kristian firede med legende lethed sækkene op gennem etagerne til kværnen. I virkeligheden var det nok et strengt og krævende arbejde. Ved gulvet var en lille lem, som kunne åbnes, så man kunne følge strømmen af det malede korn, føle det og mærke den dejlige duft. Når en sæk var fyldt i kværnen, måtte Kristian en tur i kælderen, for at den tomme sæk kunne være klar til at modtage det malede. Langs trappen var der et par blankslidte gelændere. Kristian stemte sine arme mod dem, trak benene til sig og røg i susende fart nedad som på skinner.

Oppe i etagerne var der maskiner til fremstilling af gryn og lignende.

Det malede korn fyldte imidlertid så meget mere, at det knap kunne være i sækkene. Den arme møller havde da ingen anden udvej end at tolde lidt af sækkene. Det var helt legitimt og en gammel hævdvunden skik.

Drivkraften til mølleriet fik man fra vandet i slotssøen.

Det var stemmet op af et sluseanlæg. Bag dette strømmede vandet fra med en sådan kraft, at det let kunne drive det store hjul, der trak den svære træaksel, der gik ind under møllen. Af og til måtte Kristian hamre løs på akslen med en stor kølle, mens møllen var i fuld drift. Der var nogle kiler, som ville rive sig løs. Efter en travl dag var vandstanden i søen meget lav. De grønne vandplanter blev af strømmen næsten lagt vandret hen over bunden og så ud, som om de var blevet redt med en stor kam.

Sørup havde en nærmest drenget lyst til at eksperimentere og prøve noget nyt. Han anskaffede sig en skrivemaskine til sit kontor. Det var ikke så lidt af et teknisk vidunder. På en stor plade var alfabetet anbragt. Med en pind eller en slags viser fandt man frem til det rette bogstav, lod pinden pege på det, fattede i et greb og trykkede til, og se, der stod bogstavet. Det foregik just ikke i noget stresset tempo, men mølleren nød at vise sin flotte maskine frem.

Engang sagde Sørup: »Ja, øl smager nu godt.« Fristelsen til at falde ind hos Julius Schrøder på Slotskroen har sikkert ofte været stor, men ingen så nogensinde Jens Sørup beruset eller bare påvirket.

Fuglsangs øl var nok hverken stærkt eller dyrt, kostede højst ti pfennig pr. glas. Mølleren nød for blot en stund at sidde hyggeligt sammen med andre af byens borgere og over et krus øl drøfte dagens og vejens store og små problemer. Han trivedes altså både ved sit arbejde og sammen med sine bysbørn. Men for ret at forstå Jens Sørups glæde over tilværelsen måtte man se ham i hans smukke og herskabelige hjem sammen med familien.

Stuehuset til møllen var en køn, hvidkalket bygning med facade ud mod Slotssøen. Ad en bred stentrappe med jerngelænder kom man til hoveddøren og derfra ind i en rummelig og morsom forstue. Her var der en trappe ned til køkkenet og op til loftsetagen. Fra forstuen kom man ind i dagligstuen, der både var smuk og hyggelig og vidnede om gammel sønderjysk bondekultur. Væggene var malede i en køn, dybrød farve. Der var tre vinduer ud mod

gaden, de havde rullegardiner med billeder af slottene Fredensborg, Kronborg og Frederiksborg. Det så fint ud fra gaden, når lyset var tændt, så billederne rigtig kom til deres ret. Der stod et rundt bord med stole om midt på gulvet, og der var et fornemt gammel standur, der viste månen, og som kunne skifte dato. Ved vinduet nærmest døren sad Sørups kone, Nissine Hørlyck. Hun havde haft en hård skæbne. Da hun sammen med sin mand flyttede ind på møllen, var de begge unge, raske og dygtige. Men i en tidlig alder blev hun ramt af vattersot, så hun nu altid måtte sidde i rullestol eller ligge i sengen. Tante Sine, som vi kaldte hende, var altid nydeligt klædt. Hun havde et fint sjal over skuldrene og et smukt ternet tæppe over knæene.

Ægteskabet var barnløst; derfor tog Sørups en lille pige til sig. Hun hed Gyde og var datter af en søster til urmager Marcussen i Rødding. Begge ægtefæller ødslede deres kærlighed på den lille pige, så hun fik et trygt og godt barndomshjem på møllen.

Billederne på væggen i dagligstuen fortalte meget om Sørups og tante Sines slægt. Der hang to store fotografier af hendes forældre, som var smukke og statelige mennesker. Faderen var den kendte landmåler Anders Dons Hørlyck fra Rurup. Hørlyck'erne var meget trofaste mod deres slægt, så tante Sines unge afdøde søskende hang der også, ligesom der også var billeder af dem, de engang havde været gift eller forlovet med, selv om disse senere var blevet gift med andre. Sørups forældre var også fra Rurup, hvor faderen havde været landmand. Både hans og tante Sines hjem var præget af det grundtvigske livssyn.

Fra den hyggelige dagligstue gik man mod nord ind i en lille stue, der hed »æ nørstu«. Den tjente både som en slags kontor og lappestue, og her stod blandt andet et harmonium. Gik man videre herfra mod syd, kom man ind i Sørups store sovekammer med dobbeltsengen. I tante Sines seng var der sat noget under hovedgærdet, så hun altid kunne sidde højt.

Videre kom man ind i påklædningsværelset, hvor der stod et badekar, og som afslutning af rækken af vestvendte

rum var der et langt, smalt kammer. En dør fra dette førte ind til storstuen, der vendte ud mod slotssiden.

Tante Sine var ikke for ingenting en Hørlyck. Alt i den store, dejlige stue bar præg af en udtalt sans for skønhed og hygge; der var kønne gardiner, præstegårdsløbere på gulvet og mange smukke møbler. Når der var store familiesammenkomster, spiste man altid her. Bordet blev da dækket med et smukt spisestel med fasanmønster. Maden var udsøgt. Ingen steder fik man lifligere suppe, og et raffinement som syltede græskar var altid på bordet. Det var festligt, når familierne fra Rurup kom på besøg, navnlig var Hørlyck'erne slagfærdige og gode til at smådrille. Jens Hørlycks fra Skodborg var der naturligvis også, og denne gren af familien stod ikke tilbage, når det gjaldt rappe replikker og underfundigt lune.

Engang da man havde gæster i Skodborg, var man efter sædvane en tur i staldene. En af gæsterne fik da øje på en lidt mærkværdigt udseende tyr blandt de ellers så fine dyr; troskyldigt spurgte han, hvilken afstamning dette dyr havde. En af de unge sønner var ikke sen til at svare: »Nåh — det er såmænd jen, far har skreven hjem fra Buldog i København ætter en katalog.«

Men i det gæstfrie hjem på slotsmøllen åbnede man ikke kun dørene for familien. Byens og egnens bedste folk mødtes ofte hos Sørups. Samtalerne kom ofte til at dreje sig om nationale spørgsmål. Den sønderjyske folkesag blev gennemdrøftet, og nye planer blev lagt. Sørup havde da også tillidshverv i flere af de nationale foreninger.

Der var mange, der gerne ville glæde tante Sine, fordi hun ikke altid havde det så let. Da den sønderjyske kunstnerinde Agnes Smidt fra Lundsmark skulle male et portræt af min far, blev det besluttet, at det skulle foregå om aftenen i møllens storstue. Det blev nogle festlige og fornøjelige aftener. Far blev anbragt ved et bord med en avis foran sig, og så stillede Agnes Smidt sit staffeli op. Hun var et morsomt og særpræget menneske med et udpræget kunstnerisk temperament. Alt imens hun arbejdede, fortalte hun små anekdoter eller gav sig til at synge en visestump. Det

skete også, at hun stillede selskabet små underfundige gåder. Men pludselig blev hun ganske stille og helt alvorlig. Hun gav sig til at foretage nøjagtige opmålinger af sit arbejde for at forvisse sig om, at alt passede og var i orden.

Man kan nok se på billedet af far, at det er malet ved kunstigt lys. Det præger selvfølgelig farverne, men det er et vellignende og godt maleri, der viser ham akkurat som han så ud dengang.

Men Sørup fandt også på andet for at adsprede sin syge hustru. Han overtalte mor til, at hun sammen med os børn skulle tage med tante Sine til Kelstrup strand for at være der en tid. Det var midt under verdenskrigen, så vor eneste transportmulighed var at rejse med »æ lille toch«. Men det lå jo lidt tungt med at få tante Sines rullestol ind i en almindelig kupe. Resolut lejede Sørup en godsvogn, som tante Sine og hendes følge kunne disponere over. Vi sad i en almindelig kupe.

Det blev en uforglemmelig sommer.

Ganske vist sad mor og vi børn så at sige i andet parket. Vi logerede hos en lille landmand, som hed Grube. Aldrig i mit liv har jeg set så tætte lag af fluer, og aldrig så jeg så fantasifulde tapeter med palmer og eksotiske blomster i de forunderligste farver som i disse små stuer i det gamle stråtækte hus.

På vor daglige morgenvandring til vandet skråede vi over et hjørne af en græsmark og kom til fisker Thomsens hus. Her var tante Sine og hendes selskab indkvarteret. Vi så ind en kort stund for at synge morgensang med dem. For mig vil Kingos »Nu rinder solen op af østerlide« altid være uløseligt forbunden med fisker Thomsens små, men lyse og venlige stuer og tante Sine i rullestol. Trods sin legemlige afmagt var hun så stor en personlighed, at hun altid dannede det selvfølgelige midtpunkt.

Så fulgtes vi alle ned til havet. De store skiftedes til at skubbe rullestolen. For os landkrabber var mødet med havet og stranden en herlighed, og her var vi på lige fod med borgerskabet fra Haderslev, hvoraf mange boede i smukke villaer.

Det var gode tider for forpagterne under Gram gods, både på møllen og på Billeslund, så far og Sørup tillod sig med god samvittighed at holde fri, så de kunne besøge os ofte. Det var festligt, når de kom. Især virkede Sørup oplivende på selskabet. Han snakkede højt og muntert og boltrede sig i bølgerne som en sælhund. Det så morsomt ud, når hans badedragts stribede ende stak lige op i luften, mens han prustende tog sig en dukkert under svømmeturen.

Man kan undre sig over, at to preussiske statsborgere i deres bedste alder slap for at deltage i verdenskrigen. Fars helbred var ikke så godt, at han kunne bruges ved fronten, men Sørup slap kun, fordi han drejede tyskerne en ordentlig knap. Han havde et noget uroligt hjerte, og det udnyttede han. Lige før han skulle på session, drak han en ordentlig balje knaldstærk, kulsort kaffe, og så løb han, så hurtigt han kunne, op ad den lange bakke til Gramby. Da lægen under gennemgangen af ham kom til hjertet, spilede han øjnene op og udbrød: »Donnerwetter«. Hjertet teede sig højst forunderligt, først rasede det afsted med en række hastige slag. Så fulgte et langsommere dunk-dunk — pause, forfra igen. Et så uregerligt hjerte gik det ikke an at besvære feltlægen med.

Tante Sine nåede ikke at opleve afstemningen og genforeningen. Den sidste dag, hun levede, sad far og mor ved hendes leje om aftenen. Inden de gik hjem, fremsagde far trosbekendelsen for hende og bad Fadervor. Den næste morgen kom dødsbudskabet. Mor trak straks sit pæneste tøj på og lod spænde for vognen med gummihjul. Så tog hun min ældste søster, Maren, der altid havde stået tante Sine nær, med. Deres ærinde gjaldt pastor Lycke, der dengang boede på Rødding Højskole i Flors Hus. Fru Lycke kom ud og tog imod dem og hjalp dem af vognen. Grædende fortalte mor om tante Sines død. De to kvinder kyssede hinanden på kinden og græd begge to.

Jordefærden blev forrettet i slotshaven. På den store plæne lige inden for indgangen stod kisten. Over hovedgærdet var der rejst en høj rundbue af ungt bøgeløv. Den lukkede sig bag kisten og ledte tanken hen på apsis i en

kirke. Der var to præster tilstede, pastor Lycke fra Rødding frimenighed og pastor Jørgensen fra Skærbæk; han var gift med tante Sines søster.

Da højtideligheden var forbi, og kisten blev båret ud for at blive ført til kirkegården, var Gydes ansigt helt fortrukket af sorg. Selv om hun kun var en lille pige, vidste hun nok, hvad hun havde mistet.

Tante Sine havde været den stærke og karakterfaste i ægteskabet, og det var, som om sygdommen havde understreget disse naturgivne egenskaber hos hende. Hun havde været sin mand en trofast og god moralsk støtte. Da hun døde, fik hans liv en drejning. Han blev rastløs og mere usikker. Under et ferieophold på øen Sild traf han en yngre, tysk kvinde, der gik under navnet Rotermund. Hun så godt ud, men var en moralsk noget anløben person. Hun kom fra et af Hamborgs mindre pæne kvarterer.

Sørup faldt fuldstændig for hende. Han tog hende med til Gram og giftede sig med hende. Det kom ham dyrt at stå. Hun havde et temperament som en huntiger og ødslede og ødte, hvor hun kunne komme til det.

En dag opsøgte nogle af Hørlyckerne Sørup for at se, hvordan det gik ham. Det kom til en skændescene mellem dem og Rotermund nede i køkkenet. I sin hidsighed råbte hun »dumme Bauern« til dem; for rigtig at vise dem sin foragt, slog hun pludselig sine skørter op over hovedet og stak sin bagdel iført et par smarte, lilla trusser op i synet på dem. Så for hun op ad køkkentrappen. Hørlyckerne både undrede og morede sig over den temperamentsfulde dame.

Men der var andet end Rotermund, der voldte Sørup bryderier. De gyldne dage for mølleriet var omme. Bønderne fik efterhånden elektricitet indlagt på deres ejendomme. De anskaffede sig kværne, så de kunne male deres korn hjemme og således slippe for de lange og besværlige ture til møllen.

Det begyndte at gå ned ad bakke for Sørup. Han gik konkurs, og alle de mange smukke ting fra hjemmet på møllen kom til tvangsauktion på Slotskroen. Familien købte

flittigt op af arvesølv og andre ting af særlig værdi, men meget kom naturligvis på fremmede hænder.

Det blev trange tider for Sørup i nogle år. Greven lod møllehuset nedrive. Det havde jo aldrig været til nogen særlig pryd, og måske generede den store bygning den grevelige udsigt fra slottet. I stedet for blev der bygget et elektricitetsværk, der var mindre dominerende i bybilledet.

En overgang arbejdede Sørup som daglejer for bønderne i Københoved, men da greven ville udvide sit elektricitetsværk, vendte Sørup atter tilbage til Gram. Det sved hans venner i hjertet at se den før så kraftige mand arbejde med at skovle cement i betonforme, tynd og afpillet. Den blå overall hang om hans krop, og det kravetøj, som han stadig brugte, gabte alt for stort om hans hals. Man mærkede ikke nogen bitterhed hos ham. Han hilste venligt på dem, der nikkede til ham.

Rotermund forsvandt naturligvis ud af billedet, da pengene begyndte at flyde mindre rigeligt.

Lykkeligvis fik Sørup igen sit liv ind i mere fredelige og rolige baner. Han giftede sig med Hanne Bennedsen, søster til den kendte gårdejer Ejnar Bennedsen, Skjoldager. Hun skabte et trygt og godt hjem for ham og Gyde. Sørup havde kontoruddannelse; det gav næsten sig selv, at han fik et lille forsikringsagentur. Også byens borgere var mere end villige til at glemme det lille kedelige intermezzo i hans liv. De holdt jo af ham.

Jens Sørup døde i efteråret 1938, knap halvfjerds år gammel. Hermed afsluttedes en ikke helt sædvanlig løbebane. Men vi, der kendte Sørup, vil altid mindes ham som en munter og hjertensgod mand, der holdt af livet, og som forstod at bruge det, når blot han fik den fornødne støtte.

Højskolen

HJEMME PÅ MØGELMOSEVEJ

Den 23. april 1939 blev min mand og jeg viede i Gram sognekirke. Det var en klar og frisk aprildag. Det blæste så kraftigt, at mit slør nær var røget til himmels, da jeg gik fra bilen til kirken. Mit brudeudstyr var efter datidens forhold lidt usædvanligt. Jeg kunne ikke lide de tynde silkekjoler, som mange brugte. Min brudekjole skulle være af let, fint, hvidt uldstof, bestemte jeg. Det eneste smykke, jeg bar, var min farmors sølje. Jeg er døbt Mette Marie efter hende. Brudgommen havde i dagens anledning fået et fint kjolesæt.

Det var min mands fætter, der forrettede vielsen. Festlighederne blev holdt hjemme på »Billeslund«, en forpagtergård under Gram gods.

I alle lidt ældre stuehuse til en gård er der gerne et større loftsrum. Således også hjemme. Det var blevet beklædt med hvidt papir og meget fint pyntet, så det kunne bruges som festsal. Jeg havde ønsket at pynte bordene med de første forårsblomster, men det var lige ved at knibe med at skaffe dem. Vinteren havde været mild, og foråret var kommet så tidligt, at anemoner, primulaer og skovvioler næsten var færdige. Dog, når man som jeg, var godt kendt med skovene omkring »Billeslund«, lod det sig gøre at finde tilstrækkeligt.

Ca. 5 minutters gang fra højskolen i Rødding opad den gade, der hedder »Møgelmosevej«, ligger en af skolens lærerboliger, der bærer det prosaiske navn »Annexet.« Her fik vi vort første hjem.

Set udefra er villaen ganske tiltalende. Det er et rødstenshus med smårudede vinduer og tegltag. Opad murene groede der rådhus-vin. Desværre var huset dårligt bygget og upraktisk indrettet.

Medens min mand og jeg i vor ungdomstid var sammen i København, lagde vi tit ruten på vores spadsereture sådan, at vi kom forbi store, fine møbeludstillinger, ligesom vi af og til besøgte »Illums Bolighus« og »Den Permanente«.

Vi var begge meget interesserede i smukke, moderne møbler – ja, i god brugskunst i det hele taget, og vi var selv sikre på, at vi efterhånden havde god forstand på de dele.

Et års tid før vi skulle giftes, blev der i Gram afholdt en slags udstilling i hotellets store sal. Her viste byens håndværkere og handlende, hvad de formåede. Det var vist nærmest det, man kalder »blandet gods«, men enkelte gode ting var imellem. Således udstillede en snedkermester nogle pæne spisestuemøbler, især var stolene godt formede, syntes vi, og så kostede de næsten kun halvt så meget, som de tilsvarende i København. Vi snakkede meget frem og tilbage om tingene og fik så den idé, at vi jo kunne forklare og tegne for snedkeren, hvordan vore møbler skulle se ud, så måtte han da sagtens kunne lave det for os. Det skulle vi komme til at angre! Vi bestilte et rundt spisestuebord med udtræk samt 4 stole til. Og til dagligstuen ville vi have en sofa, et lille bord og to armstole.

Jeg husker, som var det i går, den dag, møblerne kom. Lad mig begynde med spisestuen. Den blev helt pæn. Det runde bord passede godt til stuens næsten kvadratiske form, og stolene var, som vi havde regnet med. Dog var bordets ben så kraftige og massive, at en elefant kunne have været tjent med dem. Det havde vi ikke regnet med!

Af min gamle faster havde jeg købt en smuk egetræskiste. Snedkeren mente, der ville kunne blive en skænk ud af træet, så det lod vi ham lave. Den blev helt god, men ganske urimeligt havde han limet finérplader over hele møblet. Det fine gamle egetræ så man intet til, men naturligvis kunne det altid være en trøst at vide, at det gemte sig bag facaden. Bord, stole og skænk var i lyst eg. Desværre var overfladen blevet behandlet med celluloselak, hvilket bevirkede, at møblerne efterhånden som tiden gik, antog en

grim gul farve. Til sidst blev vi nødt til at slibe dem af og lade dem bejtse i en brun farve.

Spisestuens smukkeste møbel var et fint gammelt chatol. Vi havde købt det af fru arkitekt Fink, Åbenrå, for 150 kr., en fuldstændig latterlig pris, selv efter datidens forhold. Snedkeren fjernede gammel politur fra møblet, og det viste sig, at det var lavet af sjældent smukt egetræ. På skufferne og lågerne var der indlagt fine borter i sort og hvidt og foroven var der en fin frise. Men se til om ikke denne snedker snød os en gang til og smurte hele herligheden over med en kedelig brun politur. Trods det, pyntede chatollet i stuen. Møbleringen af min mands stue gav næsten sig selv. Hans gamle skrivebord fra studietiden stod ud for vinduet, og ud over det var der kun plads til nogle reoler, et par stole og en divan til middagssøvnen.

En dagligstue er på en måde det vanskeligste rum at få helt rigtigt indrettet. Jeg havde sparet den anseelige sum af 700 kr. sammen. De blev brugt til udbetalingen i et stort smukt Hindsbergflygel. Det kostede 2000 kr. Resten af beløbet afbetalte vi med 25 kr. om måneden. Udover dette havde vi i forvejen 4 små mahognistole og et lille sybord samt en morsom, gammel stol, mor og jeg havde købt på en auktion efter en gammel postmester. Den var sort med guldornamenter på ryglænet. Ved samme lejlighed fik vi også 4 små ny — rococo stole, der blev anbragt i spisestuen. Alle stole kostede ca. 25 kr. En højskolefamilie skal have mange siddepladser.

Og så var der snedkermestermøblerne. Sofaen var god. Udvendig var den helt dækket af træ — mørk birk — og så naturligvis polstret indvendig. Også bordet kunne gå an. Det var ganske enkelt, uden hylder eller andet krimskrams. Men lænestolene var mere end forfærdelige. Vi havde tegnet og forestillet os lette stoletyper med faste fine hynder i ryg og sæde, let svungne armlæn og en mat overflade. Og så blev vi præsenterede for et par mastodonter, klodsede og tunge. De var alt for brede, og armlænene skød sig frem som tykke, stive bjælker. Hynderne lignede tykke

uldsække. Snedkeren påstod: »Det æ som å sit i æ' luft«, om stolene. Han havde ret, der var ingen støtte i dem.

Vi sled i det for at få stuen til at ligne noget. Flyglet anbragte vi ved den lange vinduesvæg med bagenden ind imod min mands stue. Sofaen og bordet stod ved den modsatte væg, henimod spisestuen. Den gamle stol og mahognistolene samt sybordet fik vi nemt til at passe ind i helheden. Men hvad med lænestolene? Vi skubbede og bar de store stole rundt i stuen og prøvede på alle mulige måder at få dem anbragt. Men lige meget hvor stor fantasi vi udviste, var og blev resultatet uheldigt. Stolene dominerede på en kedelig måde hele stuen. Vort humør var ikke for godt. Før jeg slutter kapitlet, skal jeg dog lige nævne, at vi fik styr på dagligstuen. Vi fandt ud af, at det var rart med en lænestol i soveværelset. Så var vi af med den ene. Den anden klemte vi godt ind i et hjørne, så man stort set kun så den forfra. Det var en stor fordel, da den var langt værst i profil.

Farverne i stuen var også gode. Jeg havde selv vævet gardinerne. De var rustrøde med en tynd, jordfarvet stribe. Det så smukt ud til den sart-grå væg. Også møblernes grågrønne stof havde jeg selv fremstillet. De små mahognistole var betrukket i en lys gul farve, afstribet med smalle jordfarvede indslag. Og endelig var gulvtæppet i en fin, lysegrå farve med mønster i samme kulør som gardinerne. Det var et Gram-tæppe fra den tid, da fabrikken endnu brugte fine kunstnere som designere. Den sorte postmesterstol dannede en morsom kontrast til de andre ting.

LÆRERLIV

Det var i 1939, vi var begyndt vor tilværelse som lærerfolk på Rødding Højskole, og vi havde begge vældigt mod på at komme i gang med tingene.

Først var der lærerkredsen, som vi gerne ville i kontakt med. Hver formiddag fra kl. 9—10 havde forstander Lund foredrag for alle eleverne. Det benyttede vi os af. Vi inviterede lærerne til formiddagskaffe mange gange, så ofte, at vi blev nødt til at lade dem tage rundstykker med efter tur, for at vi ikke skulle blive ruinerede.

Det var godt, at det runde bord kunne blive langt.

Vi havde det efterhånden fantastisk morsomt. De fleste af kollegerne var vore jævnaldrende, og på en sommerskole, som vi jo begyndte med, var humøret altid højt.

Hver dag, når alle, der hørte med til skolen: elever, lærere, forstanderpar, gårdens mandskab og husholdningens piger sammen havde spist middagsmad i spisesalen, samledes lærerkollegiet en halv times tid til samvær og kaffedrikning. Det var hyggelige og interessante sammenkomster, som vi alle gerne deltog i, og det var da heller ikke velset, om nogen udeblev. Det var en slags lærermøder, hvor de problemer, elever og undervisning gav, blev taget op til behandling. Men der blev også snakket om meget andet. Ved lærerkaffen var det Lund, der ledede samtalen. Der hvor han sad, var der altid »bordende«. Hans Lund var vestjyde af fødsel og havde fået sin boglige viden ved Ribe Katedralskole og universitetet i København. Han var cand. mag. i historie med kristendomskundskab som bifag. Valget mellem at blive videnskabsmand eller gå til højskolen havde nok været svært for ham. Heldigvis sejrede højskolen. Lund var et flittigt menneske. Hans skrivebord rummede en anselig samling af små gule lapper med optegnelser, der var

resultatet af utallige timers studier af de mange forskellige emner, der havde hans interesse. Hans omfattende viden og store klogskab kom os alle til gode. Lund sørgede altid for, at samtalen kom til at dreje sig om væsentlige og interessante ting. Undertiden kunne det være en særlig god avisartikel, der dannede udgangspunktet, en fremragende kronik, en ny bog eller mange andre ting. Nu må man ikke tro, at disse sammenkomster var højtidelige. Gode historier og flade vittigheder hørte med til dagens orden. Ingen kunne more sig mere hjerteligt end Lund.

En gang om ugen, hver torsdag, indbød fru Lund os til lærermiddag. Det var noget, vi alle så hen til. I Lunds private spisestue blev der dækket et langt bord med fin dug og smukke blomster. Lund og fru Lund sad for hver sin bordende, og ved langsiderne var lærerkredsen anbragt i skøn blanding. Vi havde alle pyntet os, for at det skulle være mere festligt. Det var dejligt, at man denne ene gang om ugen fik »helt kød«. Normalt er det farsen, der dominerer på højskolens spiseplan. Vi nød den lækre mad. Der var 2 eller 3 retter. Dog var det ikke alene maden, der gjorde disse sammenkomster dejlige. Også her var der altid en spændende samtale i gang. Mærkeligt nok lykkedes det altid for Lund at holde styr på den store flok, så der kun var én samtale i gang. Skete det, at et par forsøgte sig med en lille privat sladder, var et blik fra Lunds faste, blå øjne under de buskede bryn nok til at standse synderne. Rosendahl og jeg var vist af og til blandt udbryderne. Bagefter hyggede vi os med kaffe i fru Lunds smukke dagligstue. Jo vist havde vi det dejligt disse aftener.

Det var fra denne stue, fru Lund dirigerede sin andel af skolens ledelse. Ellen Margrethe Lund var født i København og havde uddannet sig i sygepleje. Dette kom hende i høj grad til gode på skolen. I så stor en elevflok var der altid nogle syge, og de fik en pleje, som mange af dem ikke ville have fået i deres eget hjem. Jeg har selv et par gange »været indlagt« hos fru Lund og nydt, at alt blev ordnet så fint. Selv passende lekture til en syg blev der sørget for. Administrationen af den store husholdning sorterede under

hende, og jeg tror, fru Lund nød at tilrettelægge. Store møder og fester afvikledes altid med legende lethed, fordi alt var gennemtænkt til de mindste enkeltheder. Fru Lund deltog ikke så meget i undervisningen, men hun gjorde dog et stort arbejde for at lære de unge noget om sygepleje og sundhedslære. Hygiejnen var det undertiden småt bevendt med dengang.

Hvis nogle af os havde problemer at slås med, kunne vi roligt gå til hr. eller fru Lund. De tog sig altid god tid til at høre på os og rådede os gerne ud fra deres større viden og flere erfaringer om tilværelsen. Jeg tror, at man vanskeligt kunne have fundet sig et bedre lærested end hos dem på Rødding Højskole. Gennem kolleger fra andre skoler hørte jeg, at de undertiden havde splid og intriger i deres lærerkreds. Sådan var det aldrig hos os. Vi havde et godt kammeratskab, både når det gjaldt arbejdet og de fælles oplevelser, fritiden bød på. Det er også ganske nødvendigt, at det er sådan, når man skal have noget ud af højskolens livsform.

JEG UNDERVISER

Jeg er bange for, at jeg måske noget ubeskedent i dette kapitel vil komme til at fortælle meget om mig selv.

Når jeg trods alt finder, at det kan have en vis rimelighed, skyldes det, at jeg repræsenterede en gruppe undervisere, der indenfor voksenundervisningen kun fandtes på højskolerne. Jeg underviste efterhånden endda meget uden at have uddannelse til det.

Allerede meget tidligt vidste jeg, at jeg ville undervise. Spurgte man mig som lille pige, hvad jeg ville være, svarede jeg omgående »lærerinde«. Det blev min lillesøster, der blev mit første offer.

Knap havde jeg selv lært at læse flydende, før hun også skulle indvies i disse herligheder, syntes jeg. Jeg sled med hende, forklarede og gentog, som en god pædagog jo skal, og jeg var stolt som en ørn, da hun virkelig kunne læse en hel side fejlfrit.

Men ak, da hun skulle demonstrere sin kunnen i skolen, viste det sig, at bogen lå på hovedet under oplæsningen. Hun havde lært det udenad.

Senere ville jeg lære hende at spille klaver. Det var svært for hende at huske noderne. Resolut greb jeg pen og blæk og skrev c-d-e-f-g-a-h på tangenterne. Mærkværdigvis syntes mor ikke om denne nydannelse inden for musikpædagogikkens område.

I 1920 kom der en stab af dygtige og menneskeligt værdifulde lærere til Gram fra »Det gamle land«.

Vi fik oprettet en udmærket borger- og realskole, hvorfra man kunne tage præliminæreksamen. Desværre blev jeg taget ud af skolen, allerede da jeg var 14 år gammel.

Jeg var tynd og ofte syg og dertil meget nervøs og frygtelig ærekær. Hvis jeg ikke altid var nummer 1 i klassen, passede det mig ikke.

Egentlig kan jeg ikke lide den form for ærgerrighed, og jeg har da også bestræbt mig for aldrig at pace mine egne børn frem eller ladet dem forstå, at deres karakterer ikke var gode nok.

Men jeg blev altså sat til praktisk arbejde, da jeg var 14 år gammel. Fem måneder kom jeg på Skibelund Efterskole, hvad jeg slet ikke var glad for; måske var jeg for »lille« til at komme hjemmefra, måske var søskendeparret Mis og Christian la Cour Pedersen, der ledede skolen, alt for gammeldags for så unge personer.

Men én ting fik jeg da lært, jeg blev vældig skrap til regning og talbehandling.

Da jeg havde passeret de 20 år, gjorde jeg oprør. Jeg nægtede at fortsætte med husligt arbejde. En hel aften havde jeg en hård nærkamp med morbror Mads, der ville have mig på Askov Højskole for at få mig på ret køl igen. Det ville jeg ikke. Jeg ville på en skole, hvis eksamen gav mig adgang til en stilling.

Fordi jeg havde opholdt mig et år i England og på grund af min sønderjyske herkomst og første skoleår hos tyskerne, kunne jeg slet ikke så lidt engelsk og tysk. Jeg mente, dette bedst kunne udnyttes ved at vælge Købmandsskolen.

Det var strengt at gå fra det praktiske til at læse dagen lang og aftenen med. Ofte værkede hovedet, når jeg gik til sengs. Navnlig fag som »handels- og vekselret« og »samfundsøkonomi« var mig fremmedartede, men jeg blev bare ved, til jeg beherskede dem. Af de godt 100, jeg gik op til eksamen sammen med, var jeg den eneste, der ikke i forvejen havde realeksamen, men også den eneste, der fik udmærkelse.

Dette skriver jeg ikke bare for at prale, men mere for at vise, at jeg sikkert godt kunne have klaret en akademisk uddannelse, hvis jeg var kommet på det spor.

Hr. og fru Lund vidste, at det var det lykkeligste, hvis både højskolelæreren og hans kone underviste, om dette

var muligt. Dette arbejde er nemlig så krævende og tager så meget tid, også fritid, at konen let vil føle sig helt udenfor og noget ensom, hvis hun bare går hjemme uden at se ret meget til manden og uden at være med i det store fællesskab. Derfor tilbød Lund mig allerede den første sommer at blive Else Koch's håndarbejdsassistent. Jeg sagde med glæde ja tak til tilbudet. Jeg mente sagtens, at jeg kunne klare det, da jeg altid havde interesseret mig meget for smukt håndarbejde og også selv havde broderet meget.

Desuden var det jo ikke mig, der havde ansvaret! Men der gik såmænd ikke mere end et år, før det blev mig, der fik ansvaret. Else Koch rejste nemlig fra skolen i april 1940, og så fandt Lunds det naturligt, at jeg overtog hendes stilling.

Det var meget, meget spændende for mig, men også lidt ængstende. Men jeg vidste, hvad jeg ville med denne undervisning, så jeg var glad for at få lov at bestemme. I årtierne omkring 1940 var det sådan, at broderiforretningerne stort set var fyldt med de værste rædsler, dog naturligvis med enkelte gode ting imellem.

Det er klart, at de unge pigers smag ofte var præget af disse ting, de havde set så meget af: Lyseduge på dårligt stof med gyseligt tegnede blomster og ornamenter helt uden plan og stil. Broderiet var udført med skinnende blankt kunstsilke i farver, der skar i øjnene.

Jeg satte mig som mål at opøve pigernes sans for godt materiale, stof såvel som garn. De skulle lære at skelne fint komponerede mønstre fra de dårlige tegninger, smukke og velafstemte farver fra de skrigende eller grumsede. For en håndarbejdslærerinde var det en uvurderlig hjælp, at man kunne støtte sig til institutionen »Højskolernes Håndarbejde«. Det var en lille kreds af højskolelærerinder, der for år tilbage var gået i krig mod den dårlige smag. Man havde oprettet en lille forretning beregnet for højskolerne, og der førtes kun broderier og stoffer af fin kvalitet.

Som forbillede for mange af tingene brugtes de smukke gamle håndarbejder, der var fremstillet af den danske almue i tiden fra ca. 1750–1850. Selv om de ikke direkte lod

sig kopiere, kunne de inspirere til fine moderne håndarbejder. I dag er »Højskolernes Håndarbejde« (H. H.) den største, og jeg tør sige bedste, institution indenfor dansk håndarbejde.

Der var naturligvis mange af de unge piger, der i forvejen havde en sikker sans for kvalitet og gode ting. Men der var endnu flere, overfor hvem jeg måtte bruge al min fantasi og overtalelsesevne for at få dem til at indse, at de burde vælge noget bedre end det, de havde tænkt sig.

Hvor mange gange er jeg ikke blevet spurgt om lov til at sy »en spis'stu'sæt« eller »en toiletsæt« helst påtegnet med »roser og yndelige blommer«, eller i det mindste syet på etamine med »Amagergarn«.

Et sæt bestod af 3—4 løbere eller servietter i forskellig størrelse, men med akkuret samme broderier, beregnet til at fordeles over henholdsvis en spisestue eller et toiletmøbel. Det var jo lidt fantasiløst.

En af mine hovedopgaver blev at få pigerne til at indse, at hør er et langt smukkere og bedre materiale end etamine. Strukturen, den fra naturens hånd ikke helt jævne tråd i hørren, gør stoffet levende og smukt. Hør bærer broderiet på en fin og rigtig måde og ligger fast og godt på sit underlag og bliver kønnere og kønnere for hver gang det vaskes. Etaminen derimod er vævet af en kedelig tråd, lidt død i det. Stoffet jasker let, og krøller sammen i større ting — og så har det denne triste écru farve.

Det tog år, før jeg fik hovedparten af pigerne omvendt. Tilmed kom besættelsestidens kedelige afbrydelse, hvor det var umuligt at få ordentlige materialer.

Fra højskolens første tid har håndarbejde spillet en stor rolle på timeplanen. Også i 1940 brugte pigerne megen tid på at sy. Et moderne menneske vil sikkert spørge, om det dog ikke er vanvittigt at bruge så mange timer på et broderi.

I dag er der ikke så mange håndarbejdstimer på skolerne, men faget er der stadig og med fuld ret. For den unge, der dagen igennem arbejder med hjernen, er det dejligt og sundt for en stund at bruge hænderne. De fleste kan også lide at skabe noget. Endelig mener jeg, det er af værdi

at arbejde med ting af kvalitet og stor skønhedsværdi. Det opøver sansen for gode ting også på andre områder.

Engang havde vi besøg af nogle amerikanske pædagoger nogle dage. Jeg inviterede dem med til en håndarbejdstime, for at de kunne se, hvordan vi arbejdede indenfor dette felt. Damerne blev vildt begejstrede. De fornemme hvide broderier, tingene med farver, hvortil der var brugt det smukke røde bomuldsgarn indfarvet efter de gamle plantefarver, betog dem ganske.

Der gik ikke 10 minutter, før lærerinderne var i fuld gang med at presse pigerne til at sælge deres broderier. Dette satte jeg mig hårdt imod. Hvis arbejderne skulle være betalt efter deres værdi, ville det have drejet sig om anselige summer.

Heldigvis var pigerne enige med mig. Det er rart, der endnu findes mennesker, der også forstår at værdsætte andet end penge.

Inden jeg forlader håndarbejdet, skylder jeg at udtrykke en tak over for »Højskolernes Håndarbejde«.

»H. H.« afholdt og afholder stadig hvert efterår et kursus i håndarbejde for lærerinder fra højskoler og efterskoler.

Lige siden jeg begyndte at undervise i 1939, deltog jeg i disse og var siden fast stamgæst i en lang årrække. Det var fru Charlotte Rud, Kerteminde, og fru Gudrun Andreasen, »Engelsholm«, der underviste, efter min mening så alle fik et vældigt udbytte af det.

Der var altid sørget for, at der fra Nationalmuseet eller private hjem var lånt nogle af de fine gamle broderier fra 17—1800 tallet, som jeg allerede har omtalt, så vi kunne studere originalerne til de ting, vi arbejdede med.

Jeg tror aldrig, nogen skole eller noget kursus har haft flittigere og mere energiske elever, end vi var. Vi syede, tegnede, så lysbilleder og hørte foredrag, var kort sagt i aktivitet fra tidlig morgen til ofte sent ud på aftenen. Morsomst var det nok, når vi fik til opgave ud fra motiver i de gamle broderier at komponere ting, der svarede til vor tid.

Jeg har senere hjemme på skolen mange gange hjulpet pigerne med at lave duge, løbere o.s.v på den måde.

Vi var lærerinder i så at sige alle aldersklasser fra 20—60. Men efter lystigheden at dømme på elevgangene skulle man tro, at vi var højskoleelever og ikke lærerinder. Mon man ikke, næsten uanset alder, altid vil blive noget »staldkåd«, når man igen kommer på skolebænken.

Jeg husker således en aften, vi var en forsamling på et elevværelse, at en ikke meget ung og ikke meget slank lærerinde fra en indre-missionsk højskole gav sig til at danse solo for os. Det var såmænd »Svanens Død«, og braget ved fuglens endeligt var stort. Vi morede os overdådigt, måske mest fordi vi vidste, at noget sådant ville hun aldrig i livet kunne fremføre på den hjemlige skole.

I begyndelsen af 40'erne blev det moderne at tage faget boliglære med på højskolernes timeplan. Vi besluttede os også til at optage faget, og jeg blev udset til at tage mig af denne undervisning. Det gjorde jeg også gerne.

Når man studerede udstyrsforretningernes udbud af varer til unge par, der skulle sætte bo, så man, at denne undervisning i høj grad var påkrævet. Det vil den i øvrigt altid være, så sandt som boligen jo skal være rammen om det levende liv, og dets former vil altid skifte og dermed kravene til boligen.

Jeg vidste, at nogle undervisere bl. a. brugte billeder og artikler fra »Tidens Kvinder« o. lign. Jeg fandt dette ganske forkasteligt, da de afbildede interiører havde meget lidt at gøre med almindelige menneskers bolig, rent bortset fra at smagen ofte var rædsom.

Jeg bestemte mig for at sørge for et noget mere solidt grundlag for undervisningen. Først anskaffede jeg mig en diger og meget fin stilhistorie, der behandlede alle stilperioder inden for vor kulturkreds lige fra de gamle ægyptere til vor egen tid. Og så gik jeg i gang.

Det var meget fængslende og betagende læsning. Men selv om jeg koncentrerede mig af yderste evne og satte alle mine kræfter ind på at klare stoffet, måtte jeg alligevel indrømme, at der var ord og begreber, der var mig så helt ukendte og fremmede, at de intet sagde mig, f. eks. volutter, grotesker, kartoucher o. lign.

Så da jeg endelig var kommet til vejs ende, var jeg klar over, at jeg ihvertfald ikke beherskede stilhistorien. Der var ikke andet for, jeg måtte om igen. Men efter 4 eller 5 grundige gennemlæsninger, følte jeg mig sikker.

Og det dejlige er jo, at grundig viden på ét område er en kolossal hjælp, når man går i gang med det næste, bare de to felter er lidt beslægtede. Det var mig derfor ingen sag at sætte mig ind i møbelkunstens historie. Da jeg desuden havde studeret det forholdsvis beskedne udvalg af litteratur, der dengang fandtes om boliglære, mente jeg, det kunne gå an at give sig i kast med faget.

Det blev en stor oplevelse at arbejde med pigerne i disse studiekredse. Her var et fag, hvor de kendte til mange af tingene i forvejen, men hvor jeg også kunne lære dem meget nyt.

Det vil ikke være rimeligt at gennemgå alle de områder, vi kom ind på, men der var dog ting, der var så karakteristiske for tiden, at de kort skal omtales.

Når vi kom til spørgsmålene om indkøb af møbler, opstod der gerne en voldsom diskussion. Langt de fleste af eleverne var indstillet på, at til en ordentlig dagligstue hører et af de såkaldte færdige møblementer. De var mildest talt forfærdelige.

Der hørte gerne en stor sofa, to eller tre tunge lænestole, måske et par små stole, sybord m. m. til. Alt udført i nøjagtig samme stil. Såvel smag som kvalitet var ringe.

Der krævedes megen diplomati for at få eleverne til at forstå, at de moderne lette danske møbler, ofte tegnet af fine arkitekter, gav helt anderledes muligheder for en levende og morsom stue, hvor ikke alt var af samme udseende og udformning.

Det gjaldt jo for enhver pris om ikke at såre pigerne, i hvis hjem de såkaldte »møblementsmøbler« mange steder stod i den fine stue. For første gang var jeg glad for mine egne to store klodsede lænestole.

Det var nemlig meget lettere at kritisere, når man kunne begynde med sig selv og invitere pigerne over for at vise dem, hvor forkerte stolene var.

I øvrigt forsøgte jeg at lære dem at gå frem efter kvalitet og forarbejdning. En snedker, der har udført sit møbel med stor omhu, sørget for fine sammenføjninger og fornem overfladebehandling, bruger aldrig dårlige træsorter, ligesom udformningen som regel er god og rigtig.

Det andet problem, der kunne give anledning til en del uenighed, opstod, når vi diskuterede fordelingen af de forhåndenværende penge ved bosætning. Jeg kan næsten bedst belyse sagen gennem en lille beretning:

Jeg var inviteret på besøg hos et nygift par, gamle elever, for at se, hvordan de boede. Deres stue var pæn, men meget spartansk. De fleste ting var fra deres »ungkarletid«, hans lille skrivebord, hendes divan, et sybord, og så havde de købt et ret stort spisebord anbragt midt på gulvet med nogle tilhørende spisestuestole, ellers intet.

Jeg syntes, det var i sin orden, at de ikke havde mere, når pengene ikke havde været til det. Da vi havde siddet lidt, sagde den unge kone: »Vil do it' også se mit sovekammer?« Da døren blev slået op, kan det nok være, man gik fra det spartanske til glans og herlighed.

Her var to enorme senge, rigt udstyret med ornamenter og kruseduller. Og for at det skulle se ud, som om de var lavet af fine træsorter, var de overmalede med store flotte årer, alt lakeret så det skinnede.

Der var også et vældig stort toiletmøbel udstyret omtrent som sengene og med trefløjet spejl og en masse store og små skuffer.

Også nogle imponerende, polstrede taburetter stod der. De var byggede, så de havde store hulrum til opbevaring af snavsede sokker og skjorter — lækkert! Et stort skab i samme stil var der naturligvis også.

Den unge kone var synlig stolt af herligheden, men jeg tænkte i mit stille sind: hvilken tåbelig fordeling af pengene.

Nu bagefter kan jeg næsten ikke lade være med at more mig over, så fantastisk meget jeg kunne nå at gennemgå de første år i disse timer.

Jeg gennemgik stilhistorie og møbelkunst, tegnede dristigt på tavlen ornamenter og stole, lige fra ægypternes papyrus og lotusblomster til moderne danske stole. Og så blev der endda tid til at gennemgå de mange problemer, der hører ind under moderne indretning.

Det er nok en almindelig fejl hos nybegyndere, at man øser stof ud over de stakkels elevers hoveder. Senere bliver man klogere.

Der gik ikke så lang tid, før jeg blev indrulleret i korpset af regnelærere. På vinterskolen var der mange regnehold og derfor også mange undervisere. Jeg er ikke sikker på, at moderne pædagoger ville anerkende vor undervisningsmetode.

Efter en prøve blev eleverne delt i hold efter deres regnefærdighed. Læreren skønnede så, hvor i regnebogen holdet passende kunne begynde. Og så lod man den enkelte elev klø løs med stykkerne, så længe han selv kunne klare tingene.

Gik han i stå, sagde han »hov« eller markerede på anden måde, og så trådte læreren til for at klare skærene. De store stærke vinterkarle gik til sagen med lyst og energi; ofte regnede de i deres fritid.

Mange var vældig dygtige, men naturligvis skete det også, at nogle ganske manglede sans for tal. Således fik jeg en vinter på mit hold en lille kommis, der var helt håbløs til regning. Jeg syntes, at det var meget uheldigt netop i hans branche, så jeg satte mig for af al kraft at forsøge at lære ham lidt.

Vi sled i det, og jeg syntes dog, at der var lidt fremgang at spore. Men så en dag, da han skulle regne et toleddet stykke, brast alle mine forhåbninger.

Inden vi gik til sagen, bestemte jeg at give mig god tid og forsøge at forklare så grundigt og udførligt, at selv han kunne forstå det. Det lod også virkelig til, at han var med efterhånden som stykket skred frem, så jeg var helt lykkelig. da jeg endelig kunne sige: »Ja, og så er vi kommet til resultatet og er færdige.« Efter et øjebliks pause så han troskyl-

digt på mig og sagde: »Ska' æ sin' devedere med 7?« Spørgsmålet var så helt ud i det blå og tåbeligt, at jeg knap vidste, hvad jeg skulle svare.

Jeg håbede, at min lille ven måtte få ansættelse i en forretning, hvor alle varer var mærkede med priser ved ankomsten, og hvor man brugte regnemaskiner.

Det var dog først efter at man havde fået tildelt et dansk-hold, man rigtig følte, at man var blevet lærer på skolen.

Dansk har siden højskolens første dage været et meget centralt fag på timeplanen, og i 40'erne var der en dansktime hver dag.

Det var skik, at de sidstansatte dansklærere skulle have et af de hold, der trængte til megen retskrivning, så de første år arbejdede jeg meget med skriftlig dansk.

Det var slet ikke så kedeligt.

Sikkert er det, at mange af karlene nok ikke i en årrække havde haft fat på pen og papir eller havde læst noget videre, og så siger det sig selv, at det er svært at huske stavning. Lund fortalte mig engang om en lille hændelse, der viste, at det dog stod meget ringere til en generation tilbage.

Forstanderen stod på talerstolen og dikterede et stykke tekst til brug for holdinddelingen. Da var der pludselig en stor jyde, der råbte: »Do ka' vel æt sej mæ, hvo'dan en skryver en P?« Dér var der i hvert fald noget at tage fat på.

Egentlig burde man vente, at alle voksne danske var i stand til at skrive deres modersmål nogenlunde klart og fejlfrit, men at dette ingenlunde var tilfældet, så jeg tydeligt de par år, jeg sad på beregnerkontoret i et stort forsikringsselskab. Hver dag gennemlæste jeg mange breve fra de forsikrede, men det var sjældent, jeg udstødte et glædesråb, fordi der var et velskrevet og fejlfrit brev.

Vi blev altså nødt til i den første tid at bruge mange timer på at lære retskrivning. Det går ikke kun at diktere tekst og derefter med den røde blyant sætte streg under fejlene.

Jeg plejede at samle sammen på de hyppigst forekom-

mende fejl i diktaterne og derefter bruge en time på at gennemgå disse på tavlen. Underviseren må anstrenge sig og bruge sin fantasi for at fortælle noget om ordet, der imens står i rigtig form på tavlen, f. eks. om dets oprindelse, sammensætning o.s.v.

Eleverne har således, mens de lytter til lærerens forhåbentlig ikke alt for tørre fremstilling, det rigtige ordbillede for øje et stykke tid, og det vil således helt anderledes fæstne sig, end en rød streg alene ville kunne klare.

Et andet område inden for dansk, der for mig var af betydning, var at give eleverne et større ordforråd.

Den unge, der læser lidt og skriver endnu mindre, får kun få ord til sin rådighed, og når han skal meddele sig mundtligt eller skriftligt, bliver det til en fattig unuanceret forklaring.

Jo flere ord man har til sin rådighed både af ældre og nyere dato, des bedre og smukkere kan man udtrykke sig. Også de mest almindelige fremmedord var det nødvendigt at gennemgå.

Hvis de unge skulle følge lidt med gennem læsning af aviser og artikler i tidsskrifter, kom de ikke langt, hvis de ikke havde et nogenlunde kendskab til de hyppigst forekommende fremmedord.

Det bliver desværre efterhånden mere og mere almindeligt, at der bruges fremmedord, hvor man lige så godt kunne bruge danske. Det stiller store krav til læseren.

Det ville nok blive lidt tørt og kedeligt, hvis vi nøjedes med disse ting i timerne. For mig var det af stor betydning at opøve eller skærpe elevernes øre for det danske sprog, så de udtrykte sig så smukt og klart som muligt.

Jeg brugte 2 metoder, hvoraf den første vist kan synes lidt hårdhændet. Af en bunke rettede stile læste jeg stykker for hele holdet, hvor sproget på en eller anden måde var forkert eller dårligt, f. eks. kunne man se hele sider uden punktum, knudrede sætninger o.s.v.

Jeg forsøgte at få holdet til at høre, at det var forkert, og lod dem forsøge at rette det dårlige sprog, så det blev til klart og godt dansk.

Det andet, jeg brugte for at opøve sansen for sproget, var at anvende særlig udsøgt dansk til diktaterne.

De stykker, man kunne hente fra de specielle diktatbøger, var i almindelighed så kedsommelige, at det var en gru. Derfor valgte jeg tit et uddrag af en fint skrevet roman eller novelle.

Det siger sig selv, at man på danskholdene brugte en del tid til gennemgang af dansk litteratur, alt eftersom behovet for det skriftlige tillod det.

Vi havde dengang, syntes jeg, en fortrinlig danskbog, redigeret af meget dygtige og erfarne højskolefolk. Stoffet i den var ordnet kronologisk og spændte lige fra runestenene og de islandske sagaer til Martin A. Hansen og H. C. Branner, der dengang var de nye digtere. Indholdet var noveller, digte og kapitler eller mindre uddrag af kendte romaner.

Mange kritiserede det sidstnævnte. Man fandt, at slige fragmenter af en større helhed var meningsløse. Dette forstår jeg slet ikke. Det siger sig selv, at uddragene altid var gode og karakteristiske for værket, og for lærerne gav det en vældig chance for at gøre eleverne interesseret i hele romanen, ved kort, men levende at fortælle så meget, at uddraget blev sat i sammenhæng.

På de hold, hvor der blev tid til det, gennemgik man også verslære, lidt sproghistorie m. m.

Jeg fandt efterhånden frem til at lade eleverne lave en litteraturoversigt. Af egen bitter erfaring vidste jeg, hvor utilfredsstillende det kunne være, når man slet ikke havde rede på, hvor de forskellige digtere hørte til.

Det var nok også af værdi, at man ved en sådan gennemgang fik lejlighed til at fortælle om de forskellige perioder inden for litteraturhistorien og de kendte digtere og deres hovedværker.

En sommer trådte jeg uden for nummer m. h. t. dansk og fik i stedet lov til at følge Lunds timer.

Han var en meget dygtig dansklærer, så jeg lærte meget, især inden for grammatikken. Lund havde et ganske specielt

system, der lagde hovedvægten på leddenes placering i sætningerne og deres indbyrdes forhold til hinanden. Det er en mægtig støtte for et klart sprog, når man har rede på disse ting.

Det var mig særligt meget om at gøre, at min første studiekreds i litteratur om Jakob Knudsen skulle lykkes, så jeg forberedte mig som ingensinde før. Det var lige ved, jeg kunne første kapitel af »Den gamle Præst« udenad, og for at være helt sikker skrev jeg en masse spørgsmål op, for hvis det nu gik i stå for mig.

Og så synes jeg, det lykkedes. Alle eleverne var med fra begyndelsen, og samtalen om stoffet gik livligt og godt.

Efterhånden så jeg, at mange af de ellers ikke-læsende havde en endog meget fin sans for litteratur.

Engang havde jeg således sat en ret uanseelig vestjyde til at give en mundtlig fremstilling af opbygningen og problemstillingen i en roman, vi lige var færdig med. Besvarelsen var så fremragende, at jeg blev mistroisk og spurgte, om han havde brugt litteraturhistorie eller andet materiale om bogen.

Han så roligt på mig og svarede: »A har da bare løjst æ bog.«

Så kunne jeg ellers selv læse i mine litteraturhistorier og andre dyre bøger! Han behøvede det så øjensynligt ikke.

Med fuld ret kan man ved afslutningen af dette kapitel spørge, om det dog ikke var uforsvarligt således at lade en ufaglært, der hverken havde været på seminariet eller havde studeret ved universitetet, undervise unge, hvoraf mange var endog meget velbegavede.

Det kan jeg ikke svare på. Det må mine elever gøre.

Men sikkert er det, at det altid vil være uforsvarligt, hvis den ufaglærte ikke ved, at der af ham eller hende kræves et vældigt slid, større end måske på læreanstalterne.

Lærere og professorer skulle gerne gennem deres undervisning og forelæsninger hjælpe deres elever til bedre forståelse og lettere tilegnelse af stoffet.

Den, der forsøger at klare sagerne selv, har ikke denne hjælp, men må selv forsøge at skønne og vurdere. Ofte

læser man urimelig meget af frygt for ikke at vide nok inden for faget.

Måske kan der rent pædagogisk være enkelte fordele hos den selvlærte. Ingen tør og kedelig lærer har fået lov til at ødelægge et stof for én. Man er selv gået til det af lyst og interesse, har syntes det var spændende og morsomt. Måske smitter det lidt af, når man giver stoffet videre.

Jeg følte det også som en fordel, at jeg selv ligesom eleverne havde været ude i det praktiske liv; jeg kendte deres tankegang og begrebsverden.

Og dog vil jeg sige: at hvis man ikke er så strålende begavet som Leonardo da Vinci, om hvem man sagde, at for ham ville det være tidsspilde at gå til undervisning, fordi han langt hurtigere selv kunne overskue et stof, så skal man alligevel helst tage en god uddannelse, når man vil undervise.

Kunst

BILLEDER MED FORTÆLLENDE INDHOLD

Som ung kone havde jeg engang besøgt et grundtvigsk hjem i Vestjylland. Ved min hjemkomst traf jeg tilfældigt min gamle ven, overlægen. Da han også kendte vedkommende familie, spurgte han mig interesseret, hvordan hjemmet var. Jeg må vist have virket noget overlegen, da jeg rundede min beretning af med at sige: »— og så havde de Grundtvig, Hostrup, Schrøder, Appel, Jakob Knudsen, Begtrup og hele molevitten af grundtvigianere hængende over sofaen.« Han sendte mig et skråt blik gennem sine guldkantede briller. Han sagde: »Ja og hvad så? Synes du ærlig talt ikke, det kan være lige så godt som de nøgne Sikker-Hansen-piger, I fylder jeres vægge med, og hvad tror du egentlig, de billeder siger jeres børn?«

Pludselig stod en oplevelse fra min barndom lyslevende for mig. Jeg var på besøg hos min gamle bedstemor. Det var blevet aften, og hun havde fulgt mig op på det lille gavlkammer, der var hendes gæsteværelse. Men det var endnu lyst, og jeg kunne ikke sove. Da blev mit blik indfanget af et stort billede, det eneste, der var i kammeret. Det virkede så dragende på mig, at jeg i lang tid bare så og så. I billedets forgrund holdt to ryttere. De var kappeklædte med hætter over hovederne. Den ene slog stort ud med armen. De så ud til at være i ivrig samtale. Der herskede en dyster og uhyggelig stemning, forrevne skyer drev over den mørke himmel, og vinden ruskede i rytternes kapper. Bag dem fortonede en skare mænd sig bag en høj i baggrunden. Allerbagest sås et ildskær lue mod nattehimlen. Under billedet stod der: »De sammensvorne ride fra Finderup Lade«. Siden da har jeg nøje vidst, hvordan Marsk Stig og Rane Jonsøn så ud.

Billeder af denne art med motiver fra Danmarkshistorien

eller de bibelske evangelier var meget yndede fra klunketiden og langt op i vort århundrede.

Også genrebilleder og folkelivsskildringer af livet i hverdag og fest blev efterhånden almindelige. Disse billeders kunstneriske værdi afhang naturligvis først og fremmest af det maleri, der dannede grundlag for mangfoldiggørelsen.

Genrebillederne var ofte af ringe kvalitet, hvad det rent kunstneriske angår. Man har en forstemmende følelse af, at det mere gjaldt om at fortælle en god og ofte vittig historie end om at lave et godt maleri.

Fra denne periode kan man f. eks. se billeder af en familieskovtur eller en scene fra en flyttedag, hvor en familie står på gaden med alle dens mere eller mindre ejendommelige effekter omkring sig, eller et stueinteriør, hvor den unge frues galante elsker under et eller andet påskud får den naragtige ægtemand listet ud ad døren, ivrigt hjulpet af tjenestepigen og den smukke frue.

Når man i få ord skal karakterisere forskellen på genremalerier og folkelivsskildringer, kan man vist sige det sådan: I genremaleriet lægger man vægt på det vittige, på pointen, den gode historie, mens man i folkelivsskildringerne mere prøver på at gå i dybden gennem karakterisering af mennesker og miljø.

Men der er så vist også forskel på folkelivsskildringerne. Julius Exners billeder er blevet populære på grund af deres overfladiskhed og alt for sentimentale fremstilling. Det er især Amagermotiver, han har brugt. Et af hans bedst kendte og mest yndede billeder bærer den lange og meget beskrivende titel: »En lille dreng, som i forening med en ældre søster er i besøg hos sin bedstefar for at lade sig se i sine nye klæder.«

Exner er teknisk dygtig og forstår at placere sine figurer på en virkningsfuld måde. Men indholdet er alt for overfladisk fortællende og farveholdningen tør og kedsommelig. I enkelte billeder af unge kvinder har han præsteret noget fint.

Langt mere værdifulde er den jyske folkelivsskildrer Christen Dalsgaards billeder. Meget smukt er maleriet:

»Snedkeren bringer kisten til det døde barn«. Hvor let kunne et sådant motiv ikke blive til noget sødladent og sentimentalt. Men Dalsgaards billeder har så betydelige maleriske kvaliteter, at dette er udelukket. Maleriet har mange af denne fortrinlige malers typiske egenskaber. Det er malet i et lukket rum, en lavloftet bondestue med stengulv. Billedfladen er smukt disponeret. Fremme i højre side står barnets vugge. Bag den er den unge moder sunket sammen på en stol. Hun skjuler ansigtet i sine arme, der hviler på stoleryggen. Hendes moder bøjer sig over sin datter i dyb medfølelse og ømhed. Sammen danner de et sluttet hele. De to kvinder modsvares af den unge fader, der åbner døren i baggrunden til venstre for snedkeren. Denne har blottet sit hoved og holder hatten i sin venstre hånd. Under sin højre arm bærer han en lille barnekiste. Gennem hele sin holdning og ansigtsudtrykket viser snedkeren ærbødighed og medlidenhed.

Imellem de to grupper af mennesker ser man en del af bondestuens bohave. Navnlig hæfter man sig ved en ualmindelig dejlig dragkiste. Der er gjort præcist og fint rede for alle detaljer i det smukt udskårne møbel. En af skufferne er trukket halvt ud. Der har været rodet i den, for indholdet hænger uordentligt ud over skuffekanten.

Dalsgaard lader ofte kvinderne udtrykke det almentmenneskelige, han har at sige i sine billeder, således også her. Det er mor og datter, der er det centrale. Det udtrykkes gennem to virkemidler. Den unge far, som holder den åbne dør, er trådt noget tilbage, så han derved kommer helt frem i billedets forgrund. Han bliver således den største figur og måske den, der først fanger blikket, især fordi hans lange skjorteærmer lyser op. Man ser ikke hans ansigt. Det er rettet mod den indtrædende. Fra snedkeren går blikket videre til de to kvinder, idet hans ansigt er rettet mod dem.

Der er kun sparsomt lys i stuen, og alligevel er dets virkning af betydning. Lyskilden ses ikke. Den må være længere fremme til højre, end billedfeltet når. I hvert fald kastes der et smukt lys over mor og datter i modsætning til de to mænd, der står i mere dunkel belysning. Billedet taler så-

ledes om et smukt forhold mellem to mennesker, der står hinanden nær, mor og datter.

Der er lagt et klæde over vuggen, så man ikke ser det døde barn.

I den lange række af billeder med fortællende indhold indtager portrætterne en central plads. I hvor mange hjem har man ikke glædet sig over de kendte og kære træk af mænd og kvinder, hvis livsværk man beundrede. Det kunne være åndelige førere eller modige og betydelige mænd fra nationalitetskampen. Musikelskere hængte portrætterne af deres yndlingskomponister op over klaveret, mens de, som særligt dyrkede litteraturen, prydede deres vægge med billeder af H. C. Andersen, Henrik Pontoppidan, Bjørnstjerne Bjørnson, Selma Lagerløf eller andre digtere, hvis værker havde givet glæde og berigelse.

Når en ung kone forsynede væggen bag sit sybord med billeder af en flok højskolekammerater og et hold gymnaster, mens hendes mand fyldte pladsen over sit skrivebord med tyrepræmier fra dyrskuer, må disse ting siges at være billeder med fortællende indhold. Hverken hans dyrskuepræmier eller hendes billeder har nok haft ret meget med det kunstneriske at gøre, men de mindede om begivenheder, som man gerne erindrede.

En særlig omtale fortjener de billeder, som har hentet deres motiv fra de bibelske beretninger. I omtrent tusind år har kunstnere, kendte og ukendte, ladet sig inspirere af bibelens magtfulde tale til at skabe noget af det ypperste, der overhovedet kendes inden for verdenskunsten. I vort land finder man også det mest oprindelige og originale i dansk kunst i forbindelse med kirken og dens verden.

En sommer besluttede mine to unge døtre og jeg, at vi ville opsøge så mange af de fine, gamle sjællandske landsbykirker, som vi kunne overkomme. Vi kom også til Møn. En smuk solskinsdag stod vi sidst på eftermiddagen foran en af øens allerbedste kirker. Da rullede der en bil med franske nummerplader op på pladsen foran kirken. Ud steg en elegant dame med en rejsefører i hånden. Desværre var

mit franske så lidt bevendt, at jeg ikke kunne føre en samtale med hende, men jeg fik da fat i nøglen til kirken, og sammen gik vi alle fire ind i kirkerummet.

Vi anbragte os, så vi havde den bedst mulige udsigt til de ualmindelig dejlige kalkmalerier, der prydede kirken. Den franske dame var så øjensynlig lykkelig over det, hun så. Af og til kom hun med begejstrede udbrud. Hun pegede optaget mod særlig gode figurer og fine detaljer, mens hun nikkede ivrigt og anerkendende til os. Selv om vi ikke forstod hinandens sprog, følte vi alligevel en slags fællesskab ved at dele denne kunstneriske oplevelse.

Det er ikke uden grund, at vore middelalderlige kalkmalerier, som endnu er bevarede, er kendte og værdsatte ud over landets grænser.

Vi holder af kirkerummene, som de står i dag i vore gamle sognekirker. De hvide vægge er så smukke. Selv om de svære mure af kampesten eller mursten i sin tid blev forsynet med et lag puds og igennem århundreder er blevet overkalket gang på gang, er så meget af stenvæggenes ujævnheder blevet tilbage, at fladerne virker levende og kønne.

Da disse gudshuse blev rejst for groft regnet 800 år siden, stod kirkerummene ikke i asketisk hvidhed, som de fleste af dem gør det i dag. Man må forestille sig, at kirkerne har lyst af billeder og farver, ikke alene inde i koret og skibet, men også uden på bygningen, hvor fladerne tillod det.

Jeg tror, at man har villet udsmykke kirkehusene til Guds ære. Men mere sikkert er det nok, at vi her står over for de ældste billeder med fortællende indhold i vort land. Dengang var det ikke almuen beskåret at kunne læse. Men for at alle alligevel skulle få del i glæden over de bibelske beretninger, fyldte man kirkerummene med kalkmalerier, der fortalte bibelhistorie.

De ældste af malerierne fra den tidlige romanske periode har en ganske særlig karakter. De var nok til størst glæde for præsteskabet, da de var placeret i koret, hvortil menigheden ikke havde adgang. Det ældste motiv, der er anbragt i apsis, er Kristus tronende på regnbuen og omgivet af man-

dorlaen og de fire evangelisttegn: englen, løven, oksen og ørnen.

Inden længe udvidedes emnekredsen dog, ligesom maleriet bredte sig til hele koret, undersiden af triumfbuen og triumfvæggene for til sidst at vandre i stive rækker ned ad skibets vægge.

Kains og Abels ofre og Madonna med barnet bliver yndede motiver og skarer af hellige mænd optræder.

Det er let at se, at figurerne i det romanske kalkmaleri er påvirket af byzantinsk kunst. Men landsbykirkernes malere rådede ikke over helt de samme virkemidler. Når den byzantinske kejser og hans hoffolk skulle afbildes, stod figurerne ofte mod guldgrund. Her nøjedes man med at male på fint glittet kalkpuds og lade skikkelserne have en god, blå farve som baggrund. Den skulle symbolisere det ophøjede og hellige, det uforanderlige.

Der er ikke ret meget ved de romanske freskers hellige mænd, som leder tanken hen på den almindelige, verdslige virkelighed. De står stive, lige og lange uden antydning af krop under de side kjortlers folder og uden udtryk i de fremadvendte ansigter. Man fristes næsten til at sige, at jo mere magre og kropsløse de var, des mere hellige og ophøjede.

I midten af 1200-tallet sker der en smagsændring, en ny stil kommer til at præge landsbykirkerne. Også kalkmalerierne ændrer karakter. De er nu overalt i kirkerummet, ikke alene på væggene, men også i vinduessmiger, på murpiller og først og fremmest på de nye krydshvælvinger. Der kommer liv og bevægelse over personerne, som males på almindelig hvid puds. Det ophøjedes og fjernes tid er forbi. Nu fortælles der bibelhistorie for menigmand, og det i et sprog, der kan forstås af alle.

Festlig er en skildring af Evas tilblivelse. På jorden hviler den slumrende yngling Adam. Han er nøgen og stritter lidt med arme og ben. Op af hans side stiger Eva, der, som i dyb undren over det hun er kaldt frem til, fægter lidt med armene. Ubegribeligt at den arme mand har kunnet huse en så fuldbåren og veludviklet ung kvinde. Både han og

hun er forsynet med en smal glorie om de mærkeligt nøgne hoveder.

Denne scene er som mange andre fra unggotikkens dage anbragt i en medaljon oppe i hvælvingen. Yndefulde ranker, små blomster og stjerner omgiver figurmaleriet.

Også den uddrevne Adam, der måtte ombytte paradisets herligheder med arbejde i sit ansigts sved, ser man. Han er et stort knoklet mandfolk, der på en pudsig måde ser ud, som bar han sygekassebriller. Det kan sikkert skyldes, at hans fremstiller har besøgt en domkirke, hvor der fandtes glasmosaikker. De kulørte glasstykkers sammenføjning i blysprosser er så blevet til sorte streger i maleriet.

Men efterhånden ændres kalkmalerierne. De bliver moraliserende og mere verdslige. Personerne optræder i tidens dragter, og der fortælles dramatiske historier om, hvor ilde det vil gå den utugtige, den gerrige, den magtsyge o.s.v Disse manende skildringer når deres kulmination i de rædselsvækkende dommedagsscener, der må være gået menigheden gennem marv og ben. Her er uhyggelige, sorte djævle med et grotesk grin på fjæset. De slæber afsted med ulykkelige syndere på deres rygge; hvor der er særlig mange, bruger de endda trillebør. Det helvedsgab, der venter dem, lader formode det værste.

Der er stor forskel på, hvordan kalkmalerierne er udført. Det veksler fra egn til egn, fra periode til periode.

Fra 1225 er der en Abelfremstilling, som er ualmindelig fin. Den unge Abel er meget elegant med stramtsiddende hoser og en kort, folderig kofte, der er holdt sammen i midjen. Han løfter sit offerlam højt i armene op ved siden af sit hoved. Herved får kroppen en let drejning. Alt, dragtens fine linjer, kroppens drejning, det dejlige hoved, er så mesterligt udført, at man fristes til at bruge ordet graciøst.

Langt mere almindeligt var det dog med en mere primitiv fremstilling i kalkmalerierne. Der findes en skildring fra 1500 af Adams skabelse. Gud Herren svæver over den jord, som er hans værk. Han udstrækker bydende sin højre arm, og straks skyder Adam lydigt op af jorden som en plante mellem de stive træer, som står på begge sider af ham.

Navnlig beskrivelsen af Adam er naiv som en barnetegning. At han er nøgen er en selvfølge, men han er også ganske kønsløs og har en sjov krop, der minder om en flad pose. Der er absolut intet udtryk i hans ansigt, men han løfter de let bøjede arme som i undren.

På en måde er disse ganske umiddelbare og enkle kalkmalerier de mest fængslende og interessante.

Det er også morsomt, at flere af mestrene åbenbart ikke har vidst nok om det, de skulle fremstille. Således har Johannessymbolet et sted ganske vist flotte vinger, som en ørn nok kunne være tjent med, men i øvrigt er dyret en almindelig gås. Tilsvarende har en elefant nok en snabel, men ellers ligner den en solid hest.

Reformationens indførelse satte en brat stopper for kirkemalerierne. Vi må være lykkelige over, at man i den almindelige iver for at udslette alle spor af katolicismen dog ikke nåede at ødelægge alle kalkmalerier.

Der skulle gå mange år, før dansk malerkunst igen præsterede noget værdifuldt inden for det religiøse maleri.

I dag har vi også billeder med fortællende indhold, hvis motiv er inspireret af biblen. Larsen Stevns har malet et dejligt billede af Kristus og Peter. Tre små vers fra Matthæusevangeliets 16. kapitel danner grundlag for billedet. Det er versene 21—23, og de lyder således: »Fra den tid begyndte Jesus at give sine disciple til kende, at han skulle gå til Jerusalem og lide meget af de ældste og ypperstepræsterne og de skriftkloge og ihjelslåes og oprejses på den tredie dag. Og Peter tog ham til side, begyndte at sætte ham i rette og sagde: »Gud bevare dig, Herre, dette skal ingenlunde ske dig!« Men han vendte sig og sagde til Peter: »Vig bag mig, Satan! Du er mig en forargelse, thi du sanser ikke, hvad Guds er, men hvad menneskers er.««

Det er kraftfuld tale, og det er da også netop det kraftfulde, som er det første, stærke indtryk, man får af Larsen Stevns' maleri. Billedets format 94 × 82 centimeter, med den ringe forskel mellem højde og bredde, er ret usædvanligt. Det giver en følelse af tyngde og vægt.

De to skikkelser, Kristus og Peter, fylder næsten hele bil-

ledfladen. Navnlig Kristusskikkelsen er her opfattet på en meget selvstændig og utraditionel måde.

Der kunne sikkert skrives en doktordisputats om de mange forskellige Kristusfremstillinger, man møder i billedkunst, skulptur og litteratur. Morsomt er det, at mange mestre i ældre tiders malerkunst gør Kristus til deres landsmand. Hos Albrecht Dürer er hans fysiognomi udpræget tysk, mens El Greco lader sin Kristus have kulsort hår, mørke øjne og et lidenskabeligt temperament som en ægte spaniol. Men fælles for de fleste kunstnere er dog, at deres Kristus er et meget smukt, næsten forfinet menneske. Man erindre sig blot vor egen Bertel Thorvaldsens marmorskulptur i Vor Frue Kirke. Frelseren er her fremstillet som et spinkelt og smukt menneske. Det ædle hoved har et fint formet ansigt med rene træk. Håret falder lokket og blødt som en køn ramme om ansigtet. Skægget er velplejet. Han løfter armene med de smalle og fine hænder. Det folderige gevandt, han er iført, har nok aldrig noget menneske båret. I sandhed den hvide Krist.

I sit billede lader Larsen Stevns Kristus og Peter være almindelige, jævne mennesker. De er store, stærke mænd med svære lemmer og næsten grove næver. Der er intet forfinet over deres ansigter. Trækkene er kraftige, og hår og skæg vokser så viltert og tæt, at det næsten virker uregerligt. Deres dragter er lange, folderige kjortler, holdt sammen i livet. De bærer sandaler på de nøgne fødder.

Billedet har betydelige kunstneriske kvaliteter. Alt i billedfladen er i bevægelse. Maleriet viser det øjeblik i de to mænds samtale, da Peter har irettesat sin mester. I vrede vender Kristus sig bort for med heftige skridt at forlade ham. Bevægelsen er så voldsom, at Kristi skikkelse hælder fremover mod højre. Idet han går, slænger han ansigtet i et vredt kast mod Peter og slynger ordene »Vig bag mig, Satan« mod ham. Virkningen er så overvældende, at Peter uvilkårligt viger et langt skridt tilbage, samtidig med at han knytter hænderne og bøjer armene tilbage i albuerne. Idet de to skikkelser drejer sig fra hinanden, får det mellemrum, som opstår imellem dem, form af en trekant.

Denne er sammen med Peters stærkt bøjede og spændte arme med til at forøge den bevægelse, der præger billedfeltet.

Man ser ikke trækkene i Kristi ansigt tydeligt. Han synes at krænge munden, mens han udslynger de hårde ord mod Peter. Men ellers er der ikke gjort rede for ansigtstrækkene. Det er sket, at kunstnere er veget tilbage for at skildre Kristi ansigt. Det blev dem for overmægtigt. Her er årsagen nok en anden. Noget som er i stærk bevægelse, ser man ikke tydeligt. Detaljerne forsvinder. Den bratte drejning udvisker trækkene.

Endnu et billedelement er med til at understrege det stærke røre, som hersker i maleriet. Fra gammel tid har man vidst, at når man lod spiralen indgå i et billedes linjeforløb, gav det et vist liv og en fornemmelse af bevægelse. Leonardo da Vinci har således ofte brugt spiraler i sine berømte billeder. Baggrunden for Kristus og Peter er et tæt og kraftigt løvhang, og ser man nøje efter, finder man, at en bevægelse i de store blade danner en spiral bag Kristi hoved.

Billedets farver er dejlige. Kristus er iført en rød kjortel, Peter en blå, de farver, der gang på gang har været brugt op gennem tiderne, når det gjaldt kirkekunst og billeder med religiøst motiv. Her står de to farver smukt mod det grønne løv.

Det kan måske synes underligt, at man sådan vil undersøge detaljer og kunstneriske virkemidler i et billede med et så vægtigt indhold. Det er nu engang sådan, at al stor kunst er underkastet visse love og regler. Kender man intet til dem, er de der alligevel og er medbestemmende ved det indtryk, et billede gør på os. Men har man først fået øje for kunstnerens formsprog, giver det uendelig megen glæde.

Det kan næsten føles som blasfemi, når man nævner et billede af et helt andet værd i forbindelse med Larsen Stevns' kunstværk. De to billeder har kun det til fælles, at begge har et religiøst indhold. Men der er åbenbart endnu større forskelle på billederne inden for denne kategori end andre steder.

Jeg ved ikke, hvem der har fabrikeret det billede, jeg tænker på. Det spiller heller ingen større rolle. Billedets motiv er Kristusbarnet, der står midt mellem løven og lammet. Han er iført en slags særk, som rigtig lader de buttede arme og ben komme til deres ret. Hovedet holdes kælent på skrå, og et sødladent smil hviler over det bløde ansigt. Håret bruser om det runde hoved, så et juletræ måtte misunde ham alt dette englehår. Der synes ikke at være nogen fare for lammet ved at være i selskab med løven, for den ser fuldstændig tam, næsten fjoget ud. Det er vanskeligt at afgøre, hvem der virker mest fåret, løven, det uldhårede Kristusbarn eller lammet. Alle tre figurer er stillet op på rad som til fotografering. Der er ikke antydning af liv eller spænding i billedet.

Den sentimentale fremstilling ligger meget langt fra det magtfulde sprog, der føres i biblen.

Man kan med god grund spørge, om billeder med fortællende indhold ikke er en anakronisme i dag. Navnlig i vort århundrede har malerkunsten bevæget sig mere og mere bort fra billeder med figurer og over mod det non-figurative maleri. Det må naturligvis bero på et skøn, hvad man finder mest behag i. Mange nyder det rene maleri, hvor opdelingen af fladen, farverne og linjerne er ene om at skabe kunstværket. Andre derimod vil gerne have, at billedet også mere direkte skal fortælle noget. Kriteriet må være, at billedets skaber udtrykker sig gennem et formsprog, der er af kunstnerisk værdi. Sådan er det, hvad enten det gælder fremstillinger, hvor beskuerens fantasi selv må danne sig en forestilling, eller det gælder billede med fortællende indhold.

ET NON-FIGURATIVT BILLEDE

På min væg har der længe hængt en Matisse-reproduktion. Billedets motiv er en nøgen, ung kvinde. Hun sidder med venstre knæ bøjet, mens hun løfter højre arm og bøjer hånden ind til ansigtet.

Billedet har intet med det naturalistiske at gøre. Pigen står i en klar, blå farve mod en hvid baggrund. Der er ikke antydning af lys og skygge over billedfeltet. Heller ikke den unge kvindes krop og lemmer er meget virkelighedstro. Arme og hænder går ud i et uden antydning af adskillelse. Armene er ikke lige store og har ikke helt samme form, men forskellen mellem benene er dog langt større. Højre ben er meget stort og af en mærkelig facon. Det snor sig om det langt slankere venstre ben. Kroppen er skåret af i en smal bræmme, men har dog et veludviklet bryst. Hovedet er en blå flade uden markering af ansigtet.

Matisse nærmer sig i dette billede det abstrakte.

Motivet virker som et ornament, inspireret af de kvindelige former. Og dog er man straks helt klar over, at det er en pige, man har for sig. Kunstneren har gennem netop denne udtryksform formået at karakterisere på en virkningsfuld måde. Pigens arme set i forlængelse af hinanden tegner spænstige og smukke slyngninger næsten som en yndefuld ranke. Knæets runding, brystets kurve, hovedets form — alt siger noget om den ynde og gratie, der kan være over den unge kvinde.

Iøvrigt tror man fejl, når man mener, at et kunstværk kan være en slavisk efterligning af natur og menneske. Der

sker altid en udvælgelse ved opbygningen af motivet. Noget skæres bort, mens andet fremhæves.

Den tyske renæssancemester Albrecht Dürer er berømt for sin præcise og minutiøse gengivelse af naturen og mennesker. Alle detaljer er nøje udpenslet. På hans mandsportrætter kan man næsten tælle hovedhårene og de enkelte hår i skægget. Pelsværket på kraver og opslag er så livagtigt gengivet, så man næsten føler det tykke og bløde skind. Alligevel har også Dürer foretaget en udvælgelse og opbygget sine motiver på en måde, som man aldrig ser det i naturen.

På akvarellen »Das Grosse Rasenstück« ser man et udsnit af en grøftekant. Alle plantearter, løvetand, vejbred og græsser er så præcist gengivet, at enhver med bare den ringeste forstand på botanik med lethed vil kunne genkende hver enkelt plante. Det må siges at være nøjagtig naturefterligning.

Og så fanger alligevel en stor, kraftig plante med brede, smukke blade opmærksomheden. Den står noget til højre for midten og ville let kunne få billedfeltet til at vippe. Men der er sørget for balance. Op over grøftens bundvegetation rejser der sig en række spinkle, fine græsstrå. Selvom nogle af dem har en dekorativ skrå hældning, er hovedindtrykket dog en rad lodrette linier. De vokser i længden, indtil den skråt opadstigende linievirkning når sit højeste i en spids til venstre for midten. Således modsvarer det høje og det lette det lave og tunge. Så fint ville naturen aldrig drømme om at arrangere det. I en tilsvarende bevoksning i naturen ville man se knækkede strå, visne, gule blade, pinde og sten og et virvar af uregerlige linier, der ikke lod sig indordne under noget system.

Man kan altså ikke sige, at Dürers akvarel er en slavisk efterligning af naturen, og dog føles det, som der er en milestor afstand mellem den og et abstrakt maleri.

Jeg havde ondt ved at forlige mig med den russiske maler Kandinskys billede »Den sorte bue«, da det blev hængt op på min væg. Det faldt mig svært at få styr på billedfladens forskellige elementer. Forsøgsvis spurgte jeg et par af mine

vagter, hvad de så i billedet. Den ene svarede rask: »En fransk gendarm og under ham en lille skotte.« Den anden svarede efter nogen tøven: »Det minder om et hulemaleri.« Så spurgte jeg Broby Johansen, der jo har skrevet en utrolig masse om kunst. Til min undren skrev han i sin knappe omtale af værket blandt andet, at når man holdt billedet på hovedet, så man en båd med to mennesker.

Hvorfor nu sådanne narrestreger. Kandinsky var en alvorligt arbejdende kunstner. Man har svært ved at forestille sig, at han spekulerede på at lave fiksérbilleder i sin kunst. Navnlig ikke i et billede som dette. Det blev til i 1932 under indtrykket af fysikernes første atomspaltninger.

Kandinsky har udtalt, at et billeds form skal dække over dets indhold. Det vil derfor være mest reelt at gøre sig billedfladens formelementer klar, før man kommenterer indholdet.

Tre store figurer dominerer fladen. De er meget væsensforskellige.

Helt oppe til venstre er der en meget fast, næsten tøndelignende form. En dyb rødbrun farve med lilla skygge afgrænser klart figuren. Det brune afbrydes af et par lyse, ovale flader.

Under denne form, endnu lidt længere til venstre er der en anden mærkelig, næsten krampagtigt forvreden flade. Også denne har faste konturer. Her er det en dyb flaskegrøn farve, der danner grænserne, mens fladens indre spiller i lyse toner.

Den tredje figur skyder frem fra nederste, højre hjørne. En rød bræmme afgrænser en lys flade. Denne figur har en rolig, let rundet form.

Den sorte bue danner forbindelse mellem de tre elementer. Den har sin spinkle begyndelse på den store, rolige klode til højre. Herfra stiger den i spændingsfyldt kurve voksende i kraft og styrke, indtil den kulminerer i en brat drejning midt i det brune felt, så en næsten truende kraft peger ned mod den forvredne form.

Man kan forstå, at de første atomspaltninger har gjort et dybt indtryk på Kandinsky.

Man kender således billedets baggrund og har gjort sig bekendt med dets formelementer. Den sorte bue må være en afgørende faktor i kompositionen, siden den har givet billedet navn. Ud fra disse præmisser går det vel an at fortolke.

Den øverste form er forsynet med nogle små, sorte tegn i forbindelse med en af de lyse flader. Sammen med den sorte bues bøjning midt i feltet får de figuren til at ligne et menneskeligt fysiognomi. Man kan da sige, at den sorte bue har sit udspring i en stor, tilsyneladende rolig planet. Men den tiltager i uhyggelig styrke og når sit klimaks, idet den når frem til den menneskelige hjerne. Omformet og bearbejdet her er denne kraft i stand til at sønderslå, ødelægge, sprænge. Det spaltede understreges af det virvar af små, tynde linier, der krydser hverandre på må og få, samt nogle sære krampagtigt drejede små figurer — altsammen i sort. Denne uro koncentrerer sig især om den massakrerede figur og om det nederste af menneskets hoved. Den ellers så fredelige klode bærer også noget af det urovækkende i sit indre. En lille højrød kugle lyser manende foran menneskehjernen.

Man glæder sig her, som i mange andre af Kandinskys billeder, over farverne. De er kraftfulde og dejlige. Baggrundens lyse klinger i øverste hjørne over i farveflader. De danner dels modvægt mod alt det, der sker nederst i billedfeltet, understreger dels linierne i menneskehovedet, der således bliver det centrale i motivet.

Man kan ikke sige, at Kandinskys billede »Den sorte bue« er et smukt billede, måske nærer man endog modvilje over for det ved første møde. Men hvem siger også, at kunsten skal give udtryk for det skønne her i livet. Tilværelsen rummer så mange andre aspekter, og det må være kunstnerens kald at påpege og advare.

Den abstrakte kunst er ikke en sag, der er så lige til. De visioner, der lever i kunstnerens sind, inspirerede af ydre hændelser og oplevelser, kommer til udtryk i hans værker. I den abstrakte kunst sker det gennem form, farve og opdeling af flader. Dette formsprog gør det ikke lettere for be-

skueren at tilegne sig et billede. Der er så mange muligheder for fejlfortolkninger. Det mest reelle, man kan gøre, er så grundigt som muligt at studere de forskellige billedelementer og gennem dem forsøge at lytte sig til, hvad kunstneren har villet med sit maleri.

Det ikke helt dagklart udtrykte har altid virket dragende. Det kan være fængslende at finde frem til en fortolkning af et non-figurativt billede.

BEVÆGELSE I KUNSTEN

Når jeg ligger på ryggen i min seng – og det gør jeg meget af tiden, har jeg en uro hængende midt i mit synsfelt, og jeg har megen glæde af den. Når uroen en sjælden gang er helt i ro, danner den en stor rude, d.v.s. en kvadrat, som er hængt op i det ene hjørne. Men ved selv den mindste bevægelse i luften viser det sig, at den store rude består af fire mindre ruder, der er ophængt, så de kan bevæge sig hver for sig. I hver af de fire ruder er der udskåret en cirkelrund flade, der også er ophængt, så den kan bevæge sig selvstændigt. Uroen er altså sammensat af otte elementer, der kan vende og dreje sig, som det passer dem.

Desværre nåede jeg ikke at stifte bekendtskab med det fænomen, man kalder bevægelse i kunsten, før jeg blev syg. Jeg tror nok, at jeg mente, at det var noget slemt pjat. Det synes jeg ikke mere. Min uro har belært mig om, at former og farver i bevægelse får andre værdier, end man finder hos dem, der er statiske. Uroen er gjort af ganske let stof, og derfor sætter selv det ringeste røre i luften den i gang. Sådan skal det være.

Jeg har endnu en uro, men den har en helt anden karakter. Den er af orientalsk oprindelse, og den er sådan set både fin og køn, men det materiale, den er fremstillet af, er så tungt, at her vist skulle være vindstyrke 12, før den lod sig rokke ud af stedet.

Det er fængslende at følge den lette uro, som den drejer sig hid og did, så dens enkelte dele ustandselig skifter position og ændrer form. Lader man øjet følge en af de runde flader, sker det, at den hænger, så dens omrids er en fuldendt cirkel. Men i næste øjeblik er figuren drejet, så den danner en bred oval, snart efter en slank, nu en ganske smal streg for derefter atter langsomt at vende tilbage til

den cirkulære form. Også over de fire ruder er der spænding og afveksling, når de vender sig mod hinanden eller drejer fra hinanden i spidse eller stumpe vinkler. Der er næsten ingen grænser for de kombinationer, der kan sammensættes af de otte elementer.

Farverne er rene og klare. De runde felter er dannebrogsrøde, og ruderne er forgyldte. Navnlig den røde farve skifter meget under omdrejningerne. Vender den mod lyset, står den kraftig og klar rød, men jo mere den drejer sig bort og kommer i skygge, des dybere bliver den. Til sidst ender den i solrød.

Bevægelse giver altså liv og afveksling til form og farve. Jeg har tænkt meget over, om det ikke ville være en rigdom for alle arter af skulpturer, om de kunne bevæge sig.

For nu snart mange år siden så jeg en film, der var bygget over Michelangelos kunst. Det var især betagende at se hans billedhuggerarbejder.

Fotografen havde med fin sans for det virkningsfulde ladet kameraet dreje rundt om den enkelte skulptur. Lyset blev kastet fra snart en synsvinkel, snart fra en anden. Det gav liv til statuen. Man syntes, at den levede og åndede.

Dejlig var mesterens Davidskikkelse. Man så den først forfra. Den unge David står og gør sig rede til at fælde sin vældige fjende, Goliath. Han spænder sin smidige krop som i en vuggende bevægelse. Den begynder ved det venstre ben, der er flyttet let til siden. Det spændes og løftes i hælen, som skulle det sætte fra i næste øjeblik. Derfra føres blikket uvilkårligt over til højre hofte, som er skudt ud til siden, og den fjedrende bevægelse fortsætter mod venstre til skuldrene og det sidevendte ansigt. Med sin venstre hånd griber David om sin slynge, der skal affyre den dræbende sten. Han har slængt den op på venstre skulder, hvor den holdes parat til det rette øjeblik. Også højre hånd er klar til kastet.

Det unge ansigt er indrammet af den hårpragt, der er ungdommen særegen. Lokkerne dækker næsten hele panden. Samme kraft, som præger hele legemet, behersker også ansigtet. Under de rynkede bryn stirrer de vrede øjne trod-

sigt og afventende mod den farlige. Halsens sener spændes og træder tydeligt frem.

Højre arm og hånd viser klart, hvilken styrke og vilje der skal lægges i stenkastet. Årerne på armen og hånden står som tykke tove. Han løfter håndleddet og krummer de spændte fingre parat til et lynsnart greb i slyngen. Hele det unge legeme er spændt som en fjeder. Nok er bevægelsen heftig, men alligevel bunden og behersket.

Det vekslende lys gav figuren liv. Man undrede sig over, at man så så lidt til Davids ryg. Det havde sin naturlige forklaring. Da Michelangelo i sin tid fik overdraget den opgave at hugge en Davidsstatue for byen Firenze, overlod man ham en stor, forhugget marmorblok. En anden kunstner havde før ham forsøgt at skabe en skulptur af blokken, men han huggede fejl og opgav. Han fandt, at materialet var blevet ødelagt og gjort ubrugeligt. Det kan næppe have været let at gå i gang med marmor, som en anden havde skamferet. Alligevel lykkedes det Michelangelo at skabe et ypperligt kunstværk. Men mulighederne i den forhuggede marmorblok var naturligvis begrænsede. Derfor valgte mesteren at lade den kunstneriske spænding være på skulpturens forside, mens ryggen står mærkeligt flad.

Michelangelos David egner sig altså ikke til at være kunst i bevægelse, og ved nærmere eftertanke tror jeg ikke, at mange statuer ville det. Man kan blot forestille sig Vandmoderen sejle rundt i al sin yppighed. Det ville nok kalde på smilet.

Kun enkelte figurer blev måske mere virkningsfulde, hvis de kunne bevæge sig. Hansen-Jacobsens »Trold, der lugter Kristenblod« ville sikkert virke endnu mere grotesk i sit raseri over den fæle lugt, hvis den kunne snuse og vejre rundt mod alle fire verdenshjørner. Men ellers må det være hovedreglen, at hvis man ønsker at se en statue fra forskellige synsvinkler, må man selv være den, der bevæger sig.

Men det rokker ikke ved den kendsgerning, at en skulptur, der som min uro er bygget op af forskellige dele og led med selvstændigt liv, får nye og fængslende værdier, når de forskellige elementer på deres gang fanger lys og skygge.

PIGE MED STRÅHAT

Maleri af *Renoir*

I 1894 debuterede et kuld unge malere i Paris. De fik øgenavnet Impressionisterne. Fælles for dem var, at de malede med rene, ublandede farver og fyldte deres lærreder med et vibrerende liv. Men inden længe skilte flere sig ud fra gruppen og skabte deres egen personlige stil.

Renoir dyrkede især kvinden i sin kunst; og han maler hende med varme og livsbekræftende farver.

Hans motivkreds er meget alsidig. Han skildrer småpiger, den unge pige og moderen med barnet, men det er sjældent, man ser ældre kvinder på hans billeder. Nogle af dem har favnen fuld af blomster, mens andre har overdådige blomsterarrangementer på hatten. Der er elegante damer med flotte tournurer eller en sløjferække, der løber lige fra halsudskæringen til kjolens nederste kant. Enkelte fruer spadserer med parasol. Men lige så hyppigt maler han dog piger i helt almindeligt hverdagstøj.

Navnlig Renoirs nøgne modeller indtager meget varierende stillinger. Nogle er malede fra ryggen, andre frontalt eller i bøjninger og drejninger, der lader armene danne virkningsfulde overskæringer af kroppen.

Maleriet af et ægtepar i en teaterloge viser tydeligt, at det er madame, der skal fremhæves. Hun er meget smuk, og udskæringen i den nedringede kjole er kantet med en sort bræmme, hvis svungne linje løber videre i hans skulder. Man har en følelse af, at manden kun er med for at fremhæve hendes yndigheder.

Efterhånden bliver Renoirs hænder så ødelagt af gigt, at han ikke formår at holde på penslen. Men male må han, og derfor finder man på at binde penslen fast til hans højre hånd. Det går heller ikke længere an at male i det fri. Der-

for bygger man et lille glashus i hans have, så kunstneren kan være i så nær kontakt med naturen som muligt, mens han arbejder.

I disse år bruger han ofte familiens unge tjenestepige som model. Som regel har hun et meget afslappet ansigtsudtryk, der tyder på, at det ikke er besværlige tanker og indviklede problemer der rører sig i hendes hjerne. Hun hviler helt i sin egen natur. På andre af Renoirs lærreder ser man kvinder, der har intelligente, undertiden næsten arrogante ansigter.

Maleriet »Pige med stråhat« har mange af de egenskaber, der er karakteristiske for Renoirs kunst. Hans impressionistiske fortid fornægter sig ikke. Mange penselstrøg i forskellige farvetoner giver baggrunden et vibrerende liv. Senere dyrkede han de store italienske mestre fra renæssancetiden.

En tid interesserede Renoir sig især for den klassiske kunst, og han kastede sig med flid over det svære, at mestre tegnekunsten. Ansigtet på »Pige med stråhat« står da også tegnet med en klar og præcis streg. Hendes smukke, brune hår danner sammen med stråhatten en fast form, der kan minde om en pyramide.

Der er en fin kontrast mellem hendes blå kjole og den gule hat. Det er tydeligt, at Renoir har interesseret sig meget for den unge piges ansigtsudtryk, der afspejler en blanding af intelligens og umiddelbarhed.

SIGRID UNDSET: »JENNY«

Jenny er ikke nogen helt almindelig ung pige. Tidligt vidste hun, at hun ville være kunstner, men sådan som tilværelsen formede sig for hende gennem barndommen og den tidlige ungdom, blev det ikke så lige en sag at nå dette mål. Jenny mistede sin far, mens hun endnu var så lille, at hun ikke kunne huske ham. Men hendes tyveårige mor prøvede at gøre mindet om faderen levende ved at tage ham med i alt, hvad de foretog sig. Fra portrættet over klaveret fulgte hans blik al deres færd. Jenny voksede op som en drivhusplante, omsluttet af moderens kærlighed og ømhed. Allerede på den første skoledag mærkede hun, at hun var anderledes end de andre børn. Hun svarede på de spørgsmål, der blev stillet hende, på en sådan måde, at hele klassen lo og gjorde nar af hende. Moderen havde ønsket selv at undervise sin datter det første par år, men den metode, hun brugte, var en ganske anden end skolens. Jenny blev ensom, fordi hun var anderledes, men stolt, som hun var, lod hun sig ikke meget mærke med, hvor meget det pinte hende. Hun mødte kammeraternes plagerier med kølig overlegenhed, og som regel lykkedes det for hende at bevare fatningen.

Da Jenny var en halv snes år gammel, giftede hendes mor sig igen. Det korte spand af år, da hun havde været det centrale i moderens liv, var nu uigenkaldeligt forbi. Barnet nærede uvilje mod den nye mand, som trængte sig ind i hendes tilværelse. Men ingeniør Berner var en klog og god mand, der holdt af sin steddatter, fordi han elskede hendes mor; så inden længe måtte Jenny overgive sig. Hun kom til at holde oprigtigt af ham. Berner blev hendes eneste virkelige kammerat i barneårene. Hver søndag i al slags vejr og på alle årstider tog han hende med på ture til sko-

ven eller ud i ødemarken. Den noget skrøbelige og forskruede Jenny genvandt sin sundhed og styrke på legeme og sjæl i samværet med ham.

Det kneb lidt for den halvstore pige, da hun blev klar over, at hendes mor ventede et barn. Hun syntes, det var flovt, og skammede sig på moderens vegne. Det blev igen Berner, som fik hende til at se naturligt og sundt på tingene. Da Jenny mærkede, hvor bekymret han var for hendes mor, fordi hun havde få kræfter, følte hun også kun ømhed for hende.

Jenny var seksten år, da en frygtelig ulykke ramte familien, Berner styrtede ned fra et fjeld og var dræbt på stedet.

I de kommende svære år måtte Jenny til trods for sin unge alder være den stærke og holde hjemmet oppe. Hun måtte støtte og trøste sin svage mor, så hun mere følte sig som hendes ældre søster end som hendes barn. Berners små børn var hun mere en tante for end hun var deres halvsøster.

Hjemmets økonomi var ikke god, så i en årrække sled Jenny med vikartimer og privatelever. Ofte var den unge pige så overtræt, at hun næppe kunne udholde presset.

De eneste lyspunkter i disse år var turene til Nordmarken sammen med lillebroderen. Jenny tilbagebetalte på en måde sin gæld til stedfaderen ved at gøre hans dreng til sin kammerat og give alt det videre, hun havde lært af ham. Når det begyndte at mørkne, og de sad tavse og stirrede på flammerne i det bål, de havde tændt, følte de en dyb samhørighed i deres glæde over naturen.

Endelig, da Jenny er midt i tyverne, får hun en mulighed for at realisere det, hun altid har higet imod, helt at kunne hellige sig malerkunsten.

Efter sin fars tante arver hun nogle penge. Summen er ikke imponerende, men stor nok til, at hun tør opgive sin stilling som lærerinde ved folkeskolen, hvor hun netop har fået fast ansættelse. Og så drager Jenny Vinge sydpå. Det bliver Rom med de prægtige bygninger, skønne kupler og tårne, plaskende springvand, morsomme trapper og gamle krinklede gader, som helt indfanger hende.

Det er en befrielse for Jenny, at hun nu kan leve livet helt, som hun ønsker det, uden tyngende pligter og ansvar. Men alle de år, hvor så meget afhang af hende, har givet den unge kvinde selvtillid. Det er hendes faste overbevisning, at ingen ydre omstændigheder eller tildragelser bebehøver at gribe forstyrrende ind i et menneskes livsløb. Hun er selv herre over sit liv.

Det er helt velgørende, at den ellers ikke meget materialistiske Jenny åbenbart har en mave som en struds og en uudtømmelig reserve af kræfter. På en natlig romersk soldetur er hun sammen med nogle kunstnerkammerater. De drysser ind på forskellige beværtninger, hvor de tager godt for sig, navnlig af de våde varer. Hen på morgenstunden vil selskabet omsider hjem, men det vil Jenny ikke. Hun er ikke spor træt og vil straks gå i gang med sit arbejde.

Men først er hun inde på en bar for at få en krads genstand, hvorefter hun køber en stor pose varme fedtbakkelser, som hun fortærer med velbehag. Kort efter indtager hun sit normale morgenmåltid, der består af tre blødkogte æg, ost og en salat, som hun spiser sammen med masser af brød og vin. Men så er hun også klar til at slå sit staffeli op og arbejde intenst i flere timer.

Jennys otteogtyveårige fødselsdag betegner et afgørende vendepunkt i hendes liv.

Hun fejrer dagen sammen med nogle venner i et lille traktørsted på Campagnen. De er tre par, og det er, som om luften er ladet med erotik. Efter måltidet slentrer de ud over sletten, to og to. Jenny følges med en landsmand, Helge Gram, som hun har truffet i Rom og været en del sammen med. De slår sig ned i græsset og nyder solen og hinandens selskab. Her kommer han tæt på den unge kvinde. Jenny er smuk. Hun har en høj, slank skikkelse og er lysende blond. Hendes festdragt er en sort silkekjole, som åbenbart må have holdt i mange år, for der er små brist i silken, men de er omhyggeligt stoppet, så de næsten ikke kan ses. Jenny har trods sine otteogtyve år aldrig oplevet at være forelsket. Letsindige kærlighedseventyr og småfor-

elskelser har altid ligget hende fjernt. Hun har villet afstå fra de små billige glæder og spare alle evner sammen, indtil hun traf den mand, som hun kunne elske af hele sit hjerte. Men selvom hun er klar over, at hun måske aldrig vil opleve denne store og fuldkomne lykke, har hun ikke villet fravige det, hun fandt var det rette.

Jenny er ikke spor forelsket i Helge Gram, men det er som om en sød ligegyldighed bemægtiger sig hende denne smukke solskinsdag. Da han erklærer, at han er forelsket i hende, giver hun efter for ham og kysser ham. Jenny ved, at hun har svigtet sig selv, men herregud, måske har hun været alt for højtidelig i sit syn på den side af tilværelsen.

I den kommende tid er hun og Helge næsten altid sammen. De samtaler, de før havde om væsentlige, ofte alvorlige emner, afløses nu af kys og kærtegn. Det går endda så vidt, at en betjent en dag giver dem en tilrettevisning for deres overdrevne kysseri på åben gade. Jenny synes, hun kommer til at holde mere og mere af Helge. Måske er det langt rigtigere med en kærlighed, der således langsomt vokser frem, end den, der kommer voldsomt som en flodbølge.

Hun har aldrig været småborgerlig eller snerpet, men altid vidst, at når hun mødte den mand, som hun for alvor holdt af, ville hun ikke spise ham af med småstumper, men med glæde give sig hen til ham, enten de så var gift eller ej. Jenny elsker jo Helge, så hun er parat til at give ham det, han vil begære af hende; men et par gange gribes hun af en nagende tvivl, for hun reagerer uvilkårligt med angst, når han nærmer sig hende.

Det er med uro i sindet, Jenny forlader Rom, det italienske forår og hendes og Helges unge lykke. Men hendes søster er blevet syg, så hun må hjem for at støtte moderen.

Før hun forlod Rom, lovede hun Helge, at hun ville besøge hans forældre for at hilse på dem. Hun tøver med at gøre alvor af det, for af det, Helge har fortalt om sit hjem, er hun blevet lidt bange for det. Det bliver langt værre, end hun havde kunnet forestille sig. Det er ikke morsomt at kunne genkende sin elskedes træk hos hans mor, der er så utiltalende, at Jenny føler rent fysisk væmmelse for hende.

Men endnu værre er det dog, at forholdet mellem Helges forældre er så dårligt, at det forgifter hjemmets atmosfære. Inden Jenny ved af det, er hun indviklet i et net af mistænksomhed, fortielser og løgne. Det bliver ikke bedre, da Helge kort tid efter også kommer til Oslo. Jenny er lykkelig ved gensynet, men hun bliver forstemt, da Helge ikke vil have, at hans forældre må vide, han er kommet til byen; han vil have Jenny helt for sig selv uden deres indblanding. Snart er det sådan, at fru Gram endelig ikke må vide, hendes mand har opsøgt Jenny for at lære hende at kende. Helge må heller ikke vide det for sin far. En dag, Jenny og Helge er sammen på hendes atelier, banker det på døren. Det er Helges far, Gert Gram. Men Helge beder Jenny være musestille og ikke lukke op, så faderen ikke kan vide, at han er der. For Jenny er denne verden fuldstændig fremmed og byder hende inderligt imod. Alligevel forsøger hun at være venlig og imødekommende mod Helges familie, men det kniber, når hun møder fru Grams hadske og mistænksomme blik. Helge bliver uligevægtig af, at han igen er impliceret i sit hjems elendighed. Han bebrejder heftigt Jenny; han synes, hun tager parti for hans far hos moderen. Det piner Jenny, men hun klynger sig til håbet om, at når bare hun og Helge bliver gift, vil alt igen blive som i de lykkelige dage i Rom. De vil da kunne leve deres liv helt uden hensyn til hans familie og ikke behøve at frygte generende indblanding fra deres side.

Men Helge er ikke for ingenting sin mors søn. Han har en meget skinsyg natur, og han må have vished for, at den frygt, der har naget ham, siden de kom til Oslo, er ubegrundet. Der har oftere og oftere været uoverensstemmelser mellem Jenny og ham, tit har de næsten haft karakter af scener.

Derfor trygler han hende om at sige, at hun stadig elsker ham, og at der ikke er noget, hun hellere vil, end leve livet sammen med ham. Men Jenny står rådvild og kan ikke svare. Og så forlader Helge Gram Jenny Vinge.

Det er rigtigt, at Jenny hele tiden har været glad for Helges far. Hun synes, han er et fint og tiltalende menneske,

som hun gerne vil snakke med. De har også det fælles, at han i sin ungdom drømte om at blive kunstner.

I den svidende skam over sit nederlag bliver det Gram, hun søger støtte hos. Hun bebrejder sig selv, at hun ikke slog til. Hun havde ikke været hel og stærk i sin kærlighed. Gram forklarer hende skånsomt, at når en så ubetydelig ting som en utiltalende svigermor kunne slå skår i hendes kærlighed, bundede den ikke i dybere lag i hendes følelser. Og da var det bedst, at hun og Helge skiltes i tide. Han prøver også at genskabe hendes tillid til, at den store og ægte kærlighed stadig eksisterer. Han gør det med så megen varme og inderlighed, at det efterhånden går op for Jenny, at han er alvorligt forelsket i hende. Jenny, der helt er slået ud af sin kurs, lader sig rive viljesløst med. Hun bliver Gert Grams elskerinde. Det bliver ikke nogen lykkelig tid for Jenny. I virkeligheden lader Gert Gram hende ganske kold, men i sin ensomhed behøver hun hans varme og ømhed. Ofte bruger hun hede og lidenskabelige ord for følelser, hun ikke nærer. Hun føler en bitter ydmygelse, fordi hun bedrager Gert Gram ved ikke at kunne give noget til gengæld for hans oprigtige kærlighed.

Tanken om at tage sit eget liv har aldrig været fremmed for Jenny. For hende er det en selvfølge, at når et menneske har fornedret sig så dybt, at det ikke selv føler sig værdig til at leve længere, må det have retten til selv at afslutte sit liv. Denne tanke strejfer da også Jenny nu, men så gør hendes ungdom og trang til at leve oprør. Det må ikke være sandt, at hun har forspildt alle muligheder for engang at træffe den mand, som hun helt kan elske. Hun vil leve og vente på sin rette herre. Men så må hun også forlade Gert, selvom det vil smerte ham. Hun må rejse syd på og kaste sig over sit arbejde, begynde forfra på sit liv.

Før Jenny når at realisere sine planer, bliver hun klar over, at hun skal have et barn. Det er meget modstridende følelser, der fylder hendes sind, da det først for alvor går op for hende, hvad det er, som er sket. Hun er så meget kvinde, at hun gerne vil have et barn, men skulle det medføre, at hun gennem det bliver stærkere bundet til barnets far,

ville hun komme til at hade det. Gert Gram, som er ved at blive skilt fra sin kone, tilbyder hende at gifte sig med hende, for at barnet kan blive født i ægteskab og få hans navn. De behøver ikke at bo sammen, hvis hun ikke ønsker det, og hun kan lade sig skille, så snart hun vil. Men det strider helt mod Jennys syn på disse ting. Hun er fuldstændig ligeglad med, hvad folk vil mene om hende som ugift mor. Hun finder, det er hykleri at afgive et højtideligt løfte om evig trofasthed, når det på forhånd er bestemt, at parret snart vil lade sig skille. Over for den slags nærer hun den dybeste foragt.

Jenny får det ondt den kommende tid. Hun vil være alene om at bære sin skæbne, så hun indlogerer sig hos en lærerinde i en sjællandsk landsby. I den første tid med strålende septembersol er hendes tilværelse helt god. Hun er ude dagen igennem og arbejder flittigt med at male; men da efteråret for alvor sætter ind med trøstesløs regn, bliver hun modløs og sidder dagen lang i en gyngestol ved vinduet, helt ude af stand til at foretage sig noget.

Gert Gram besøger hende i en hel uge, men hans deltagende ømhed er en plage for hende, og da han tilmed begynder at sammenligne hende med Madonna, bliver det for meget. Dette kan hun ikke udholde en gang til. Hun bryder op og tager til Warnemünde, hvor hun også får logi hos en ældre, rar enke, Frau Schlessinger.

Jenny føler sig besværet og elendig, og egnens triste landskaber virker just ikke oplivende. Hun er afkræftet og modløs, da hun føder sit barn. Drengen lever i seks uger, og i den tid oplever Jenny som den eneste gang i sit liv at være fuldkommen lykkelig. Hendes moderglæde er så stor, at hun bliver syg af sorg, da barnet dør. Om natten kan Frau Schlessinger ofte gennem væggen høre, at hendes pensionær hulker fortvivlet. Hun rykker da ind til hende og sætter sig hos hende med den unge kvindes magre og klamme hænder mellem sine varme og tykke.

Jenny bliver meget længe i Warnemünde. Det er som om, hun er helt gået i stå og ikke længere ved, hvad hun skal bruge sit liv til.

Ved et rent tilfælde bliver der kaldt så meget på hendes gamle jeg, at hun føler en vag længsel efter at komme i gang igen. Hendes gode ven og kammerat gennem mange år, maleren Gunnar Heggen, har trofast fulgt Jenny i den svære tid og på forskellig vis forsøgt at opmuntre hende. Han har således sendt hende en stor pakke bøger. I en af disse finder hun et italiensk digt, der er ledsaget af en lang række gloser, som Heggen omhyggeligt har oversat for at kunne forstå digtet. Hans utrættelige flid og lyst til at lære, smitter Jenny. Hun bryder op og rejser til Rom for at male. Men det er svært at komme i gang med arbejdet. I begyndelsen er hun sløv og apatisk, så det bliver ikke rigtig til noget. Pludselig slår hun om og turer rundt på beværtninger, ofte i selskab med noget melerede personer. Heggen, som også maler i Rom, bliver ærgerlig over, at hun drikker alt for meget, og som følge deraf lader de værste i selskabet være nærgående mod sig. Han prøver af et ærligt hjerte at få hende på ret køl igen. Som de gode kammerater, de er, følges Jenny og Heggen næsten altid. En aften spørger han hende ganske ligefremt, om hun vil gifte sig med ham. Hun svarer på samme uhøjtidelige måde, at det vil hun ikke. Heggen er kommet til at holde så meget af Jenny, at han tror, han gennem sin kærlighed kan elske hende sund og stærk. Men Jenny ved, at sådan er det ikke. Da hun hin dag på Campagnen svigtede det, der for hende var det rette, døde der noget i hende, som ikke kan kaldes til live igen. Jenny er som liljen. Når dens første, ranke skud knækkes, må den dø, fordi den ikke formår at skyde fra roden igen. Hun er ikke den, hun gerne ville være, når hun træffer den mand, hun kan elske, og derfor kan hun ikke tage imod Heggens kærlighed.

Da Jenny kort tid efter ser Helge Gram på gaden, gribes hun af en isnende angst. Skal hun dog aldrig blive alt det kvit, der begyndte, da hun traf denne mand for tre år siden. Hun frygter for, at han vil opsøge hende.

Da han kommer, vil han, de skal genoptage forbindelsen. Han elsker hende stadig, og nu skal hun være hans. Jenny værger for sig, men han er stærk og hun svag, og da hun

ikke orker at forsvare sig længere, opgiver hun og lader det ske. Hun føler det, som synker hun dybere og dybere i en sort afgrund.

Da Helge omsider er gået, skærer Jenny håndleddets pulsåre over og forbløder.

Jenny Vinges høje idealer harmonerer ikke alt for godt med denne verdens ufuldkommenhed, og når det kommer til stykket, er de måske heller ikke af verdslig karakter.

En morgen i et af de første år hun er i Rom, er hun sammen med nogle kammerater søgt ind i en lille kirke for at overvære den tidlige messe. Jenny knæler på en lille skråskammel, folder sine hænder og løfter andagtsfuldt ansigtet. En af selskabet tænker, at den unge pige nok koketterer lidt med katolicismen. Han tager fejl. Jennys længsel efter at møde den mand, som hun kan elske med en stærk og hel kærlighed uden at have noget at udsætte på ham, som kan tage alle hendes evner i brug og være hendes rette herre, er i virkeligheden af religiøs karakter. Det fuldkomne og helt fejlfrie menneske eksisterer jo ikke.

Den almindelige mands dom over mennesket med de høje idealer får vi af nogle soldater.

Gunnar Heggen er søgt ud på kirkegården, hvor Jenny er begravet. Hans sorg over det tab, han har lidt, er så stor, at han uden selv at ane det, knæler på hendes grav og i sin fortvivlelse gennemrystes af en tør, bitter hulken, mens han taler halvhøjt med sig selv. Til sidst løfter han begge arme højt mod himlen. En lille flok soldater følger en tid undrende hans adfærd. Så ler de højt.

Fem morgenandagter

Holdt i Danmarks Radio i november 1976.

MANDAG

Når det er blevet mig betroet i denne uge at sige lidt ved dagens begyndelse, er det måske rimeligt, at jeg først siger lidt om, hvem jeg er, da min situation er noget speciel.

For tretten år siden blev jeg ramt af en sygdom, der hedder »myastenia gravis«; den er heldigvis sjælden, og ikke mange er så hårdt angrebet af den, som jeg er.

Jeg er så godt som lam. Mine lunger kan ikke klare vejrtrækningen, så jeg har ligget i respirator i 12 år; det er så ulykkeligt, at jeg er overfølsom overfor al den medicin, som ellers skulle have hjulpet mig og gjort mig rask.

I alle de år har jeg ikke kunnet tale, men har måttet meddele mig gennem en slags bankesysten. Det foregår på den måde, at alfabetet er delt op i fire linjer og er skrevet op på en tavle, som hænger over min seng til hjælp for min vagt.

Når jeg ønsker at sige noget, begynder hun med at nævne tallene fra 1 til 4, og jeg markerer så med hånden, hvad der er rigtigt. Derefter remser hun bogstaverne op i den pågældende række, og jeg markerer igen ved det rette bogstav.

På den måde får vagten en række bogstaver skrevet op; og det bliver så hende, der må sætte dem sammen til ord og sætninger.

Det er en langsommelig proces, der kræver tålmodighed af os begge.

I perioder, hvor jeg har haft det særlig godt, har jeg kunnet klare at skrive lidt på elektrisk skrivemaskine. Når der bliver trykket på en knap, forvandles min seng til en stol, og når der så bliver sat stativer op med slynger til håndled og albuer, og hovedet bliver klodset op, så det ikke falder ned til siden, lader det sig gøre.

Det ville ikke være rigtigt, hvis jeg sagde, at jeg finder min tilværelse god. Der er ofte noget, som gør ondt, eller som er meget ubehageligt. Alligevel synes jeg, at jeg får en slags tilværelse ud af det. Jeg har oven i købet mine små, stilfærdige glæder.

Mens jeg var rask levede jeg med i så meget.

Jeg havde i mange år mit hjem på Rødding Højskole, og da jeg var rask, deltog jeg med liv og sjæl i undervisningen på skolen. Det var især litteratur og kunsthistorie, jeg gav mig af med, og det har været mig til uendelig glæde nu, at jeg har fået lov til at fylde væggen lige overfor min seng med billeder.

Når mine øjne ellers skikker sig — engang kunne jeg ikke åbne dem i 2 måneder — er det mig en fryd at se på billeder, farverne, lyset og kompositionen, linjeforløbene og så videre.

Også litteraturen har været til berigelse for mig.

Det er jo sådan, at når man har læst en god og væsentlig bog nogle gange, har man den altid hos sig i sit indre, selv om man ikke lige læser bogen.

Fra Statens bibliotek for blinde kan jeg låne bøger, som er indtalt på bånd. Jeg har naturligvis også radio og pladespiller.

Men selv om det er aldrig så dejligt at lytte — og mine ører har aldrig helt svigtet mig — så er og bliver det dog noget passivt, som ikke tilfredsstiller i det lange løb.

Derfor prøver jeg på at skrive lidt hver dag for ikke at forfalde til passivitet. Det er breve til mine nærmeste; og det er også lykkedes mig at skrive så mange kapitler sammen, at jeg har udgivet 7 bøger, mens jeg har været syg.

Mange har spurgt mig, om jeg ikke er bitter, fordi livet er faret så hårdt frem imod mig.

Men det er jeg slet ikke.

Hvad skulle det også gøre godt for at være bitter. Det ville jo bare gøre det hele værre.

Jeg véd jo, at Guds godhed er grænseløs, og at ikke en spurv falder til jorden uden hans vilje; så må der vel også være en mening med min sygdom.

Den har i hvert fald lært mig, at alle raske mennesker bør prise deres skaber hver morgen, fordi de kan stå op, vaske sig, klæde sig på, selv synke deres mad og gå i gang med dagens gerning.

Det lyder måske som betydningsløse ting, men har man prøvet at miste dem, véd man først for alvor, hvad det er værd.

Jeg har også lært, at det ikke lønner sig altid kun at kredse om det, man kunne ønske sig anderledes og bedre; det gør det hele gråt og trist. Det er min faste overbevisning, at langt de fleste mennesker har noget, de kan glæde sig over.

Hvorfor ikke tænke på det i stedet. Om ikke andet kan man glæde sig over naturens træer, buske og blomster, ja, alt, der gror.

Guds gave til os mennesker er så ufattelig stor, at der kan være god grund til at synge ham en lovsang.

TIRSDAG

Selv om der måske ikke er trængsel i kirkerne på almindelige søndage, ville det nok være galt at sige, at der ikke er nogen interesse for, hvad der har med religion og tro at gøre. Jeg har endda en følelse af, at der i dag er større interesse, end der længe har været.

Det er svært at tro, og alt hvad der har med kristendom at gøre, er jo netop en trossag.

— — —

Man kan undertiden have oplevelser, som nok kan give én noget at tænke på, oplevelser, som man ikke umiddelbart begriber med sin forstand.

Jeg stod min far meget nær, så det var mig en stor sorg, da han døde. Ved begravelsen kom en god ven, som også havde holdt meget af far, hen til mig og trykkede min hånd. — Jeg kom til at græde, men i det samme følte jeg mig omgivet af et varmt lys.

Psykologer har sikkert mange fine forklaringer på, hvorfor man kan opleve sådan noget, men for mig var lyset en realitet i det korte nu, det varede, og jeg plejer ellers at være nøgtern nok.

Jeg drister mig til at sige, at jeg fornam Guds nærhed, mens jeg så lyset, i hvert fald følte jeg mig trøstet i sorgen.

— — —

Den svenske digter Pär Lagerkvist har i romanen »Barabbas« blandt andet skildret, hvordan to mænd, som har akkurat de samme livsbetingelser, får et meget forskelligt forhold til kristendommen. Det er slaverne Barabbas og Sahak.

De arbejder i en cypriotisk kobbermine for at afsone

straffe. De er lænket sammen og må således altid udholde hinandens selskab, både dag og nat, men det går ganske godt.

Sahak fortæller Barabbas, at han tror på en gud, som hedder Jesus, og som en anden slave har fortalt meget om. — Han er alle slavers og undertryktes gud og den eneste sande gud.

Sahak bliver lykkelig, da Barabbas siger, at han stod på Golgata under korsfæstelsen, ligesom han var ved klippegraven påskemorgen.

Sahak kan ikke blive træt af at høre det om og om igen.

En dag viser Sahak Barabbas, at han har Jesu navn indridset bag på sit slaveskilt. — Om han ikke også skal skrive det bag på Barabbas' skilt? Det gør han så, og bagefter falder de begge på knæ, forenede i bøn. Men i det samme er slavefogeden over dem som et uvejr. Han lader piskeslagene hagle ned over slavernes nøgne rygge, fordi de har misbrugt deres arbejdstid.

Bagefter vil han vide, hvilken gud, de bad til.

Sahak forklarer ubehjælpsomt om Jesus.

»Hvilket hovmod«, udbryder slavefogeden, »at en, der har fået en slaves forsmædelige død, gør krav på at være den eneste sande gud.«

Til Sahaks sorg trækker Barabbas sig ind i sig selv og vil ikke længere bede.

Men en dag bliver der sendt bud efter Sahak og Barabbas.

En lille, ondskabsfuld slave har angivet dem, fordi de bærer Jesu navn på deres slaveskilt, og det er ikke tilladt.

De bliver ført frem for prokuratoren, en fornem romersk herre.

Han udspørger først Sahak om, hvorfor han har det navn på sit skilt. Sahak svarer, at han tror på Jesus og tilhører ham.

Véd han da ikke, at han tilhører den romerske kejser?

Hvis han vil afsværge sin tro og sige, at han tilhører den romerske kejser, skal der intet ske ham.

Men det hverken kan eller vil Sahak.

Så tager romeren Sahak under hagen og ser ham i øjnene.

Da han har set, hvad han vil, slipper han Sahak og siger: »Du er gal, ligesom din gud.«

Derefter spørger prokuratoren Barabbas, om han også tror på den gud. Barabbas sænker blikket og siger nej.

Hvorfor han så bærer hans navn på sit slaveskilt?

»Fordi jeg gerne ville tro!« lyder svaret.

Så griber romeren en dolk og sætter et stort kryds over Kristos Jesus, som med klodsede bogstaver var indridset på bagsiden af Barabbas' slaveskilt.

Sahak bliver dømt til at lide døden på korset, men Barabbas bliver frikendt, men han bliver et ulykkeligt menneske.

— — —

Kan man nu uden videre overføre disse to mænds forhold til tro på moderne mennesker?

I hvert fald ikke Sahaks. — Der er nok ikke mange, som ville være parate til at gå i døden for retten til at bekende sig til Jesus. Vi ligner nok mere Barabbas, når han siger: »Fordi jeg gerne ville tro.«

ONSDAG

Norges store forfatterinde, Sigrid Undset, har i sine romaner skildret en række ranke kvindeskikkelser.

Ida Elisabeth, der har givet navn til en af Sigrid Undsets bøger, er en af dem.

Ida Elisabeth bliver uheldigt gift med Fridtjof.

Først for sent bliver hun klar over sin frygtelige fejltagelse. Fridtjof er helt uduelig, og han kan ikke påtage sig noget som helst arbejde, så hun må slide i det for at skaffe det daglige brød til sig selv og sin familie.

Hun holder tappert ud i nogle år, men da hun får at vide, at Fridtjof har været hende utro, bliver det hende for meget, og hun forlanger at blive skilt, selv om Fridtjof protesterer, for hvem skal så forsørge ham?

Sammen med sine to drenge rejser hun til en anden by, hvor hun ernærer sig som syerske.

Den indtagende og dygtige unge kvinde får snart gode venner, så alt tegner lyst for hende; men Fridtjof er ikke sådan at blive kvit. Pludselig en dag får Ida Elisabeth brev fra sin tidligere svigermor.

Fridtjof har fået tuberkulose og skal indlægges på det sanatorium, der ligger i byen, hvor Ida Elisabeth bor. — Om hun ikke vil tage imod ham på stationen og få ham installeret på hospitalet?

Hun var helst fri for at have noget med ham at gøre, men synes ikke, hun kan undslå sig.

— — —

I den følgende tid går det sådan, at Ida Elisabeth jævnlig besøger Fridtjof på sanatoriet.

Han er meget syg og kan ikke leve, men han ligner sig selv til det sidste.

En dag spørger Ida Elisabeth, om hun ikke skal læse lidt for ham. Hun har set, at der ligger en bibel på bordet i sygestuen. »Jo«, siger han begejstret, »jeg har et ugeblad, vil du læse føljetonen?«

Da Fridtjof dør, er det som Ida Elisabeth pludselig ser på ham med andre øjne.

Han fik så lidt ud af livet, er hun parat til at udbryde.

Han foretrak en banal føljeton for den hellige skrift. Hun er rede til — ikke at fordømme ham, det ville være for stærkt, men til at se ned på ham, som hun i virkeligheden har set ned på ham igennem mange år. Men hun standses.

Det er fortællingens vendepunkt.

I et nu ser hun den menneskelige tilværelse i et nyt lys, — i evangeliets lys. Hun fornemmer, at der er en vældig forskel på Guds mening om mennesker og på menneskers mening om hinanden.

Han var en stymper, og han bragte det ikke til noget af det, som tæller, når vi skal vurdere hinanden. Vi vurderer ud fra, hvad et menneske har udrettet af store ting, hvad det har samlet til sig enten af rigdom eller af kulturskatte, og naturligvis sætter man gerne i kirkelige kredse de mennesker højest, der har lagt vægten på at samle sig åndelige rigdomme.

Vi roser os, naturligvis ikke direkte, men på mange indirekte og raffinerede måder af vor åndelige rigdom, vore ophøjede interesser.

Ustandselig sættes der skel mellem mennesker, mellem vantro og fromme, mellem kultiverede og åndløse, mellem dem med biblen og dem med føljetonerne.

Evangeliet fælder dom, en hård dom, over alle disse sorteringer.

I evangeliet er det afgørende ikke, hvad vi har bragt det til. Det afgørende er ordet om, at Guds barmhjertighed og tilgivelse er såvel med de rige i ånden som med de fattige i ånden.

Men det har vi allesammen og til alle tider svært ved at fatte. Her er der ingen forskel på Jesu disciple og vor tids mennesker.

Adskillige steder i Ny Testamente, hører vi, at disciplene blev gale på Jesus, fordi han spildte sin tid på de mindreværdige. Overtroiske kvinder kom til ham med deres børn, og disciplene var rede til at jage kvinderne væk. Her gælder det noget mere ophøjet. Men han gav sig tid til i alvor at være sammen med disse kvinder, som nok skulle have været ivrige føljetonlæsere, hvis der dengang havde været føljetoner til.

Jesus undersøgte ikke menneskers åndelige niveau. Han gav sig fuldt og helt ind i samvær med dem på højt åndeligt niveau og dem, der intet niveau havde.

Hvis hvedekornet ikke falder til jorden og dør, bliver det ene, hedder det i Johannesevangeliet. Hvis vi klamrer os til det, vi kan fremvise, kommer vi ind under ensomhedens forbandelse. Hvedekornet må falde i jorden og dø, — det vil sige, vi må i glæde over Guds godhed glemme al vor fromhed, alle vore kulturelle interesser, alt det, som folk roser os for.

Vi må glemme, hvad vi kan fremvise, og se, at alle gode gaver kommer fra Gud. Vore præstationer fører til ensomhed, men Gud giver os, især gennem livet med andre mennesker, gaver, vi slet ikke har fortjent.

Ved Fridtjofs sygeseng blev Ida Elisabeth tvunget ind i omvendelse, — forstået nærmest bogstaveligt.

Hun måtte til at se i en anden retning. Se, at hun kun færdedes på menneskers veje og kendte deres vurderinger.

Hun havde glemt. at salige er de fattige i ånden.

En mand på et dødsleje prædikede livets ord for hende.

Årene efter den anden verdenskrig har på mange måder gjort verden mindre og har bragt mennesker tættere ind på livet af hinanden. Svundne århundreders imperiepolitik og koloniherredømme er stort set afviklet, og tidligere tiders modsætninger overskygges i dag ofte af kløften mellem de gamle, tekniske højtstående lande og udviklingslandene.

Tilværelsen er blevet langt mere mangfoldig derved, selv om den måske ikke altid er blevet lettere.

For det er jo sådan, at når to folk, to sprog, to kulturer, to livsholdninger — og også to religioner — mødes, så er det gerne en misforståelse at tro, at det eensidigt skal være den ene part, der er den modtagende. Og lige så eensidigt vil det være at forestille sig, at den anden part alene skal give fra sig og lære den stakkels underudviklede modpart.

Jeg husker, Indira Gandhi engang har sagt: Jeg føler mig aldeles ikke som repræsentant for et underudviklet folk — måske et teknisk underudviklet folk, — men på en række andre områder er det bestemt ikke underudviklet.

Et møde mellem mennesker vil næsten altid blive noget, der har med gensidighed at gøre, hvor begge parter lærer noget, også selv om den ene måske kommer fra et teknisk højt udviklet samfund og den anden fra et udviklingsland.

Hvis De husker nogle af forfatterinden Pearl S. Bucks bøger — for eksempel romanen »Østenvind — Vestenvind«, vil De også huske, hvordan dette med mødet mellem to forskellige folk og deres kultur og religion er et af de hovedproblemer, hun beskæftiger sig med.

Nogen, der har haft det tæt ind på livet, er missionærerne, der fra de gamle europæiske kulturlande rejste ud for at bringe kristendommen til primitive folkeslag og u-lande.

Det kan jo gøres på forskellig måde.

En af de missionærer, der tidligt havde syn herfor, var den danske missionær Anne Marie Petersen. Hun havde den opfattelse, at kristendommen, som vi jo har levet med

i vort kultursamfund i århundreder, må ikke — når den bringes ud til u-landene som det glade budskab — møde de fremmede, de farvede folkeslag som noget europæisk, som en fremmed skal, som de nødvendigvis må presses ind i; nej, kristendommen må møde dem som noget, der skal leves sammen med deres folkebevidsthed og deres kulturliv.

Det må ikke være sådan, at for at blive kristen, skal afrikaneren eller kineseren eller inderen skubbe sit folke- og kulturliv til side og erstatte det med noget europæisk.

Det europæiske kulturmønster og det kristne budskab er ikke sådan to sider af samme pengestykke. Det er ikke noget, der automatisk hænger sammen.

Der er dog eet sted, hvor hedningens og den kristnes veje nok i reglen må skilles i religiøs forstand, og det er, når der er tale om forholdet til Gud — eller til guden.

For hedningen er gud som regel den vrede herre, som mennesket til stadighed må frygte, og guden må stadig formildes af mennesket ved gaver og ofringer. Og mennesket må påtage sig mange — undertiden besynderlige ting — give afkald, faste, holde en række regler og påbud og præstere ydelser for stadig at stemme guden mild, så han ikke skal hævne sig på mennesket.

I romanen »Østenvind—Vestenvind« af Pearl S. Buck, som jeg omtalte før, skildres brydningsårene i Kina mellem det gamle og det nye.

Hovedpersonen i romanen, den unge, kinesiske pige, Kwei-lan, er blevet gift med en moderne mand, der har studeret i Vesten, og hun har ellers efterhånden helt fulgt ham ind i alt det nye.

Men da hun kommer til den korsvej i livet, da hun venter sit første barn, slår fortiden igennem.

Og uden nogen vidste det, listede hun sig en morgen ud af huset ved daggry, fortælles det. Det var så tidligt, at kun en lille gabende lærling var på benene i den dunkle, tågede morgen. Jeg købte røgelsespinde i butikken. Derefter gik jeg til templet, tændte røgelsen og anbragte den foran den lille mørke Kwan-yin, som skænker en sønner og en let barnefødsel. Jeg dunkede mit hoved mod marmorpladen foran

hende. Den var endnu våd af natteduggen. Jeg fremmumlede det, som mit hjerte var fuldt af, og rejste mig og så bønfaldende på hende. Hun gav intet gensvar, og urnen var fuld af kold aske af den røgelse, andre mødre havde stillet der før mig med længsel og bønner som mine egne. Jeg stak de røgelsespinde, jeg havde tændt, fastere ned i asken og efterlod dem dér brændende foran hende. Og så vendte jeg tilbage til mit hjem.

Guden er den, hun er bange for. Og guden må formildes ved gaver og offer og røgelse, hvis hun ikke skal frygte gudens grusomhed, men gøre sig håb om en søn og en let barnefødsel.

— — —

De kristnes bøn begynder med de to ord: Vor Far.

I kristendommen er forholdet mellem Gud og menneske udtrykt i det ord, at Gud er vor far.

Det ville aldrig falde en hedning ind at kalde guden for sin far. Gud er vor far, som mennesket er helt afhængig af, fordi Gud er så meget større end vi selv.

Det er ikke en, der skal stemmes mild ved ydelser og gaver og ofre og afsavn.

Vi kan ikke give Gud noget, for vi skylder ham alt. Og derfor er vi bundet til ham i lydighed.

Jeg kan ikke sige det bedre end Jakob Knudsen:

Ja, tak, du kære Fader
så mild, så rig og rund,
for korn i hæs og lader,
for godt i allen stund!
Vi kan jo intet give,
som nogen ting er værd,
men tag vort stakkels hjerte,
så ringe som det er!
Alle gode gaver
de kommer ovenned,
så tak da Gud, ja pris dog Gud
for al hans kærlighed.

FREDAG

I årene 1674—81 så et stort værk dagens lys her i Danmark, udsendt af sognepræsten i Slangerup, Thomas Kingo.

Det hedder »Aandeligt Sjungekor«, og det er tydeligt, at digteren har tænkt sig, at sangene kunne finde anvendelse ved almindelige andagter i hjemmet.

I første del er der en morgensang og en aftensang til hver af ugens syv dage. Mange af dem er skrevet i jeg-form, og Kingo digter sådan, som han mener, enhver kristen husfader i Danmark og Norge må kunne synge. Hans morgen- og aftensange er nemlig skrevet for begge riger. Når Kingo skriver om »klippens top og bjergets side« er det hentydninger til det Norge, som dengang delte konge og skæbne med Danmark. Kun 43 år gammel blev Kingo biskop i Odense, og 6 år senere blev han af kongen — det var jo i enevældens tid — opfordret til at redigere en ny salmebog. Efter forskellige stridigheder kom bogen. Den brugtes i mange år og hed aldrig andet end »Kingos salmebog«.

De to mest kendte morgensange i »Aandeligt Sjungekor« er nok dem til ugens to sidste dage: den sjette morgensang »Nu rinder solen op af østerlide« og den syvende »Vågn op og slå på dine strenge.«

— — —

Hvis man af og til synger Kingos morgensange, ikke mindst dem til ugens to sidste dage, vil det snart opdages, at man især møder to tankegange, som tilsyneladende er i modstrid med hinanden, men alligevel ligger i meget god forlængelse.

Den ene tanke er, at mennesket yder sin fornemste gudstjeneste i hverdagens kald.

Det er den lutherske kaldstanke, der spores.

Mennesket yder Gud sin tjeneste — ikke ved at trække sig ud af verden —, nej mennesket tjener Gud netop ved at leve i verden.

»han vil i dag mig give kraft og styrke,
jeg i mit kald og stand
min Gud og Fader kan
tilbørlig dyrke.«

Det er det fornemme i den lutherske kaldstanke, at ethvert almindeligt, hæderligt arbejde i hverdagen er et menneskes kald.

Der er ikke noget arbejde, som f. eks. at blive præst eller munk eller nonne eller lærer, der er særlig fint og et kald.

Og det er ikke sådan, at der er andet arbejde, der er syndigt og verdsligt eller ugudeligt og hører denne verden til.

For Vorherre er der ikke nogen forskel på arbejde eller kald. Det afgørende er ikke, hvilket arbejde, du har, men hvordan du udfører det.

Digteren Christian Richardt har udtrykt det i et lille vers:

»Om du tjener land og rige,
eller du som karl og pige
gør din dont og går dit bud,
om du styrer gård og fæste
eller kun din husbonds heste,
det er eet for Himlens Gud.«

Derfor er det også efter luthersk tanke en misforståelse at tro, at man alene tjener Gud om søndagen; så får han på den dag det, hans skal ha', og så kan ugudeligheden og det beskidte arbejde få lov at råde til hverdag, — den hverdag, som man altså egentlig også helst skulle holde sig fra, gå i kloster og leve væk fra denne verdens synd.

Nej, man tjener måske endda mere Gud i hverdagen, — i hver almindelig, flittig og grå hverdag, hvor vi almindelige mennesker bare står op og passer vort arbejde, lever i vort kald midt i verden til Guds ære.

Men den anden tanke, som man i god indre sammenhæng hermed møder i Kingos morgensange, er den, at dette liv får ende en dag.

Denne verden kan du ikke bygge på, den er undergivet forkrænkelighedens lov, ligesom du er det; og den bryder sammen en dag, som du selv gør det.

Også det må jeg daglig minde min sjæl om.

Tydeligst kommer Kingos tankegang måske frem i de to sidste vers af morgensangen til ugens sidste dag i »Aandeligt Sjungekor«, »Vågn op og slå på dine strenge«.

I næstsidste vers hedder det:

»Jeg trøstig til mit kald mig giver
og fanger nu min gerning an.«

En bedre hilsen kan man vel ikke få ved dagens begyndelse, når man skal i gang med sit arbejde.

Men i sidste vers anslår Kingo den anden tone:

»Og ej på verden vil jeg bygge,
om lykken end vil med mig stå,
men alt som dagen sig mon rygge,
vil jeg min sjæl alt minde på,
at glasset rinder, tiden går,
og evigheden forestår.«

Mennesket tjener Gud i sit kald i hverdagen, men når tiden er gået og glasset er rundet ud, er der kun Guds nåde med os og vort liv at slå sin lid til.

ISBN 87 7020 065 3